

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

A. VAN OEVELEN, Recente ontwikkelingen inzake de bevrijdende verjaring in het burgerlijk recht	1433
D. DE PRINS, De burgerlijke rechter en de persvrijheid	1445

Rechtspraak

Arbeidsovereenkomst werklieden – Einde – Overmacht – Blijvende arbeidsongeschiktheid – Algemeen Reglement voor de Arbeidsbescherming – Werkgever – Verplichtingen – Gevolg

Cass. 2 oktober 2000 (*met noot W.R.*) 1457

1. Kort geding – Bevoegdheid – Spoedeisendheid – Reeds veroorzaakte schade – Maatregelen om bestendiging van de schadeveroorzaking en/of vermeerdering van de omvang van de schade te voorkomen – **2. Rechten van de mens** – Recht op vrijheid van meningsuiting – Beperkingen – Bescherming van de eer en de goede naam van anderen – Belediging van personen in hun privé-leven – Verbod boek te verspreiden, tentoon te stellen of te koop aan te bieden met de gewraakte passage – Geen verboden censuur

Hof Antwerpen 4 november 1999 (*met noot*) 1457

1. Rechten van de mens – Recht op vrijheid van meningsuiting – a) Beperkingen – Proportionaliteit met het wettig nagestreefde doel – Bescherming van de rechten van anderen – Belediging in literair geschrift – b) Getrapte aansprakelijkheidsregeling – Uitgever, drukker en verspreider – Persoonlijke fout – Reële verantwoordelijkheid voor de inhoud van de publicatie – c) Sanctie – Verbod van preventieve maatregelen – Verbod een bepaalde mening te uiten – Publicatieverbod – Grondslag – Onrechtmatige daad – Schade en schadeloosstelling – Herstel in natura – Nuttig effect – **2. Belediging en aantijging** – Begrip – Bijzonder opzet – Openbaarheidsvereiste

Rb. Antwerpen 21 december 2000 (*met noot*) 1460

Rechten van de mens – Recht op vrijheid van meningsuiting – Beperkingen – Onrechtmatige daad – Zorgvuldigheidsnorm – Beperking tot strafbare feiten

Rb. Veurne 18 februari 2000 (*met noot*) 1463

Wetgeving in kort bestek

Private arbeidsbemiddeling	1466
Hoge Raad voor de Justitie – Huishoudelijk reglement	1466

Telecommunicatie – Diverse bepalingen	1466
Verkeersbelasting – Vrijstelling voor vrachtwagens	1466
Werkloosheidsreglementering – Artiesten	1467
Politierechtbank – Verstekvonnis – Rechtsmiddelen	1467
Strafvervolgung – Overschrijden redelijke termijn	1467
Ontwikkelingssamenwerking – Rechten van het kind	1467
Onderwijs XII – Ensor	1468
Gerechtelijke procedure – Tussenkomst openbaar ministerie – Rechten van verdediging	1468
Landbouwproducten met gebreken – Aansprakelijkheid	1469

Regionale omroepen	1469
Sociale inschakelingsinitiatieven	1469
Gerechtelijke procedure – Elektronische handtekening – Gebruik van fax en e-mail	1469
Werkloosheidsreglementering – Controle gezinssituatie	1470

Aandelenleningen – Fiscale regeling	1470
Vast Wervingssecretariaat – Wijziging van benaming	1471
Geïntegreerde politie – Gerechtelijke controle – Tijdelijke wet	1471
SIS-kaart en verzekeraarbaarheid – Verband	1471
Openbare telecommunicatienetwerken	1471
Tuchtrecht magistratuur – Inwerkingtreding nieuwe regeling	1471

Mededelingen

Voorzorgskas voor Advocaten en Gerechtsdeurwaarders	1472
Gespecialiseerde opleiding «Ondernemingsrecht»	1472
Gespecialiseerde Studie «Fiscaal Recht»	1472
Ius Commune Prize	1472
Symposium: Collectieve rechtsbescherming	1472
Internationaal congres: Rechtstreekse werking	1472
Studieavond: Contractualisering van het overheidsoptreden	1472

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

Opgericht in 1931, verschijnt iedere week van september tot juni.

Hoofredacteuren: René Victor (1931-1984), Edgar Boonen (1984-1993), Camiel Caenepeel (1993-1998)

Redactie: A. Van Oevelen (hoofredacteur), E. Dirix, J. Laenens, J.R. Rauws, M. van Damme, A. Vandeplas

Redactiesecretaris: Mevr. C. Meeusen

Vaste medewerkers:

A. Alen, F. Aps, R. Boes, A. Carette, G. Debersaques, Gh. Dhaeyer, J. Erauw, M. Gelders, P. Humblet, W. Lambrechts, R. Leysen, J. Meeusen, H. Nys, I. Opdebeek, W. Pintens, P. Popelier, W. Rauws, D. Simoens, G. Suetens-Bourgeois, H. Vanhees, S. Van Overbeke, C. Van Schoubroeck, J. Wouters

Redactieadres: V.Z.W. Rechtskundig Weekblad
Mechelsesteenweg 210 bus 6
2018 Antwerpen
(redactiesecretariaat bereikbaar van 9 tot 12 uur)
Tel. 03/248.49.84
Fax 03/248.08.70

Abonnementen, advertenties: N.V. INTERSENTIA, Churchilllaan 108, 2900 Schoten
tel.: 03/680.15.50 - fax: 03/658.71.21
Abonnementsprijs: 4.950 f., Advocaten-stagiair: 4.650 f., Studenten: 2.950 f.

Richtlijnen voor de auteurs:

De teksten van hoofdartikelen en annotaties worden, samen met een diskette (WP of Word) toegezonden aan het redactiesecretariaat. Getypt op anderhalve interlinie bedraagt een hoofdartikel bij voorkeur niet meer dan 25 bladzijden, een annotatie niet meer dan 6 bladzijden. De redactie dankt bij voorbaat alle auteurs voor het in acht nemen van deze richtlijnen.

Het Fiscaal Departement van **Tractebel Corporate** wenst aan te werven een

**Belastingconsulent (m/v) of kandidaat belastingconsulent
Licentiaat in de rechten**

Profiel

- *licentiaat in de rechten, specialisatie fiscaliteit, fiscale hogeschool of gelijkwaardige bijkomende licentie fiscaliteit;*
- *enkele jaren ervaring in een internationale fiscale omgeving;*
- *Talenkennis: Nederlands, Frans, Engels; Duits en vooral Spaans zijn een pluspunt;*
- *goede kennis van Microsoft Office (Word, Excel, PowerPoint...) en Lotus.*

Functie

- opvolgen van de fiscale dossiers van een aantal Belgische en buitenlandse ondernemingen van de groep;
- analyse van de fiscale aspecten van bepaalde investeringen in België en in het buitenland zowel op het vlak van de lokale als de grensoverschrijdende fiscaliteit en de gevolgen hiervan op de fiscale toestand van de moedervennootschap en de andere vennootschappen van de groep;
- optimalisatie van fiscale structuren met als doel de fiscale lasten die verbonden zijn met de financiering van de investeringen en de exploitatie van projecten te verminderen, rekening houdend met eventuele andere wettelijke beperkingen en structuren binnen de groep;
- bespreking en coördinatie met externe consultants;
- bespreking en coördinatie met de project ontwikkelaars en de verantwoordelijken van de andere corporate departementen;
- opvolging en samenvatting van nieuwe fiscale wetgeving en informatie van de verschillende departementen van Tractebel en de Belgische filialen van de groep.

Geïnteresseerd? Stuur dan onmiddellijk uw curriculum vitae bij voorkeur per e-mail naar : Human.Resources@tractebel.com of per post naar Carine Taillie, HR Headquarters, TRACTEBEL n.v., Troonplein 1 te 1000 Brussel

RECENTE ONTWIKKELINGEN INZAKE DE BEVRIJDENDE VERJARING IN HET BURGERLIJK RECHT¹

I. INLEIDING

1. Aansluitend bij een studie die ik in 1987 over de bevrijdende verjaring schreef,² wordt met deze uiteenzetting beoogd de ontwikkelingen die zich sindsdien in deze materie hebben voorgedaan, zo overzichtelijk mogelijk in kaart te brengen. Hierbij wordt grotendeels dezelfde indeling gevolgd als in mijn voornoemde bijdrage van 1987.

Sinds 1987 is er in deze materie veel veranderd. Niet alleen heeft de wetgever belangrijke wijzigingen aangebracht, in het bijzonder door de wetten van 19 februari 1990,³ 6 augustus 1993⁴ en 10 juni 1998,⁵ maar ook de rechtspraak, in het bijzonder die van het Hof van Cassatie, heeft gezorgd voor een aantal verfijningen en preciseringen.

Er wordt echter niet beoogd de commentaren op de nieuwe wettelijke regelingen volledig te hernemen.⁶ Wel worden die regelingen beknopt samengevat en wordt de rechtspraak die daarover al is totstandgekomen, overlopen en besproken.

¹ Bijgewerkte tekst van een voordracht gehouden voor het vormingsprogramma van de balie te Kortrijk op 13 februari 2001.

² A. VAN OEVELEN, «Algemeen overzicht van de bevrijdende verjaring en de vervaltermijnen in het Belgisch privaatrecht», *T.P.R.*, 1987, 1755-1842.

³ Wet van 19 februari 1990 tot invoeging in het Burgerlijk Wetboek van een artikel 2276ter betreffende de verjaring van de aansprakelijkheid van deskundigen en van hun vordering tot betaling van hun kosten en ereloon, *B.S.*, 30 mei 1990.

⁴ Wet van 6 augustus 1993 houdende sociale en diverse bepalingen, *B.S.*, 9 augustus 1993, eerste uitgave, waarbij door art. 62 art. 2272 B.W. wordt gewijzigd en door art. 64 art. 2277bis B.W. wordt ingevoegd.

⁵ Wet van 10 januari 1998 tot wijziging van sommige bepalingen betreffende de verjaring, *B.S.*, 17 juli 1998.

⁶ Zie over de wet van 19 februari 1990: P. COLLE, «Eerste commentaar bij het nieuwe art. 2276ter B.W.: de verjaring van de aansprakelijkheid van deskundigen en hun vordering tot betaling van kosten en ereloon», *R.W.*, 1990-91, 114-117; F. POILVACHE, «L'article 2276ter du Code civil soumettant la responsabilité des experts et leurs créances d'honoraires à des prescriptions abrégées», *J.T.*, 1991, 292-294.

Zie over de wet van 6 augustus 1993: H. VUYE en P. WÉRY, «La prescription de l'action des prestataires de soins: l'article 2277bis du Code civil», *J.T.*, 1995, 93-102.

Zie over de wet van 10 juni 1998: I. CLAEYS, «De nieuwe verjaringswet: een inleidende verkenning», *R.W.*, 1998-99, 377-403; *Id.*, «Een tweede blik op de nieuwe verjaringswet», in *CBR Jaarboek 1998-99*, Antwerpen-Apeldoorn, Maklu, 1999, 201-239; A. JACOBS, «La loi du 10 juin 1998 modifiant certaines dispositions en matière de prescription», *T.B.B.R.*, 1999, 10-35; N. PEETERS, «Recente wijzigingen inzake verjaringstermijnen», *A.J.T.*, 1998-99, 329-333; J.-F. VAN DROOGHENBROECK en R.O. DALCQ, «La loi du 10 juin 1998 modifiant certaines dispositions en matière de prescription», *J.T.*, 1998, 705-709; X., *De herziening van de bevrijdende verjaring door de wet van 10 juni 1998. De gelijkheid hersteld?*, Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, 1999, 172 p., met bijdragen van H. BOCKEN, I. BOONE, B. CLAESSENS, D. COUNYE en P. DE SMEDT.

II. DE JURIDISCHE AARD VAN DE BEVRIJDENDE VERJARING

2. Ofschoon de bevrijdende verjaring in art. 1234 B.W. wordt gerangschikt onder de wijzen van tenietgaan van verbintenissen, wordt in de doctrine meestal aangenomen dat deze rangschikking niet helemaal correct is, omdat de bevrijdende verjaring het bestaan van de schuld niet aantast, maar wel de opeisbaarheid ervan.⁷ Het Hof van Cassatie, dat zich al in 1970 bij die opvatting had aangesloten,⁸ heeft deze rechtspraak bevestigd,⁹ hoewel de overwegingen van sommige arresten¹⁰ twijfel doen ontstaan of het Hof zich niet heeft aangesloten bij de theorie van de zgn. «gedegeneerde» verbintenis die zou blijven bestaan na de betaling van een verjaarde schuld.¹¹ Terecht heeft het Hof die theorie, ook wel de leer van de «zwakke» werking van de verjaring genoemd, verworpen, omdat ze niets bijbrengt.¹² Er kan derhalve worden volstaan met de klassieke leer dat de vrijwillige betaling van een verjaarde schuld het voldoen is van een natuurlijke verbintenis, die niet als een onverschuldigde betaling kan worden teruggevorderd, op voorwaarde dat die betaling vrijwillig en niet onder dwang gebeurde (zie art. 1235, tweede lid, B.W.).¹³

III. DE BEVRIJDENDE VERJARING EN DE OPENBARE ORDE – AFSTAND VAN DE VERJARING

3. Twee principes beheersen het vraagstuk van het al of niet van openbare orde zijn van de rechtsregels betreffende de bevrijdende verjaring en de mogelijkheid om afstand te doen van de verjaring: 1) de *instelling zelf van de bevrijdende verjaring* belangt de *openbare orde* aan, omdat het tot de essentiële belangen van de gemeenschap behoort dat rechtsovereenkomsten niet eindeloos blijven voortduren, maar na verloop van een zekere tijd en onder de voorwaarden die

⁷ Zie de verwijzingen bij A. VAN OEVELEN, o.c., *T. P.R.*, 1987, p. 1759-1760, nr. 6, voetnoot 12.

⁸ Cass., 25 september 1970, *Arr. Cass.*, 1971, 78, met conclusie van eerste advocaat-generaal P. MAHAUX; *Pas.*, 1971, I, 65; *R.W.*, 1970-71, 845; *J.T.*, 1971, 58; *R.C.J.B.*, 1972, 5, met noot J. LINSMEAU.

⁹ Cass., 22 september 1986, *Arr. Cass.*, 1986-87, 88; *Pas.*, 1987, I, 82.

¹⁰ Cass., 24 september 1981, *Arr. Cass.*, 1981-82, 149, met noot; *Pas.*, 1982, I, 152, met noot; *R.W.*, 1982-83, 1051, met noot; Cass., 14 mei 1992, *Arr. Cass.*, 1991-92, 856; *Pas.*, 1992, I, 798.

¹¹ Zie daarover: S. STIJNS, D. VAN GERVEN en P. WÉRY, «Chronique de jurisprudence. Les obligations: les sources (1985-1995)», *J.T.*, 1996, (689), p. 690-691, nr. 6.

¹² R. KRUIJTHOF, H. BOCKEN, F. DE LY en B. DE TEMMERMAN, «Overzicht van rechtspraak (1981-1992). Verbintenissen», *T.P.R.*, 1994, (171), p. 183-185, nr. 2. Zie in andere zin: P. VAN OMMESLAGHE, «Examen de jurisprudence (1974 à 1982). Les obligations (suite)», *R.C.J.B.*, 1988, (33), p. 45, nr. 152.

¹³ Zie vooral Cass., 24 september 1981, geciteerd in voetnoot 10.

de wet bepaalt, verloren kunnen gaan; 2) het *middel van de verjaring*, het recht om de verjaring in te roepen eenmaal dat dit recht is ontstaan, raakt enkel *privé-belangen*.¹⁴

Uit het beginsel dat de instelling zelf van de bevrijdende verjaring de openbare orde aanbelangt, vloeit voort dat de partijen, vooraleer de verjaring is ingetreden, niet geldig een overeenkomst kunnen sluiten over de schorsing van de verjaring. Ze kunnen echter wel geldig overeenkomen, zowel uitdrukkelijk als stilzwijgend, – en dit vloeit voort uit het principe dat het recht om de verjaring in te roepen de openbare orde niet raakt – dat een verjaring die reeds aan het lopen is, tijdelijk zal worden geschorst.¹⁵

Uit dit principe dat het recht om de verjaring in te roepen, de openbare orde niet raakt, volgt eveneens dat de rechter het middel van de verjaring niet ambtshalve mag opwerpen (art. 2223 B.W.), behalve als het gaat om een materie die de openbare orde aanbelangt.¹⁶ Deze regel werd toegepast op de verjaring van de vordering van verzorgingsverstrekkers en van verplegings- en verzorgingsinstellingen m.b.t. de door hen geleverde geneeskundige verstrekkingen, diensten en goederen (art. 2277bis B.W.).¹⁷

Uit het principe dat het middel om de verjaring in te roepen de openbare orde niet aanbelangt, volgt voorts dat de partijen geldig afstand kunnen doen van een reeds verkregen verjaring (art. 2220 B.W.), behoudens opnieuw wanneer het gaat om een materie die de openbare orde raakt.¹⁸ Dit brengt mee dat, als de schuldenaar afstand doet van de verjaring op een ogenblik dat de verjaring nog aan het lopen is, deze afstand geldig betrekking kan hebben op de verlopen tijd van de verjaring.¹⁹

De afstand van het recht de verjaring in te roepen is een eenzijdige rechtshandeling, die zowel uitdrukkelijk als stilzwijgend kan geschieden (art. 2221 B.W.). De rechtspraak blijft er de nadruk op leggen dat een stilzwijgende afstand

¹⁴ A. VAN OEVELEN, o.c., *T.P.R.*, 1987, p. 1763-1764, nr. 10 en de verwijzingen aldaar.

¹⁵ Bergen, 22 januari 1990, *Pas.*, 1990, II, 145, met noot. Dit is de heersende leer (zie de verwijzingen bij A. VAN OEVELEN, o.c., *T.P.R.*, 1987, p. 1771-1779, nr. 16).

¹⁶ Cass., 25 september 1970, *Arr. Cass.*, 1971, 78, met conclusie van eerste advocaat-generaal P. MAHAUX; *Pas.*, 1971, I, 65; *R.W.*, 1970-71, 845; *J.T.*, 1971, 58; *R.C.J.B.*, 1972, 5, met noot J. LINSMEAU.

¹⁷ Luik, 3 oktober 1996, *T. Vred.*, 1996, 405.

¹⁸ Cass., 3 februari 1950, *Arr. Verbr.*, 1950, 357; *Pas.*, 1950, I, 382; *R.W.*, 1949-50, 1356. Zie voorts de verwijzingen bij A. VAN OEVELEN, o.c., *T.P.R.*, 1987, p. 1766, voetnoot 37.

¹⁹ Cass., 23 oktober 1986, *Arr. Cass.*, 1986-87, 268; *Pas.*, 1987, I, 250; *R.W.*, 1986-87, 2093; *T.B.B.R.*, 1988, 207, met noot A. VAN OEVELEN; *Rev. Not. B.*, 1987, 39, met noot J.E.

²⁰ Cass., 23 september 1988, *Arr. Cass.*, 1988-89, 96; *Pas.*, 1989, I, 85; *R.W.*, 1988-89, 649; Bergen, 22 maart 1995, *J.T.*, 1995, 544 (de Belgische Staat die, in een geschil inzake overheidsopdrachten, zonder voorbehoud heeft deelgenomen aan het gerechtelijk deskundigenonderzoek en noch voor de eerste rechter noch voor de appèlrechter een middel opwerpt dat wordt afgeleid uit het te laat ingesteld zijn van de vordering, heeft stilzwijgend maar op vaststaande wijze afgezien van het recht om zich op de verjaring te beroepen); Luik, 14 december 1995, *J.L.M.B.*, 1996, 749, met noot D.; Kh. Antwerpen, 16 januari 1996, *Eur. Vervoerr.*, 1996, 374 (de erkenning van een gebeurtenis is niet hetzelfde als een afstand van een verkregen verjaring).

van het recht de verjaring in te roepen, klaar en duidelijk moet zijn en slechts mag worden afgeleid uit handelingen die niet anders kunnen worden uitgelegd dan als de wil om zich niet op de verjaring te beroepen.²⁰

Uit het principe dat het middel van de verjaring de openbare orde niet raakt, vloeit ten slotte voort dat de bevrijdende verjaring niet voor de eerste maal voor het Hof van Cassatie kan worden ingeroepen, tenzij het een materie betreft die de openbare orde aanbelangt.²¹ Onder het zojuist vermelde voorbehoud wordt zo'n middel door het Hof van Cassatie als een nieuw middel onontvankelijk verklaard.²² Dit is eveneens het geval wanneer de appèlrechter de op art. 2272 B.W. gebaseerde eenjarige verjaring heeft verworpen en het cassatiemiddel wordt gegrond op de schending van de vijfjarige verjaringstermijn van art. 2277 B.W.²³

IV. DE BEVRIJDENDE VERJARING EN DE RECHTSVERWERKING

4. Zoals bekend, heeft het Hof van Cassatie in zijn arrest van 17 mei 1990 het bestaan van een algemeen rechtsbeginsel betreffende rechtsverwerking ontkend, maar toch nog de mogelijkheid opengelaten dat een contractuele schuldenaar zich op rechtsverwerking beroept, als hij kan aantonen dat rechtsmisbruik wordt gepleegd door een contractuele schuldeiser die een hem toekomend contractueel recht uitoefent nadat hij bij die schuldenaar het gewettigde vertrouwen had gewekt dit recht niet te zullen uitoefenen, en zo een houding aanneemt die objectief onverenigbaar is met de houding die hij voordien bij de uitoefening van dat recht had ingenomen.²⁴

Uit dit cassatiearrest kan eveneens worden afgeleid dat rechtsverwerking, begrepen in de zojuist vermelde zin en vastgekoppeld aan het misbruik van een contractueel recht, niet onverenigbaar is met de wettelijke regeling van de bevrijdende verjaring. Het Hof overweegt immers dat het Burgerlijk Wetboek in de regeling betreffende de bevrijdende verjaring impliciet de mogelijkheid erkent die een contractpartij heeft om een haar toekomend contractueel recht niet onmiddellijk uit te oefenen, maar dit moet dan wel gebeuren binnen de perken van het in art. 1134, derde lid, B.W. neergelegde beginsel van de uitvoering te goeder trouw van overeenkomsten, d.w.z. zonder dat die niet-onmiddellijke uitoefening van een contractueel recht als een rechtsmisbruik kan worden aangemerkt.²⁵ Het Hof van Cassatie weerlegt zodoende de bewering van sommige auteurs dat

²¹ A. VAN OEVELEN, o.c., *T.P.R.*, 1987, p. 1774-1775, nr. 18 en de verwijzingen aldaar.

²² Cass., 20 november 1989, *Arr. Cass.*, 1989-90, 381; *Pas.*, 1990, I, 339; *R.W.*, 1989-90, 787.

²³ Cass., 21 januari 1993, *Arr. Cass.*, 1993, 88; *Pas.*, 1993, I, 81; *J.L.M.B.*, 1993, 542, met noot P. HENRY; *J.T.*, 1993, 842; *R.W.*, 1992-93, 1248.

²⁴ Cass., 17 mei 1990, *Arr. Cass.*, 1989-90, 1188; *Pas.*, I, 1081; *R.W.*, 1990-91, 1085; *Ann. Dr. Liège*, 1990, 283, met noot I. MOREAU-MARGRÈVE; *J.L.M.B.*, 1990, 881, met noot P. HENRY; *R.C.J.B.*, 1990, 595, met noot J. HEENEN; *J.T.*, 1990, 442; *T.B.H.*, 1991, 207, met noot S. CNUDE.

²⁵ Vgl. M.E. STORME, «Rechtsverwerking na de cassatiearresten van 17 mei 1990 en 16 november 1990: nog springlevend», *R.W.*, 1990-91, (1073), p. 1076, nr. 7.

rechtsverwerking de regeling van de bevrijdende verjaring ondergraaft.²⁶

V. DE BEREKENING VAN DE VERJARINGSTERMIJNEN

5. Krachtens art. 2260 B.W. wordt de verjaring gerekend bij dagen en niet bij uren. Hieruit volgt dat de dag waarop de verjaring begint te lopen (*dies a quo*) niet meetelt voor de berekening van de verjaringstermijn.²⁷

Luidens art. 2261 B.W. is de verjaring voltrokken wanneer de laatste dag van de vereiste termijn verlopen is. Het eindpunt van de verjaringstermijn, de *dies ad quem*, wordt dus wel meegeteld voor de berekening van de termijn.²⁸

De zaterdagen, de zondagen en de wettelijke feestdagen worden meegerekend in de verjaringstermijn en zijn daarin begrepen, ook als de *dies ad quem* op zo'n dag valt. De regel van art. 53, tweede lid, Ger.W., volgens welke de vervalddag wordt verplaatst naar de eerstvolgende werkdag wanneer die een zaterdag, een zondag of een wettelijke feestdag is, geldt enkel voor de berekening van de termijn waarbinnen een proceshandeling moet worden gesteld²⁹ en is derhalve niet van toepassing bij de berekening van de verjaringstermijnen.³⁰

VI. DE DUUR VAN DE VERJARINGSTERMIJNEN

A. De verjaringswet van 10 juni 1998

1° Achtergronden en krachtlijnen van de hervorming

6. De ontstaansredenen van de wijzigingen die de wet van 10 juni 1998 in de rechtsregeling betreffende de bevrijdende verjaring heeft aangebracht, zijn voldoende gekend.³¹

In zijn arrest van 21 maart 1995 oordeelde het Arbitragehof dat het vroegere art. 26 Voorafgaande Titel Sv. strijdig was met het in de artikelen 10 en 11 van de Grondwet neergelegde gelijkheids- en niet-discriminatiebeginsel in zoverre het de burgerlijke vordering tot schadevergoeding op grond van een onrechtmatige daad die tevens een misdrijf

vormde, aan een kortere termijn onderwierp, namelijk vijf jaar maar niet vóór de verjaring van de strafvordering, dan de vordering tot schadevergoeding op grond van een onrechtmatige daad die geen misdrijf uitmaakte, waarvoor de verjaringstermijn dertig jaar bedroeg (vroegere art. 2262 B.W.).³²

Ten gevolge van dit arrest werd door de rechtspraak meestal geoordeeld dat art. 26 Voorafgaande Titel Sv. buiten werking moest worden gesteld en dat op de burgerlijke vordering tot schadevergoeding voortvloeiende uit een strafrechtelijk betugelde onrechtmatige daad de dertigjarige verjaringstermijn moest worden toegepast, behoudens wanneer een bijzondere wetsbepaling een van het gemene recht afwijkende verjaringstermijn bepaalt.³³ Het probleem hierbij is evenwel dat deze termijn over het algemeen als te lang wordt beschouwd.³⁴ Daarbij kwam nog dat het Hof van Cassatie in zijn arrest van 13 januari 1994 besliste dat, hoewel het misdrijf van onopzettelijke slagen en verwondingen (art. 418 e.v. Sw.) een aflopend misdrijf is, de verjaring van de burgerlijke vordering tot vergoeding van de daaruit voortvloeiende schade pas begint te lopen zodra de schade aan het licht komt, omdat voormeld misdrijf pas op dat ogenblik is voltrokken.³⁵

De door de rechtspraak van het Arbitragehof totstandgebrachte uitbreiding van het toepassingsgebied van de dertigjarige verjaringstermijn, gecombineerd met de door het cassatiearrest van 13 januari 1994 gecreëerde mogelijkheid dat die verjaringstermijn, inzonderheid bij medische schadegevallen, op een later tijdstip een aanvang zou nemen, zorgden voor beroering bij verzekeringsmaatschappijen, die vreesden hun waarborg niet gedurende dertig jaar of langer te kunnen handhaven.³⁶

Op grond van de hierboven geschetste ontwikkelingen kon een optreden van de wetgever nog moeilijk uitblijven, te meer daar er ook rechtsonzekerheid heerste over de toe-

³² Arbitragehof, nr. 25/95, 21 maart 1995, *B.S.*, 31 maart 1995; *R.W.*, 1994-95, 1324, met noot P. TRAEST; *J.L.M.B.*, 1995, 496; *J.T.*, 1995, 261; *A.J.T.*, 1994-95, 418, met noot L. ARNOU; *T. Gez.*, 1995-96, 51, met noot J.-L. FAGNART. Zie nadien in dezelfde zin: Arbitragehof, nr. 51/96, 12 juli 1996, *B.S.*, 14 augustus 1996; *R.W.*, 1997-98, 255.

³³ Zie o.m. Cass., 19 december 1996, *Arr. Cass.*, 1996, 1232; *Pas.*, 1996, I, 1303; *R.W.*, 1997-98, 255; Luik, 28 november 1995, *R.G.A.R.*, 1996, nr. 12.672; Brussel, 24 juni 1996, *T. Gez.*, 1996-97, 119; Bergen, 10 februari 1998, *J.L.M.B.*, 1998, 1302; Rb. Bergen, 13 mei 1996, *J.L.M.B.*, 1996, 1055; Rb. Verviers, 6 januari 1997, *T.B.B.R.*, 1997, 218; Rb. Namen, 21 april 1998, *J.L.M.B.*, 1998, 1207, met noot A. JACOBS; *J.T.*, 1998, 475; Vred. Ieper, 1 maart 1996, *R.W.*, 1996-97, 365. Zie daarover uitvoeriger: P. DE HERDT, «De mechanistische activiteit van het Hof van Cassatie betreffende de strafrechtelijke verjaringstermijnen en de wetgevende wijzigingen van de burgerrechtelijke verjaringstermijnen» (commentaar op Cass., 19 december 1996), *R. Cass.*, 1997, 235-249.

³⁴ Zie de verwijzingen bij A. VAN OEVELEN, o.c., *T.P.R.*, 1987, p. 1787, voetnoot 138.

³⁵ Cass., 13 januari 1994, *Arr. Cass.*, 1994, 27; *Pas.*, 1994, I, 23, met conclusie van advocaat-generaal E. LIEKENDAEL; *R.W.*, 1994-95, 257; *R. Cass.*, 1994, 114, met noot P. VAN CANEGEM; *J.T.*, 1994, 291, met noot R.O. DALCQ; *R.C.J.B.*, 1995, 421, met noot J.-L. FAGNART.

³⁶ Zie daarover uitvoeriger: P. DE HERDT, o.c., *R. Cass.*, 1997, 248; I. CLAEYS, o.c., *R.W.*, 1998-99, p. 289-383, nr. 14; P. DE SMEDT, o.c., *l.c.*, (zie voetnoot 30), p. 46-47, nrs. 52-53.

²⁶ Die opvatting vindt men bij o.m. I. MOREAU-MARGRÈVE, «Rechtsverwerking, réflexions pour un réquiem» (noot onder Cass., 17 mei 1990), *Ann. Dr. Liège*, 1990, (286), p. 288, nr. 3.

²⁷ Deze algemeen aanvaarde regel vindt men terug in o.m. Arbh. Luik, 18 maart 1991, *J.L.M.B.*, 1991, 1299, met noot J. CLESSE. Zie voorts de verwijzingen bij A. VAN OEVELEN, o.c., *T.P.R.*, 1987, p. 1786, voetnoot 131.

²⁸ Deze algemeen aanvaarde regel vindt men eveneens terug in het in vorige voetnoot vermelde arrest. Zie voorts de verwijzingen bij A. VAN OEVELEN, o.c., *T.P.R.*, 1987, p. 1876, voetnoot 133.

²⁹ Cass., 8 april 1994, *Arr. Cass.*, 1994, 350; *Pas.*, 1994, I, 346; *R.W.*, 1995-96, 1453, met noot A. VAN OEVELEN.

³⁰ Deze algemeen aanvaarde regel vindt men terug in o.m. Arbh. Luik, 18 maart 1991, *J.L.M.B.*, 1991, 1299, met noot J. CLESSE. Zie voorts de verwijzingen bij A. VAN OEVELEN, o.c., *T.P.R.*, 1987, p. 1787, voetnoot 135.

³¹ Zie daarover uitvoeriger: I. CLAEYS, o.c., *R.W.*, 1998-99, p. 378-383, nrs. 3-15; A. JACOBS, o.c., *T.B.B.R.*, 1999, 12-14; J.-F. VAN DROOGHENBROECK en R.-O. DALCQ, o.c., *J.T.*, 1998, 705-706; P. DE SMEDT, «De antecedenten van de wet van 10 juni 1998», in *De herziening van de bevrijdende verjaring door de wet van 10 juni 1998. De gelijkheid hersteld?*, Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, 1999, (37), p. 41-48, nrs. 43-56.

passing in de tijd van voormelde rechtspraak van het Arbitragehof³⁷ en dit rechtscollège zelf had geoordeeld dat het aan de wetgever toekwam om de verjaringstermijnen te bepalen die een einde maken aan de vastgestelde discriminatie.³⁸

7. Door de wet van 10 juni 1998 heeft de wetgever het recht inzake de bevrijdende verjaring slechts partieel en niet volledig³⁹ hervormd, hoofdzakelijk met de bedoeling een einde te maken aan de door het Arbitragehof vastgestelde discriminatie en de daaruit voortvloeiende rechts-onzekerheid. Deze hervorming kan in de volgende vier krachtlijnen worden samengevat, die hierna nader worden ontleed: 1) de burgerlijke vordering tot schadevergoeding voortvloeiende uit een misdrijf is onderworpen aan dezelfde verjaringstermijn als de vordering tot betaling van schadevergoeding op grond van een onrechtmatige daad die niet strafrechtelijk wordt beteugeld, met dien verstande dat deze rechtsvordering niet kan verjaren vóór de strafvordering (art. 26 Voorafgaande titel Sv.); 2) alleen de zakelijke rechtsvorderingen zijn nog onderworpen aan de dertigjarige verjaringstermijn (art. 2262 B.W.); 3) de persoonlijke rechtsvorderingen verjaren door verloop van tien jaar (art. 2262bis, § 1, eerste lid, B.W.), behalve 4) de rechtsvorderingen tot schadevergoeding op grond van een buitencontractuele aansprakelijkheid, die verjaren door verloop van vijf jaar vanaf de dag volgend op die waarop de benadeelde kennis heeft gekregen van de schade of van de verzwarende ervan en van de identiteit van de daarvoor aansprakelijke persoon, maar in ieder geval door verloop van twintig jaar vanaf de dag volgend op die waarop het schadeverwekkende feit zich heeft voorgedaan (art. 2262bis, § 1, tweede en derde lid, B.W.).

2° De principiële gelijkstelling van de verjaring van de rechtsvordering tot schadevergoeding op grond van een onrechtmatige daad die een misdrijf vormt met die van een rechtsvordering tot schadevergoeding op grond van een onrechtmatige daad die niet strafrechtelijk wordt beteugeld

8. Het nieuwe art. 26 Voorafgaande Titel Sv. verwijst, voor de verjaring van de burgerlijke rechtsvordering voortvloeiend uit een misdrijf, naar de regelen van het Burgerlijk Wetboek of van de bijzondere wetten die van toepassing zijn op de rechtsvordering tot vergoeding van schade, maar voegt eraan toe dat deze burgerlijke rechtsvordering niet kan verjaren vóór de strafvordering.

Aangezien meestal wordt aangenomen dat de burgerlijke rechtsvordering voortvloeiende uit een misdrijf onderworpen is aan de regelen van de buitencontractuele aansprakelijkheid, houdt deze bepaling in dat de verjarings-

regeling van de vordering tot schadevergoeding op grond van een buitencontractuele aansprakelijkheid, zoals die in het Burgerlijk Wetboek en in bijzondere wetten is neergelegd, van toepassing is op de verjaring van de burgerlijke rechtsvordering voortvloeiende uit een misdrijf. Dit geldt dan niet alleen voor de verjaringstermijn, maar ook voor de regeling betreffende de schorsing en de stuiting van die verjaring.⁴⁰ Zodoende maakt de wetgever een einde aan de door het Arbitragehof bekritiseerde discriminatie.

Op één punt behoudt de verjaring van de burgerlijke rechtsvordering voortvloeiende uit een misdrijf nog een band met de verjaring van de strafvordering, namelijk dat deze burgerlijke rechtsvordering *niet kan verjaren vóór de verjaring van de strafvordering* (art. 26 in fine Voorafgaande Titel Sv.). Deze regel kan hierdoor worden verantwoord dat, als de dader van een strafrechtelijk beteugelde onrechtmatige daad nog strafrechtelijk kan worden vervolgd, het redelijk is dat de benadeelde hem ook nog burgerrechtelijk aansprakelijk kan stellen.⁴¹ Aangenomen wordt dat deze samenhang met de verjaring van de strafvordering voorrang heeft op de regel volgens welke de rechtsvordering tot schadevergoeding op grond van buitencontractuele aansprakelijkheid in ieder geval verjaart twintig jaar na de dag volgend op die waarop het schadeverwekkende feit zich heeft voorgedaan.⁴²

3° De dertigjarige verjaringstermijn voor zakelijke rechtsvorderingen

9. Krachtens het nieuwe art. 2262 B.W. verjaren alle *zakelijke rechtsvorderingen* door verloop van dertig jaar. Hieronder vallen rechtsvorderingen tot erkenning, wijziging of opheffing van beperkte zakelijke rechten, zoals het recht van vruchtgebruik, van erfdiensbaarheid, van erfpacht en opstal, alsmede de hypotheaire vordering tegen de derde-bezitter van het gehypotheceerde goed.⁴³ Het eigendomsrecht valt hier niet onder, omdat het niet verloren gaat door het loutere niet-gebruik gedurende dertig jaar, maar wel door de verkrijgende verjaring ten voordele van een derde. Om dezelfde reden worden meestal als onverjaarbaar beschouwd, de rechten en rechtsvorderingen die een attribuut van het eigendomsrecht zijn, zoals het recht om de afpaling te vorderen (art. 646 B.W.), de rechtsvordering om uit onverdeeldheid te treden (art. 815 B.W.), de vordering tot ontkenning van de zakelijke genotsrechten van derden.⁴⁴

³⁷ Zie daarover uitvoeriger: A. JACOBS, *o.c.*, *T.B.B.R.*, 1999, 13-14; P. DE SMEDT, *o.c.*, *l.c.*, (zie voetnoot 31), p. 44-46, nrs. 50-51 en de verwijzingen aldaar.

³⁸ Arbitragehof, nr. 8/97, 19 februari 1997, *B.S.*, 3 april 1997, *J.T.*, 1997, 293, met noot M. MAHIEU.

³⁹ De wetgever heeft geopteerd voor een partiële en niet voor een volledige hervorming, omdat snel een einde moest worden gemaakt aan de uit de rechtspraak van het Arbitragehof voortvloeiende rechtsonzekerheid en omdat het onzeker is welke ongrondwettige discriminaties eventueel door het Arbitragehof nog zullen worden ontdekt (P. DE SMEDT, *o.c.*, *l.c.*, (voetnoot 31), p. 49, nr. 58 en de verwijzingen aldaar naar de parlementaire voorbereidingsstukken).

⁴⁰ I. CLAEYS, *o.c.*, *R.W.*, 1998-99, p. 383, nr. 16; A. JACOBS, *o.c.*, *T.B.B.R.*, 1999, 17. Aan te stippen valt dat vóór de wet van 10 juni 1998 de regelen van het Burgerlijk Wetboek betreffende de stuiting en de schorsing niet van toepassing waren op de verjaring van de burgerlijke vordering voortvloeiende uit een misdrijf (I. CLAEYS, *ibid.*, voetnoot 73 en de verwijzingen aldaar).

⁴¹ N. PEETERS, *o.c.*, *A.J.T.*, 1998-99, p. 330, nr. 1.2.

⁴² I. CLAEYS, *o.c.*, *R.W.*, 1998-99, p. 384, nr. 17, met verwijzing naar de parlementaire voorbereiding; N. PEETERS, *ibid.*

⁴³ I. CLAEYS, *o.c.*, *R.W.*, 1998-99, p. 388, nr. 27.

⁴⁴ A. VAN OEVELEN, *o.c.*, *T.P.R.*, 1987, p. 1780-1781, nr. 23 en de verwijzingen aldaar; I. CLAEYS, *o.c.*, *R.W.*, 1998-99, p. 387-388, nr. 26 en de verwijzingen aldaar.

4° De tienjarige verjaringstermijn voor persoonlijke rechtsvorderingen, andere dan rechtsvorderingen tot schadevergoeding op grond van buitencontractuele aansprakelijkheid

10. Krachtens art. 2262bis, § 1, eerste lid, B.W. verjaren alle *persoonlijke rechtsvorderingen* door verloop van *tien jaar*. In het tweede en het derde lid van dezelfde bepaling wordt op die regel dan een uitzondering gemaakt voor de rechtsvorderingen tot schadevergoeding op grond van buitencontractuele aansprakelijkheid.

Onder de tienjarige verjaringstermijn van art. 2262bis, § 1, eerste lid, B.W. vallen in de eerste plaats de rechtsvorderingen tot nietigverklaring van overeenkomsten, zowel wegens een absolute als een relatieve nietigheid,⁴⁵ de rechtsvorderingen tot nakoming en tot ontbinding wegens wanprestatie van overeenkomsten (art. 1184 B.W.), eventueel bijkomend met schadevergoeding, alsook die tot schadevergoeding wegens contractuele aansprakelijkheid.⁴⁶

In de tweede plaats vallen de rechtsvorderingen op grond van de zgn. «quasi-contracten» (zaakwaarneming, onverschuldigde betaling en vermogensverschuiving zonder oorzaak) onder het toepassingsgebied van de tienjarige verjaringstermijn van art. 2262, § 1, eerste lid, B.W.⁴⁷ Dit is eveneens het geval voor de rechtsvorderingen op grond van een verbintenis door een eenzijdige wilsuiking⁴⁸ alsmede voor rechtsvorderingen die zijn gebaseerd op een rechtmatig opgewekt vertrouwen als bron van verbintenissen.⁴⁹

Uit de parlementaire voorbereidingsstukken van de wet van 10 juni 1998 kan worden afgeleid dat onder deze tienjarige verjaringstermijn eveneens vallen de rechtsvorderingen die noch zakelijke noch persoonlijke rechtsvorderingen zijn, zoals de rechtsvorderingen die gebaseerd

zijn op persoonlijkheidsrechten of op intellectuele rechten, althans in zoverre deze niet onverjaarbaar zijn.⁵⁰ De tienjarige verjaringstermijn van art. 2262bis, § 1, eerste lid, B.W. kan m.a.w. thans worden beschouwd als de gemeenrechtelijke, suppletiefrechtelijke verjaringstermijn, ter vervanging van de vroegere dertigjarige verjaringstermijn (oud art. 2262 B.W.).⁵¹

Betwist wordt welke verjaringstermijn geldt voor de *actio iudicati*, i.e. de rechtsvordering tot tenuitvoerlegging van een veroordelende rechterlijke uitspraak. Sommigen opteren voor de tienjarige verjaringstermijn als nieuwe gemeenrechtelijke verjaringstermijn,⁵² anderen laten die verjaringstermijn samenvallen met die van de rechtsvordering waarover uitspraak werd gedaan, namelijk dertig jaar voor zakelijke rechtsvorderingen en tien jaar voor persoonlijke rechtsvorderingen.⁵³ De eerstgenoemde opvatting verdient de voorkeur, niet alleen omdat de wet terzake geen onderscheid maakt, maar vooral omdat het van belang is voor de tenuitvoerlegging van de hele rechterlijke uitspraak één enkele verjaringstermijn te hebben. Dit resultaat wordt minder vlot bereikt in de tweede opvatting, omdat in vele rechterlijke beslissingen uitspraak wordt gedaan over verschillende rechtsvorderingen met ieder hun eigen voorwerp en soms ook hun eigen verjaringstermijn. Hierbij kan *mutatis mutandis* worden verwezen naar de rechtspraak onder gelding van het vroegere recht, toen de *actio iudicati* aan de gemeenrechtelijke dertigjarige verjaringstermijn werd onderworpen, ook als de rechterlijke uitspraak betrekking had op een rechtsvordering waarvoor een kortere verjaringstermijn gold.⁵⁴

5° De dubbele verjaringstermijn voor rechtsvorderingen tot schadevergoeding op grond van buitencontractuele aansprakelijkheid

11. Naar analogie met o.m. art. 12 Wet Productenaansprakelijkheid en art. 34 Wet Landverzekeringsovereenkomst heeft de wetgever de rechtsvorderingen tot schadevergoeding op grond van een buitencontractuele aansprakelijkheid onderworpen aan een *dubbele verjaringstermijn*. Deze rechtsvorderingen verjaren in principe door verloop van vijf jaar vanaf de dag volgend op die waarop de benadeelde kennis heeft gekregen van de schade of van de verzwarende ervan én van de identiteit van de daarvoor aansprakelijke persoon (art. 2262bis, § 1, tweede lid, B.W.), en in ieder geval door verloop van twintig jaar vanaf de dag volgend op die waarop het schadeverwekkende feit zich heeft voorgedaan (art. 2262bis, § 1, derde lid, B.W.).

⁵⁰ B. CLAESSENS en D. COUNYE, *o.c.*, l.c. (voetnoot 45), p. 69-72, nr. 83 en de verwijzingen aldaar.

⁵¹ I. CLAEYS, *o.c.*, *R.W.*, 1998-99, p. 385, nr. 20; J.-F. VAN DROOGHENBROECK en R.O. DALCQ, *o.c.*, *J.T.*, 1998, p. 706, voetnoot 5; A. JACOBS, *o.c.*, *T.B.B.R.*, 1999, 14-15.

⁵² I. CLAEYS, *o.c.*, *R.W.*, 1998-99, p. 393, nr. 39; N. PEETERS, *o.c.*, *A.J.T.*, 1998-99, p. 331, nr. 2.2; A. JACOBS, *ibid.*; B. CLAESSENS en D. COUNYE, *o.c.*, l.c. (voetnoot 45), p. 80, nrs. 100-101.

⁵³ J.-F. VAN DROOGHENBROECK en R.O. DALCQ, *o.c.*, *J.T.*, 1998, p. 706, voetnoot 6.

⁵⁴ B. CLAESSENS en D. COUNYE, *o.c.*, l.c. (voetnoot 45), p. 80, nr. 101 en de verwijzingen aldaar.

⁴⁵ Vroeger werd meestal aangenomen dat de rechtsvordering tot nietigverklaring verjaarde na dertig jaar als het een absolute nietigheid betrof en na tien jaar als het om een relatieve nietigheid ging, behoudens wanneer de wetgever een kortere termijn bepaalde (zie A. VAN OEVELEN, *o.c.*, *T.P.R.*, 1987, p. 1788, nr. 29, en p. 1789, nr. 31, en telkens de verwijzingen). Voor de twee nietigheden geldt thans de tienjarige verjaringstermijn, hoewel het vertrekpunt verschilt in beide gevallen: voor een relatieve nietigheid wegens een wilsgebrek is dit het tijdstip waarop dit gebrek heeft opgehouden (zie art. 1304, tweede lid, B.W.), terwijl voor een absolute nietigheid dit element geen rol speelt (I. CLAEYS, *o.c.*, *R.W.*, 1998-99, p. 389, nr. 30; B. CLAESSENS en D. COUNYE, «De repercussies van de wet van 10 juni 1998 op de structuur van het gemeenrechtelijke verjaringsregime», in *De herziening van de bevrijdende verjaring door de wet van 10 juni 1998. De gelijkheid hersteld?*, Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, 1999, (63), p. 81, nr. 103).

⁴⁶ I. CLAEYS, *ibid.*; B. CLAESSENS en D. COUNYE, *o.c.*, l.c. (voetnoot 45), p. 79, nr. 97.

⁴⁷ I. CLAEYS, *o.c.*, *R.W.*, 1998-99, p. 390, nr. 33; N. PEETERS, *o.c.*, *A.J.T.*, 1998-99, p. 331, nr. 2.2; B. CLAESSENS en D. COUNYE, *o.c.*, l.c. (voetnoot 45), p. 79, nr. 99.

⁴⁸ I. CLAEYS, *o.c.*, *R.W.*, 1998-99, p. 390, nr. 34; B. CLAESSENS en D. COUNYE, *o.c.*, l.c. (voetnoot 45), p. 79, nr. 99.

⁴⁹ I. CLAEYS, *ibid.* Betreffende het rechtmatig opgewekt vertrouwen als bron van verbintenissen bij een schijnmandaat, zie Cass., 20 juni 1988, *R.W.*, 1989-90, 1425, met noot A. VAN OEVELEN; *T.R.V.*, 1989, 540, met noot P. CALLENS en S. STIJNS; *R.C.J.B.*, 1991, 45, met noot R. KRUIHOF.

De meeste buitencontractuele aansprakelijkheidsvorderingen verjaren thans na *vijf jaar*, omdat de benadeelde meestal vrijwel onmiddellijk kennis heeft van de schade en van de daarvoor aansprakelijke persoon.⁵⁵ De bedoeling van de wetgever lijkt geweest te zijn terzake een effectieve kennis van de benadeelde te vereisen en zich niet tevreden te stellen met een vermoeden van kennis.⁵⁶

De *twintigjarige verjaringstermijn* is bedoeld om de schuldenaar de waarborg te bieden dat hij na verloop van die termijn – onder voorbehoud van schorsing en stuiting – niet meer kan worden aangesproken, ook al heeft de benadeelde zijn rechtsvordering nog niet kunnen instellen.⁵⁷ Dit is een absolute maximumtermijn, onder het voorbehoud van de reeds vermelde primauteit van de regel van art. 26 Voorafgaande Titel Sv.⁵⁸

Het begrip «buitencontractuele aansprakelijkheid» in art. 2262bis, § 1, tweede en derde lid, B.W. dient in ruime zin te worden verstaan. Het gaat om alle gevallen waarin een persoon op buitencontractuele grondslag burgerrechtelijk aansprakelijk kan worden gesteld, niet alleen voor eigen foutief gedrag (art. 1382-1383 B.W.), maar ook als kwalitatief aansprakelijke voor andermans gedrag (art. 1384, tweede tot vijfde lid, B.W.) en voor zaken (art. 1384, eerste lid, art. 1385 en 1386 B.W.).⁵⁹ Ook de precontractuele aansprakelijkheid valt hieronder, behalve als er een beginselakkoord of een contractbelofte is.⁶⁰ Aangezien de compensatie voor bovenmatige burenhinder in wezen een foutloze buitencontractuele aansprakelijkheid is, dient de verjaring van een daarop gebaseerde vordering eveneens onder het toepassingsgebied van art. 2262bis, § 1, tweede en derde lid, B.W. te vallen.⁶¹ Ten slotte is deze verjaringsregeling van toepassing op de eerder uitzonderlijke gevallen waarin een samenloop van contractuele en buitencontractuele aansprakelijkheid wordt aanvaard, inzonderheid wanneer de contractuele wanprestatie strafrechtelijk wordt betoegeld.⁶²

12. De regel van het oude art. 27 Voorafgaande Titel Sv., krachtens welke, indien de rechter, op verzoek van de benadeelde, bij een in kracht van gewijsde gegane beslissing over een vordering tot schadevergoeding een *voorbehoud* had verleend, de eis tot bijkomende schadevergoeding ontvankelijk was gedurende dertig jaar na de uitspraak, is thans

vrijwel letterlijk overgenomen in art. 2262bis, § 2, B.W., met dien verstande dat de termijn van dertig jaar werd vermindert tot twintig jaar. Op die manier wordt er eenvormigheid bereikt met de «lange» verjaringstermijn voor rechtsvorderingen tot schadevergoeding op grond van buitencontractuele aansprakelijkheid.⁶³ Bovendien geldt de regeling inzake het voorbehoud nu voor alle rechtsvorderingen tot schadevergoeding, ook voor die welke zijn gegrond op niet strafrechtelijk betoegelde onrechtmatige daden.⁶⁴ Gelet op de algemeenheid van de in art. 2262bis, § 2, B.W. gebruikte bewoordingen en de invoeging van een afzonderlijke paragraaf, kan deze regeling eveneens worden toegepast op de rechtsvorderingen tot schadevergoeding gebaseerd op de contractuele aansprakelijkheid.⁶⁵

6° Overgangsrecht

13. Met de hierboven geschetste ingrijpende inkorting van de gemeenrechtelijke verjaringstermijnen kon de wetgever niet volstaan met te verwijzen naar de algemene beginselen van het overgangsrecht en heeft hij, op advies van de Raad van State,⁶⁶ enkele uitdrukkelijke overgangsbepalingen opgenomen, die hierna beknopt worden weergegeven.

De nieuwe verjaringstermijnen zijn uiteraard in de eerste plaats van toepassing op de rechtsvorderingen die zijn ontstaan na de inwerkingtreding van de wet van 10 juni 1998.⁶⁷

De gemeenrechtelijke overgangsregel is dat een nieuwe verjaringswet onmiddellijk van toepassing is op de lopende verjaring, maar als de nieuwe verjaringswet kortere verjaringstermijnen invoert, dienen op dit principe twee nuances te worden aangebracht die in art. 10 van de Verjaringswet van 10 juni 1998 worden verwoord.⁶⁸ Aan de ene kant beginnen de nieuwe, verkorte termijnen van vijf, tien en twintig jaar slechts te lopen vanaf de inwerkingtreding van de Verjaringswet van 10 juni 1998, daar anders een rechtsvordering van de ene dag op de andere verjaard zou kunnen zijn, wat afbreuk zou doen aan de rechtszekerheid.⁶⁹ Aan de andere kant heeft een dergelijke nieuwe verjaringswet eerbiedigende werking, in die zin dat de nieuwe, kortere termijnen slechts gelden zolang de oude termijnen niet zijn verstreken, maar met dien verstande dat

⁵⁵ I. CLAEYS, *o.c.*, *R.W.*, 1998-99, p. 394, nr. 45.

⁵⁶ I. CLAEYS, *o.c.*, *R.W.*, 1998-99, p. 395-396, nr. 49; I. BOONE, «De verjaring van de vordering tot schadeherstel op grond van buitencontractuele aansprakelijkheid en van de burgerlijke vordering uit een misdrijf», in *De herziening van de bevrijdende verjaring door de wet van 10 juni 1998. De gelijkheid hersteld?*, Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, 1999, (93), p. 113, nr. 143.

⁵⁷ I. BOONE, *o.c.*, *l.c.* (voetnoot 56), p. 103, nr. 128.

⁵⁸ Zie *supra*, nr. 8 en de verwijzingen aldaar in voetnoot 42.

⁵⁹ I. CLAEYS, *o.c.*, *R.W.*, 1998-99, p. 390-291, nr. 35; I. BOONE, *o.c.*, *l.c.* (voetnoot 56), p. 106, nr. 132.

⁶⁰ I. CLAEYS, *o.c.*, *R.W.*, 1998-99, p. 389, nr. 31; I. BOONE, *o.c.*, *l.c.* (voetnoot 56), p. 105, nr. 131.

⁶¹ In die zin: I. CLAEYS, *o.c.*, *R.W.*, 1998-99, p. 391, nr. 35; I. BOONE, *o.c.*, *l.c.* (voetnoot 56), p. 106, nr. 133. Tijdens de parlementaire besprekingen bestond hierover geen eensgezindheid (zie de verwijzingen bij I. CLAEYS, *ibid.*, voetnoten 173 en 174).

⁶² I. CLAEYS, *o.c.*, *R.W.*, 1998-99, p. 389-390, nr. 32; I. BOONE, *o.c.*, *l.c.* (voetnoot 56), p. 105, nr. 131.

⁶³ J.-F. VAN DROOGHENBROECK en R.O. DALCQ, *o.c.*, *J.T.*, 1998, 707; I. CLAEYS, *o.c.*, *R.W.*, 1998-99, p. 396, nr. 52; I. BOONE, *o.c.*, *l.c.* (voetnoot 56), p. 126, nr. 158.

⁶⁴ I. CLAEYS, *ibid.*; A. JACOBS, *o.c.*, *T.B.B.R.*, 1999, 30; I. BOONE, *o.c.*, *l.c.* (voetnoot 56), p. 125, nr. 158.

⁶⁵ I. CLAEYS, *ibid.*; I. BOONE, *o.c.*, *l.c.* (voetnoot 56), p. 125-126, nr. 158.

⁶⁶ Zie *Parl. St.*, Kamer, 1996-97, nr. 1087/1, p. 18.

⁶⁷ De Verjaringswet van 10 juni 1998 werd gepubliceerd in het *Belgisch Staatsblad* van 17 juli 1998 en is, bij afwezigheid van een specifieke wetsbepaling betreffende de inwerkingtreding, de tiende dag daaropvolgend, d.i. 27 juli 1998, in werking getreden.

⁶⁸ I. CLAEYS, *o.c.*, *R.W.*, 1998-99, p. 401-402, nr. 62; P. DE SMEDT, «Toepassing in de tijd van de gewijzigde verjaringsstermijnen», in *De herziening van de bevrijdende verjaring door de wet van 10 juni 1998. De gelijkheid hersteld?*, Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, 1999, (141), p. 145-146, nr. 183.

⁶⁹ Dit is vaststaande rechtspraak van het Hof van Cassatie (zie de verwijzingen bij I. CLAEYS, *o.c.*, *R.W.*, 1998-99, p. 402, voetnoot 329).

de totale duur van de verjaringstermijn de vroegere gemeenrechtelijke verjaringstermijn van dertig jaar niet mag overschrijden.⁷⁰ Het volgende voorbeeld uit de parlementaire voorbereiding kan deze regel verduidelijken: als op het ogenblik van de Verjaringswet van 10 juni 1998 een verjaringstermijn al 27 jaar aan het lopen is, zal die rechtsvordering verjaard zijn drie jaar na de inwerkingtreding van de nieuwe wet, d.w.z. na in totaal dertig jaar, zijnde de vroegere gemeenrechtelijke verjaringstermijn.⁷¹

De derde regel van overgangsrecht ligt vervat in art. 11 van de Verjaringswet van 10 juni 1998, dat bepaalt dat wanneer de rechtsvordering bij een in kracht van gewijsde gegane beslissing verjaard is verklaard vóór de inwerkingtreding van deze wet, deze inwerkingtreding niet tot gevolg kan hebben dat een nieuwe verjaringstermijn begint te lopen. Deze regel is een logische toepassing van het gemeenrechtelijke beginsel dat een nieuwe verjaringswet geen terugwerkende kracht heeft, tenzij de wetgever anders heeft bepaald.⁷² Terecht is er dan ook op gewezen dat de wetgever in voornoemde bepaling ten onrechte de eis heeft gesteld dat het definitief verworven karakter van de verjaring afhangt van een in kracht van gewijsde gegane beslissing. Het enkele verloop van de onder het vroegere recht geldende verjaringstermijn is voldoende opdat de nieuwe termijn niet meer kan worden toegepast.⁷³

Door sommige commentatoren werd aangegeven dat voornoemd art. 11 van de Verjaringswet van 10 juni 1998 toch geen overbodige bepaling is en zijn betekenis heeft in het licht van de ongrondwettigverklaring van art. 26 Voorafgaande Titel Sv. door het Arbitragehof.⁷⁴ In een recent arrest heeft het Hof van Cassatie aan dit artikel 11 een eigen betekenis gegeven door met een «in kracht van gewijsde gegane beslissing» een «definitieve beslissing» gelijk te stellen,⁷⁵ hoewel op grond van art. 21 *juncto* 28 Ger. W. meestal wordt aangenomen dat een rechterlijke beslissing in kracht van gewijsde is gegaan zodra ze niet meer vatbaar is voor de gewone rechtsmiddelen van verzet en hoger beroep, maar eventueel nog wel voor een buitengewoon rechtsmiddel, zoals een voorziening tot cassatie, terwijl een definitieve rechterlijke beslissing ook niet meer vatbaar is voor de aanwending van buitengewone rechtsmiddelen.⁷⁶ Door die gelijkstelling kon het Hof van Cassatie oordelen dat, aangezien er *in casu* een cassatieberoep hangende is, er over de kwestieuze rechtsvordering nog geen definitieve rechterlijke beslissing is. *In casu* had het bestreden arrest een rechtsvordering verjaard verklaard op basis van het vroegere art.

26 Voorafgaande Titel Sv., en om die uitspraak te vernietigen, zonder vooraf aan het Arbitragehof een prejudiciële vraag te hoeven stellen, oordeelde het Hof van Cassatie «dat een op grond van een door de wetgever ongrondwettig bevonden wetbepaling gewezen en regelmatig bestreden rechterlijke beslissing, niet in de rechtsorde kan gehandhaafd blijven» (cursivering A.V.O.).⁷⁷

De laatste bepaling van overgangsrecht is art. 12 van de Verjaringswet van 10 juni 1998, dat betrekking heeft op het specifieke geval dat de rechtsvordering tot schadevergoeding op grond van buitencontractuele aansprakelijkheid⁷⁸ is ingesteld vóór de inwerkingtreding, maar dat de schade nadien is verergerd. In dit geval begint de vijfjarige verjaringstermijn van art. 2262bis, § 1, tweede lid, B.W. te lopen vanaf de dag volgend op die waarop de benadeelde kennis heeft gekregen van die verzwarende van de schade, en begint de twintigjarige verjaringstermijn van art. 2262bis, § 1, derde lid, B.W. te lopen vanaf de inwerkingtreding van deze wet, maar zonder dat de totale duur van de verjaringstermijn meer dan dertig jaar mag bedragen.

B. De vijfjarige verjaringstermijn van periodiek weerkerende schulden met het karakter van een inkomen (art. 2277 B.W.)

14. Luidens art. 2277 B.W. verjaren door verloop van vijf jaar, «de termijnen van altijddurende renten en van lijfrenten, die van uitkeringen tot levensonderhoud, de huren van huizen en pachten van landeigendommen, de interesten van geleende sommen en, in het algemeen, al hetgeen betaalbaar is bij het jaar of bij kortere termijnen». Met deze bepaling wil de wetgever de schuldenaar behoeden voor een gestaag en nagenoeg ongemerkt oplopen van periodieke schulden, die op den duur tot een grote kapitaalschuld zouden kunnen aangroeien.⁷⁹ De voorbije jaren hebben talrijke vonnissen en arresten het toepassingsgebied van deze bepaling nader afgebakend.

Het slot van de zojuist geciteerde bepaling vormt, onder het voorbehoud van het in voetnoot 94 vermelde cassatie-arrest van 23 april 1998, nog steeds het basiscriterium voor de afbakening van het toepassingsgebied ervan, namelijk dat het moet gaan om *periodiek weerkerende schulden* die het karakter hebben van een inkomen, voor zover deze betalingen bij het jaar of op kortere tijdstippen moeten plaatshebben.⁸⁰

⁷⁰ A. FETTWEIS, *Manuel de procédure civile*, Luik, Faculté de Droit, 1987, 278; I. CLAEYS, *o.c.*, *R.W.*, 1998-99, p. 402, nr. 64.

⁷¹ Zie daarover uitvoeriger: I. CLAEYS, «De naweeën van het lentearrest na de inwerkingtreding van de nieuwe verjaringswet» (noot onder Cass., 29 september 2000), *R.W.*, 2000-2001, (1167), p. 1168-1170, nrs. 4-6.

⁷² Uit de formulering van art. 12 van de Verjaringswet van 10 juni 1998 blijkt dat deze bepaling enkel van toepassing is op de rechtsvorderingen tot schadevergoeding op grond van buitencontractuele aansprakelijkheid (I. CLAEYS, *o.c.*, *R.W.*, 1998-99, p. 403, nr. 66; P. DE SMEDT, *o.c.*, *l.c.* (voetnoot 68), p. 145, nr. 182).

⁷³ A. VAN OEVELEN, *o.c.*, *T.P.R.*, 1987, p. 1790, nr. 32 en de verwijzingen aldaar in voetnoot 152.

⁷⁴ Zie, voor wat het principe betreft: Cass., 6 februari 1998, *Arr. Cass.*, 1998, 182; *J.T.*, 1998, 403, met conclusie van advocaat-generaal DE RIEMAECKER; *T.B.B.R.*, 1998, 346; Bergen, 17 december 1991, *Pas.*, 1992, II, 8; Antwerpen, 27 januari 1992,

⁷⁰ Dit is eveneens vaststaande rechtspraak van het Hof van Cassatie (zie de verwijzingen bij I. CLAEYS, *o.c.*, *R.W.*, 1998-99, p. 402, voetnoot 332). In die zin werd ook geoordeeld door Arbh. Gent, 8 november 1999, *R.W.*, 2000-2001, 129.

⁷¹ Voorbeelden ontleend aan *Parl. St.*, Kamer, 1997-98, nr. 1087/7, p. 5-6 (*verslag Bazin*) en *Parl. St.*, Senaat, 1997-98, nr. 883/3, p. 7 (*verslag De Smedt*).

⁷² I. CLAEYS, *o.c.*, *R.W.*, 1998-99, p. 402, nr. 63 en de verwijzingen aldaar; P. DE SMEDT, *o.c.*, *l.c.* (voetnoot 68), p. 149, nr. 188 en de verwijzingen aldaar.

⁷³ I. CLAEYS, *ibid.*; P. DE SMEDT, *ibid.*

⁷⁴ I. CLAEYS, *o.c.*, *R.W.*, 1998-99, p. 402-403, nr. 64; P. DE SMEDT, *o.c.*, *l.c.* (voetnoot 68), p. 150, nr. 189.

⁷⁵ Cass., 29 september 2000, *R.W.*, 2000-2001, 1166, met noten van I. CLAEYS en P. POPELIER.

Zo hebben zowel het Hof van Cassatie als verscheidene feitenrechters aangeomen dat art. 2277 B.W. van toepassing is op de contractueel bedongen interest van om het even welke schuldvordering.⁸¹ In dezelfde zin werd geoordeeld t.a.v. de wettelijke, de gerechtelijke en de moratoire interesten.⁸²

In de rechtspraak zet zich nu duidelijk de tendens door dat de vijfjarige verjaringstermijn voor uitkeringen tot onderhoud een ruim toepassingsgebied heeft en geldt voor alle onderhoudsverplichtingen, ongeacht of ze uit een overeenkomst dan wel uit een rechterlijke beslissing voortvloeien.⁸³ De rechtsvordering tot tenuitvoerlegging van de rechterlijke beslissing die een veroordeling inhoudt tot betaling van achterstallige onderhoudsbijdragen, is onderworpen aan de gemeenschappelijke, thans tienjarige, verjaringstermijn van de *actio iudicati*.⁸⁴

Op basis van het hierboven vermelde algemene criterium werd de vijfjarige verjaringstermijn voorts toegepast op de rechtsvordering tot betaling van achterstallige lonen verschuldigd voor activiteiten als zaakvoerder van een B.V.B.A.,⁸⁵ op de jaarlijks weerkerende vorderingen van een gemeenschappelijke geneeskundige controledienst⁸⁶ en op de vordering tot betaling van de door een mede-eigenaar verschuldigde bijdrage in de lasten van de mede-eigendom.⁸⁷

15. Gelet op de in het vorige randnummer voormelde *ratio legis* van de vijfjarige verjaringstermijn van art. 2277 B.W., wordt meestal geoordeeld deze niet van toepassing is op rechtsvorderingen tot betaling van schulden die op zichzelf een kapitaal vormen, ook al groeien ze met de tijd aan.⁸⁸ Zo

is deze vijfjarige verjaringstermijn niet van toepassing op de vordering tot betaling van compensatoire interest die is verschuldigd op de hoofdsom die wordt toegekend als schadevergoeding voor een onrechtmatige daad, omdat deze compensatoire interest een geheel vormt met de als hoofdsom toegekende schadevergoeding.⁸⁹ Aan deze vijfjarige verjaringstermijn is evenmin onderworpen de vordering tot betaling van de koopprijs van water, gas en elektriciteit, ook al is in de overeenkomst de jaarlijkse betaling van de levering bedongen.⁹⁰ Hetzelfde geldt voor de vordering tot betaling van het honorarium van een accountant,⁹¹ van vervallen huurgelden van een leasingovereenkomst, omdat deze op zichzelf een kapitaal vormen waarvan de omvang van meetaf aan vaststaat,⁹² en van de door de huurder aan de verhuurder terugbetaalbare onroerende voorheffing.⁹³

In een recent en tot nog toe alleenstaand arrest heeft het Hof van Cassatie zijn criterium voor de toepassing van de vijfjarige verjaringstermijn van art. 2277 B.W. in enige mate genuanceerd door te beslissen dat deze verjaringstermijn ook kan worden toegepast als de bij het jaar of op kortere termijn verschuldigde periodieke betalingen een element van aflossing van kapitaal en een element van rente omvatten.⁹⁴ Het is nog te vroeg om uit te maken of dit arrest de voorbode is van een definitieve koerswijziging in de rechtspraak van het Hof van Cassatie.

C. De vijfjarige verjaringstermijn van de rechtsvordering van advocaten tot betaling van hun honorarium en hun kosten (art. 2276bis B.W.)

16. Luidens art. 2276bis, § 2, B.W. verjaart de vordering van advocaten tot betaling van hun honorarium en hun kosten na verloop van vijf jaar na het beëindigen van hun taak. Geoordeeld werd dat de beëindiging van de taak van de advocaat niet noodzakelijk overeenstemt met de laatste effectieve prestatie door de advocaat verricht, maar dat hieronder moet worden verstaan een handeling of een feit

Pas., 1992, II, 16; *Arbh. Luik*, 9 juni 1992, *J.T.T.*, 1993, 179; *Gent*, 25 januari 1995, *T.B.H.*, 1995, 892; *Rb. Brussel*, 30 juni 1994, *J.L.M.B.*, 1994, 1377; *Vred. Torhout*, 19 maart 1996, *Huurrecht*, 1996, 47, met noot N. BOLLEN; *A.J.T.*, 1996-97, 123, met noot P. DE SMEDT; *R.W.*, 1998-99, 1287.

⁸¹ *Cass.*, 24 mei 1996, *Arr. Cass.*, 1996, 496; *Pas.*, 1996, I, 533 (samenvatting); *Bergen*, 17 december 1991, *Pas.*, 1992, II, 8; *Antwerpen*, 27 januari 1992, *Pas.*, 1992, II, 16.

⁸² *Cass.*, 2 november 1998, *Arr. Cass.*, 1998, 1009; *J.T.T.*, 1999, 92 (moratoire interesten); *Brussel*, 31 oktober 1991, *R.W.*, 1991-92, 544, met advies van advocaat-generaal GEYSKENS (moratoire interesten); *Arbh. Luik*, 9 juni 1992, *J.T.T.*, 1993, 179 (wettelijke en gerechtelijke interesten); *Gent*, 21 december 1993, *R.W.*, 1994-95, 1169 (gerechtelijke interesten); *Rb. Brussel*, 5 september 1996, *T. Vred.*, 1997, 316; *R.W.*, 1997-98, 1081 (moratoire interesten).

⁸³ *Cass.*, 8 december 2000, *R.W.*, 2000-2001, 1172; *Gent*, 25 juni 1996, *E.J.*, 1998, 2, met noot K. BROECKX; *Gent*, 18 februari 1997, *R.W.*, 1999-2000, 119, met noot J. DANGREAU. Zie echter in andere zin voor wat de bij rechterlijke beslissing toegekende onderhoudsbijdragen betreft: *Antwerpen*, 2 maart 1992, *Limb. Rechtsl.*, 1996, 8, met noot J. VERHEYEN.

⁸⁴ *Cass.*, 8 december 2000 (impliciet), geciteerd in vorige voetnoot; *Gent*, 25 juni 1996, geciteerd in vorige voetnoot.

⁸⁵ *Rb. Brussel*, 30 juni 1994, *J.L.M.B.*, 1994, 1377.

⁸⁶ *Antwerpen*, 6 juni 1995, *Limb. Rechtsl.*, 1995, 178, met noot.

⁸⁷ *Vred. Wolvertem*, 30 april 1997, *T. App.*, 1997, afl. 3, p. 20.

⁸⁸ Zie wat het principe betreft: *Cass.*, 3 oktober 1994, *Arr. Cass.*, 1994, 812; *Pas.*, 1994, I, 794; *R.W.*, 1994-95, 1334; *J.L.M.B.*, 1995, 385; *Soc. Kron.*, 1995, 18; *Verkeersrecht*, 1995, 35; *Cass.*, 27 februari 1995, *Arr. Cass.*, 1995, 216; *Pas.*, 1995, I, 218; *R.W.*, 1995-96, 538; *J.T.T.*, 1995, 300, met noot; *Soc. Kron.*, 1985, 413; *Cass.*, 6 februari 1998, *Arr. Cass.*, 1998, 182; *J.T.T.*, 1998, 403, met conclusie van advocaat-generaal DE RIEMAECKER; *T.B.B.R.*, 1998, 346.

⁸⁹ *Cass.*, 4 oktober 1990, *Arr. Cass.*, 1990-91, 124; *Pas.*, 1991, I, 114; *R.W.*, 1990-91, 1034; *J.T.T.*, 1991, 128; *Cass.*, 1 december 1994, *Arr. Cass.*, 1994, 1034; *Pas.*, 1994, I, 1026; *R.W.*, 1994-95, 1377; *J.T.T.*, 1995, 366; *Verkeersrecht*, 1995, 107.

⁹⁰ *Cass.*, 6 februari 1998, *Arr. Cass.*, 1998, 182; *J.T.T.*, 1998, 403, met conclusie van advocaat-generaal DE RIEMAECKER; *T.B.B.R.*, 1998, 346; *Gent*, 5 maart 1993, *Iuvis*, 1994, 186; *Luik*, 11 mei 1995, *Iuvis*, 1995, 455; *Brussel*, 15 november 1994, *Iuvis*, 1995, 377, met noot; *Rb. Brussel*, 13 juni 1994, *Iuvis*, 1995, 383; *Vred. Oostende*, 26 november 1985, *T.V.B.R.*, 1986, 136.

⁹¹ *Gent*, 25 januari 1995, *T.B.H.*, 1995, 892.

⁹² *Rb. Brussel*, 5 september 1996, *T. Vred.*, 1997, 316; *R.W.*, 1997-98, 1081.

⁹³ *Rb. Tongeren*, 22 februari 1988, *T. Vred.*, 1988, 136; *Vred. Torhout*, 19 maart 1996, *Huurrecht*, 1996, 47, met noot N. BOLLEN; *A.J.T.*, 1996-97, 123, met noot P. DE SMEDT; *R.W.*, 1998-99, 1287.

⁹⁴ *Cass.*, 23 april 1998, *Arr. Cass.*, 1998, 455, met noot G.D., die erop wijst dat dit arrest duidelijk geïnspireerd is op de historische achtergrond van deze bepaling en van een daarop gebaseerd arrest van de Nederlandse Hoge Raad van 20 november 1992 (*N.J.*, 1993, 405, met conclusie van advocaat-generaal STRIKWERDA); *T.B.B.R.*, 1998, 344. Zie over dit arrest: S. STIJNS en H. VUYE, «De verjaring van periodiek weerkerende schulden herbekeken (artikel 2277 van het Burgerlijk Wetboek)», *T.B.B.R.*, 1998, 321-338, die dit arrest goedkeuren op grond van eveneens de ontstaansgeschiedenis van art. 2277 B.W.

waardoor hetzij de advocaat hetzij de cliënt ondubbelzinnig een einde maakt aan de tussen hen bestaande rechtsverhouding, zoals *in casu* het overlijden van de cliënte.⁹⁵

D. De tweejarige verjaringstermijn van de rechtsvordering van verzorgingsverstrekkers en van verplegings- en verzorgingsinstellingen m.b.t. de door hen geleverde geneeskundige verstrekkingen, diensten en goederen (art. 2277bis B.W.)

17. Bij art. 63 en 64 van de reeds vermelde wet van 6 augustus 1993 houdende sociale en diverse bepalingen werd de eenjarige verjaringstermijn van de rechtsvorderingen van geneesheren, chirurgen en apothekers voor hun prestaties (art. 2272, oud eerste lid, B.W.) vervangen door een tweejarige verjaringstermijn (art. 2277bis, eerste lid, B.W.), die ook van toepassing wordt verklaard op de schuldvorderingen van ziekenhuizen voor de geneeskundige verstrekkingen, diensten of goederen die zij zelf of door derden hebben geleverd (art. 2277bis, tweede lid, B.W.). Voordien werd meestal geoordeeld dat de schuldvorderingen van ziekenhuizen voor de prestaties die zij in eigen naam en niet als lasthebber of cessionaris van artsen, heekkundigen of apothekers hadden verricht, niet onderworpen waren aan de eenjarige verjaringstermijn van art. 2272, oud eerste lid, B.W., maar wel aan de – toen nog dertigjarige – gemeenrechtelijke verjaringstermijn.⁹⁶ Deze nieuwe bepalingen, die de openbare orde raken, hebben onmiddellijke werking, maar kunnen pas ten vroegste beginnen te lopen op de datum van de inwerkingtreding van de voormelde wet van 6 augustus 1993, zijnde 19 augustus 1993.⁹⁷

In enkele uitspraken werd het toepassingsgebied van deze bepalingen nader gepreciseerd. Zo werd beslist dat de rechtsvordering tot betaling van het honorarium van een arts, die een opdracht als raadgever en van de technische verdediging van de belangen van een cliënt op zich had genomen, niet onderworpen is aan de tweejarige verjaringstermijn van art. 2277bis, eerste lid, B.W., dat slaat op het honorarium voor geneeskundige verstrekkingen, en als uitzondering op het gemene recht strikt moet worden geïnterpreteerd.⁹⁸ Om dezelfde reden werd geoordeeld dat de rechtsvordering van de patiënt tegen verzorgingsverstrekkers niet onderworpen is aan de tweejarige verjaringstermijn van art. 2277bis, eerste lid, B.W.⁹⁹ De schuld-

vordering voor de verblijfkosten in de erkende rust- en verzorgingstehuizen valt wel onder toepassing van de tweejarige verjaringstermijn van art. 2277bis, tweede lid, B.W., maar niet die voor de verblijfkosten in de andere rusthuizen voor bejaarden.¹⁰⁰

D. De eenjarige verjaringstermijn van de rechtsvorderingen van kooplieden voor de aan niet-handelaars verkochte koopwaar (art. 2272, tweede lid, B.W.)

18. Krachtens art. 2272, tweede lid (vroeger derde lid), B.W., gelezen in samenhang met art. 5 van de wet van 1 mei 1913 «op het krediet der kleinhandelaars en op de interesten wegens vertraagde betaling»,¹⁰¹ verjaart de eis tot betaling van schuldvorderingen van kooplieden en ambachtslieden wegens de waren verkocht aan of de werken uitgevoerd voor particuliere personen die geen handelaar zijn, door verloop van één jaar te rekenen vanaf het burgerlijk jaar waarbinnen de koopwaren werden verkocht of de werken werden uitgevoerd. Deze bepaling is niet van toepassing op de door een V.Z.W. aan een van haar leden gedane leveringen, als deze slechts een bijkomstig karakter hebben,¹⁰² ook niet op de garagehouder die herstellingen doet en bij die gelegenheid ook reserveonderdelen, onderhoudsproducten e.d.m. levert,¹⁰³ evenmin op de aannemers,¹⁰⁴ noch op de elektriciteitsmaatschappijen,¹⁰⁵ noch op de handelaar die onderdelen verkoopt die dienstig zijn voor een centrale verwarmingsinstallatie,¹⁰⁶ maar wel op een handelaar die boeken verkoopt aan niet-handelaars.¹⁰⁷

**VII. HET BIJZONDERE REGIME VAN DE ZGN.
«KORTE VERJARINGEN»**

19. Voor de verjaringen vermeld in art. 2271 en 2272 B.W. is de wetgever uitgegaan van de gedachte dat de betaling van dergelijke schulden onmiddellijk of korte tijd na de totstandkoming van de overeenkomst heeft plaatsgehad en dat de partijen geen geschrift hebben opgesteld, noch van het ontstaan noch van het tenietgaan van deze geldschulden. Om het bedrog dat uit dit gebrek aan schriftelijke bewijzen zou kunnen voortvloeien tegen te gaan, heeft de wetgever korte verjaringstermijnen van zes maanden tot een jaar ingesteld en heeft hij aan die verjaringen het karakter van een *vermoeden van betaling* toegekend.¹⁰⁸

⁹⁵ Rb. Verviers, 8 november 1995, *T.B.B.R.*, 1996, 340.

⁹⁶ Zie o.m. Cass., 21 januari 1993, *Arr. Cass.*, 1993, 88; *Pas.*, 1993, I, 78; *J.L.M.B.*, 1993, 542, met noot P. HENRY; *J.T.*, 1993, 842; Brussel, 15 februari 1993, *Pas.*, 1992, II, 157; Rb. Doornik, 25 november 1987, *J.L.M.B.*, 1988, 167; Rb. Nijvel, 15 april 1991, *J.T.*, 1991, 543; Rb. Brussel, 26 juni 1992, *T.B.B.R.*, 1995, 137; Rb. Nijvel, 4 oktober 1994, *T.B.B.R.*, 1995, 335; Rb. Brussel, 4 maart 1994, *J.L.M.B.*, 1994, 1103; Vred. Leuven, 7 maart 1995, *R.W.*, 1995-96, 439, met noot P. WÉRY en H. VUYE.

⁹⁷ Cass., 24 januari 1997, *Arr. Cass.*, 1997, 107; *Pas.*, 1997, I, 111; *R.. Cass.*, 1998, 27, met noot P. WÉRY en H. VUYE; *R.W.*, 1997-98, 257; Vred. Leuven, 7 maart 1995, geciteerd in vorige voetnoot.

⁹⁸ Rb. Gent, 31 oktober 1997, *T.G.R.*, 1998, 11; *R.W.*, 1999-2000, 784. Zie reeds in die zin onder gelding van het vroegere art. 2272, eerste lid, B.W.: Rb. Luik, 21 november 1989, *J.L.M.B.*, 1990, 241.

⁹⁹ Rb. Antwerpen, 29 januari 1997, *T.Gez.*, 1997-98, 352, met noot A. BAEYENS.

¹⁰⁰ Vred. Hoei, 28 november 1996, *T.B.B.R.*, 1998, 62.

¹⁰¹ *B.S.*, 2-3 mei 1913.

¹⁰² Cass., 12 februari 1987, *Arr. Cass.*, 1986-87, 789; *Pas.*, 1987, I, 709; *J.T.*, 1987, 207; *R.W.*, 1987-88, 191.

¹⁰³ Antwerpen, 6 november 1985, *R.W.*, 1986-87, 2659. Zie over deze rechtspraak uitvoeriger: A. VAN OEVELEN, o.c., *T.P.R.*, 1987, p. 1801-1802, nr. 41.

¹⁰⁴ Gent, 24 februari 1988, *T.G.R.*, 1988, 56; Gent, 8 mei 1990, *T.G.R.*, 1990, 114; Rb. Nijvel, 29 november 1988, *T.B.B.R.*, 1989, 495; Rb. Verviers, 18 december 1996, *T.B.B.R.*, 1997, 231.

¹⁰⁵ Bergen, 8 februari 1993, *Iuvis*, 1994, 183; Rb. Turnhout, 13 juni 1994, *Iuvis*, 1995, 401; Rb. Bergen, 8 januari 1986, *B.F.E.*, 1987, afl. 1, p. 1.

¹⁰⁶ Rb. Kortrijk, 1 oktober 1992, *R.W.*, 1992-93, 1140.

¹⁰⁷ Antwerpen, 4 januari 1994, *R.W.*, 1995-96, 325.

¹⁰⁸ A. VAN OEVELEN, o.c., *T.P.R.*, 1987, p. 1822, nr. 61 en de verwijzingen aldaar in voetnoot 309.

De rechtsvordering van de verhuurder tot betaling van het bedrag dat volgt uit de aanpassing van de huurprijs aan de kosten van levensonderhoud, verjaart door verloop van een jaar (art. 2273, eerste lid, B.W.). Deze verjaringstermijn berust echter niet op een vermoeden van betaling, ondanks de plaats die deze bepaling in het Burgerlijk Wetboek inneemt, nl. juist vóór de artikelen 2274 en 2275 B.W., die het stelsel van de zgn. «korte verjaringen» uitmaken.¹⁰⁹

Dit stelsel van de zgn. «korte verjaringen» verliest echter zijn bestaansreden zodra er een schriftelijk bewijs van de schuld is opgesteld, want dan hoeft men in de verjaring geen vermoeden van betaling meer te zoeken. In dat geval houdt de korte verjaringstermijn van rechtswege op te lopen en wordt hij omgezet in de gemeenrechtelijke verjaringstermijn van vroeger dertig jaar (oud art. 2262 B.W.) en thans tien jaar (art. 2262bis, § 1, eerste lid, B.W.), of eventueel in een verjaringstermijn van vijf jaar als het gaat om periodiek weerkerende geldschulden met het karakter van een inkomen, die betaalbaar zijn bij het jaar of op kortere termijnen (art. 2277 B.W.).¹¹⁰

Krachtens art. 2274, tweede lid, B.W. heeft die omzetting in de gemeenrechtelijke c.q. vijfjarige verjaringstermijn plaats als er ofwel een afgesloten rekening, d.w.z. een door de schuldenaar voor akkoord ondertekende rekening, waarbij hij zijn schuld erkent,¹¹¹ ofwel een onderhandse of authentieke schuldbekentenis bestaat.¹¹² Algemeen wordt evenwel aangenomen dat elk geschift dat het bestaan van de schuld bewijst, ongeacht of het vóór of na het ontstaan van de schuld werd opgesteld, tot gevolg heeft dat de zgn. «korte verjaring» buiten werking wordt gesteld.¹¹³ Een factuur

wordt door een deel van de rechtspraak wel¹¹⁴ en door een ander deel niet of niet noodzakelijk¹¹⁵ als een zodanig schriftelijk bewijs beschouwd. Deze laatste strekking verdient de voorkeur, omdat een door een handelaar aan een niet-handelaar toegezonden factuur geen volledig bewijs vormt van de tussen hen gesloten overeenkomst.¹¹⁶

VIII. DE STUITING VAN DE VERJARING

20. De voorbije jaren heeft de rechtspraak de rechtsregeling terzake van de stuiting van de verjaring bevestigd of gepreciseerd.

Zo een dagvaarding een vorm van burgerlijke stuiting is, dan is dit slechts op voorwaarde dat de dagvaarding is gevolgd door een inschrijving van de zaak op de algemene rol, daar anders de zaak niet aanhangig is gemaakt voor het gerecht (zie art. 717 Ger. W.).¹¹⁷

De rechtspraak bevestigt de klassieke leer dat het begrip «dagvaarding voor het gerecht» in art. 2244 B.W. als vorm van burgerlijke stuiting, ruim moet worden uitgelegd in de zin van iedere vordering in rechte die ertoe strekt het bedreigde recht rechtens te doen erkennen. Zo wordt, benevens aan de dagvaarding *sensu stricto*, eveneens stuitende werking toegekend aan een annulatieberoep bij de Raad van State tegen een administratieve rechtshandeling,¹¹⁸ de aangifte van een schuldvordering in het passief van een faillissement,¹¹⁹ de aanvaarding van zo'n schuldvordering.¹²⁰ Ook een dagvaarding voor een rechter zonder rechtsmacht, ingeval er een geldig scheidsrechterlijk beding is,¹²¹ en de inleiding van een geding in het buitenland¹²² stuiten de verjaring. De betekening van een dagvaarding in Duitsland met toepassing van het Belgisch-Duits Verdrag van 25 april 1959 heeft slechts een stuitende werking vanaf de datum van de ontvangst van het exploit door de voorzitter van het *Landgericht* of het *Amtsgericht* van het rechtsgebied van de geadresseerde.¹²³

Er komt echter geen stuitende werking toe aan onderhandelingen tussen de partijen,¹²⁴ aan een door een partij of

¹⁰⁹ A. VAN OEVELEN, «De verjaring van de rechtsvordering van de verhuurder tot betaling van achterstallige indexverhogingen (art. 2273, eerste lid, B.W.)» (noot onder Vred. Sint-Niklaas, 8 januari 1986), *R.W.*, 1986-87, (1104), 1106; Cass., 3 december 1999, *Arr. Cass.*, 1999, 1565; *R.W.*, 1999-2000, 949, telkens met conclusie van advocaat-generaal X. DE RIEMAECKER; Vred. Gent, 17 december 1987, *R.W.*, 1988-89, 1447.

¹¹⁰ A. VAN OEVELEN, *o.c.*, *T.P.R.*, 1987, p. 1823, nr. 62 en de verwijzingen aldaar in voetnoten 111 tot 113.

¹¹¹ A. VAN OEVELEN, *o.c.*, *T.P.R.*, 1987, p. 1823, nr. 62, en de verwijzingen aldaar in voetnoot 314. Bij levering van stookolie door een handelaar aan een niet-handelaar kan een opgestelde factuur-leveringsdocument echter niet als zodanig worden beschouwd (Vred. Bilzen, 4 december 1989, *Limb. Rechtsl.*, 1991, 166, met noot P. VANHELMONT).

¹¹² A. VAN OEVELEN, *o.c.*, *T.P.R.*, 1987, p. 1823, nr. 62, en de verwijzingen aldaar in voetnoot 315. Ontvangstbewijzen die enkel een vaststelling van de levering zijn, maken echter geen dergelijke schuldbekentenis uit (Cass., 26 september 1988, *Pas.*, 1989, I, 88; *R.W.*, 1988-89, 610).

¹¹³ A. VAN OEVELEN, *o.c.*, *T.P.R.*, 1987, p. 1823-1824, nr. 62 en de verwijzingen aldaar; *adde*: Bergen, 6 februari 1996, *J.L.M.B.*, 1996, 1318; Bergen, 2 december 1996, *J.T.*, 1997, 299; Rb. Ieper, 7 mei 1993, *D.C.C.R.*, 1994-95, 350, met noot D. SCHUERMANS; Rb. Brussel, 23 december 1994, *T.B.B.R.*, 1996, 152 (pensionkosten verschuldigd door pension gasten aan een rusthuis).

¹¹⁴ Luik, 16 november 1992, *J.T.*, 1994, 44; Rb. Brussel, 14 januari 1991, *T.B.B.R.*, 1992, 426 (in dit geval was er ook een door de schuldenaar gedane schuldbekentenis); Rb. Ieper, 7 mei 1993, *D.C.C.R.*, 1994-95, 350, met noot D. SCHUERMANS.

¹¹⁵ Luik, 5 januari 1993, *J.T.*, 1994, 43; Rb. Hasselt, 10 februari 1987, *T.B.B.R.*, 1987, 73; Rb. Verviers, 28 oktober 1996, *T.B.B.R.*, 1999, 67; Vred. Brakel, 14 maart 1997, *R.W.*, 1999-2000, 685.

¹¹⁶ A. VAN OEVELEN, *o.c.*, *T.P.R.*, 1987, p. 1824, nr. 62, en de verwijzingen aldaar in voetnoot 318.

¹¹⁷ Cass., 4 maart 1994, *Arr. Cass.*, 1994, 227; *Pas.*, 1994, I, 228; *J.T.*, 1994, 534; *R. Cass.*, 1994, 150, met noot R. DE CORTE; *R.W.*, 1994-95, 93; Cass., 31 oktober 1994, *Arr. Cass.*, 1994, 900; *Pas.*, 1994, 882; *R.W.*, 1994-95, 1277; *J.T.T.*, 1995, 208, met noot; *Soc. Kron.*, 1995, 122; Kh. Antwerpen, 13 oktober 1994, *Eur. Vervoerr.*, 1995, 83; *contra*, maar ten onrechte: Arbrb. Charleroi, 14 december 1992, *J.T.T.*, 1993, 397.

¹¹⁸ Rb. Brussel, 28 juni 1994, *T.B.P.*, 1994, 772; Kh. Veurne, 21 oktober 1998, *T.B.H.*, 1999, 637.

¹¹⁹ Arbh. Bergen, 10 juni 1988, *J.L.M.B.*, 1988, 1418, met noot M. WESTRADE.

¹²⁰ Gent, 27 maart 1995, *R.W.*, 1995-96, 604.

¹²¹ Scheidsr. Uitspr., 18 april 1997, *T.W.V.R.*, 1997, 184, met noot S. DEBUSSCHERE.

¹²² Kh. Antwerpen, 27 maart 1990, *Rechtspr. Antw.*, 1992, 59. Zie in het verleden in andere zin: Arbrb. Brussel, 27 juni 1975, *Pas.*, 1976, III, 8.

¹²³ Antwerpen, 15 september 1992, *Proces & Bewijs*, 1993, 20; Antwerpen, 22 september 1992, *Eur. Vervoerr.*, 1993, 884; Gent, 22 juni 1994, *R.W.*, 1994-95, 542.

¹²⁴ Kh. Antwerpen, 21 december 1983, *Rechtspr. Antw.*, 1986, 151; Kh. Antwerpen, 6 mei 1988, *Rechtspr. Antw.*, 1988, 136.

een gerechtsdeurwaarder verzonden brief waarbij de schuldenaar in gebreke wordt gesteld,¹²⁵ aan het door een partij in een geding geformuleerde voorbehoud om later een rechtsvordering in te stellen,¹²⁶ aan een burgerlijke partijstelling voor de strafrechter,¹²⁷ aan een tot de rechter gericht verzoek om de wettelijke schuldvergelijking vast te stellen, wat een gewoon verweer is en geen vordering in rechte,¹²⁸ aan een oproeping tot verzoening,¹²⁹ aan het opstellen, door het ziekenhuis, van facturen betreffende honoraria van artsen,¹³⁰ aan een brief waarin kennis wordt gegeven van het bedrag van de geïndexeerde huurprijs, voor wat de verjaring van de rechtsvordering van de verhuurder betreft tot betaling van het bedrag dat volgt uit de aanpassing van de huurprijs aan de kosten van levensonderhoud.¹³¹

21. Krachtens art. 2244 B.W. wordt de verjaring gestuit, niet alleen door een dagvaarding voor het gerecht, maar ook door een *bevel tot betaling* of een *beslag*. Elke vorm van beslag, ook het bewarende beslag, komt hiervoor in aanmerking.¹³² Met het bevel tot betaling dient klaarblijkelijk het fiscale dwangbevel te worden gelijkgesteld.¹³³

22. De rechtspraak heeft de voorbije jaren herhaaldelijk een antwoord moeten geven op de vraag welke handelingen van de schuldenaar kunnen worden beschouwd als een van hem uitgaande *erkenning van het recht van de schuldeiser*, in de zin van art. 2248 B.W. Als een zodanige erkenning kan worden beschouwd, de door de schuldenaar gedane verklaring van derde-beslagene (zie art. 1452 Ger. W.), waardoor hij zijn hoedanigheid van schuldenaar van de beslagene erkent,¹³⁴ de herhaalde verklaringen van een onderhoudsschuldenaar gedurende een bepaalde periode dat hij onderhoudsgeld verschuldigd is, maar dat hij het niet kan betalen,¹³⁵ de omstandigheid dat een schuldenaar niet betwist dat hij een schuld heeft, maar enkel een andere berekeningswijze voorstelt,¹³⁶ de erkenning van de schuld door de hoofdelijke medeschuldenaar van degene die de verjaring inroept,¹³⁷ het niet protesteren en *a fortiori* het betalen van

een factuur,¹³⁸ de gedeeltelijke betaling van een schuld,¹³⁹ de door de schuldenaar aan zijn schuldeiser gerichte brief, waarin hij erkent hem honoraria verschuldigd te zijn,¹⁴⁰ de erkenning van de aansprakelijkheid door degene die in een contractuele verhouding een fout heeft begaan,¹⁴¹ de omstandigheid dat een bestuur, in de hoedanigheid van werkgever, zonder enig voorbehoud een procedure van geneeskundig onderzoek op gang brengt.¹⁴² Er kan echter geen door de schuldenaar in de zin van art. 2248 B.W. gedane erkenning van het recht van de schuldeiser worden afgeleid uit het voeren van onderhandelingen,¹⁴³ ook niet uit de aangifte aan zijn verzekeraar van een schadegeval en daaropvolgend het aan de schadelijder gedane aanbod om de zaak in der minne op te lossen «zonder enige nadelige erkenningen»,¹⁴⁴ evenmin uit de omstandigheid dat een mogelijke aansprakelijke zijn verzekeraar dagvaardt,¹⁴⁵ noch uit de omstandigheid dat een partij met voorbehoud van rechten aan de wederpartij een minnelijk regelingsaanbod of -voorstel doet,¹⁴⁶ en noch uit een brief van de raadsman van de schuldenaar die enkel een belofte inhoudt het nodige te zullen doen opdat de schuld wordt betaald.¹⁴⁷

23. Een dagvaarding stuit de verjaring, niet alleen voor de vorderingen die expliciet in de dagvaarding worden vermeld, maar ook voor de *vorderingen die virtueel in deze eisen zijn begrepen*, zoals de eventuele verhoging van de gevraagde bedragen waarvoor in de dagvaarding voorbehoud is gemaakt.¹⁴⁸

De stuiting van de verjaring door een dagvaarding of een andere daarmee gelijkstaande akte van rechtsingang duurt voort tijdens het hele geding, d.i. tot op de dag van de uitspraak van het vonnis of het arrest dat een einde maakt aan het geding.¹⁴⁹ De stuitende werking van de verjaring die het gevolg is van de betekening van het bevel tot betaling als

¹³⁸ Arbh. Luik, 10 april 1995, *J.L.M.B.*, 1996, 1396 (betaling van factuur); Vred. Brussel, 15 mei 1987, *T. Vred.*, 1992, 79 (niet protesteren van factuur).

¹³⁹ Vred. Antwerpen, 2 juni 1992, *R.W.*, 1992-93, 308; *contra*: Kh. Antwerpen, 16 januari 1996, *Eur. Vervoer.*, 1996, 374.

¹⁴⁰ Rb. Nijvel, 12 februari 1993, *J.T.*, 1994, 252.

¹⁴¹ Brussel, 8 mei 1992, *R.G.A.R.*, 1994, nr. 12.358.

¹⁴² Arbh. Luik, 10 april 1995, *J.L.M.B.*, 1996, 1396.

¹⁴³ Rb. Mechelen, 2 februari 1987, *R.W.*, 1988-89, 891. Zie echter in andere zin in een geval waarin het bestaan van de schuld niet werd betwist: Brussel, 8 mei 1992, *R.G.A.R.*, 1994, nr. 12.358.

¹⁴⁴ Kh. Luik, 6 mei 1988, *Rechtspr. Antw.*, 1988, 141.

¹⁴⁵ Kh. Antwerpen, 7 december 1990, *Rechtspr. Antw.*, 1992, 210.

¹⁴⁶ Luik, 20 maart 1993, *Rechtspr. Antw.*, 1995, 41; Kh. Luik, 17 november 1992, *J.L.M.B.*, 1994, 1369.

¹⁴⁷ Rb. Brugge, 2 januari 1998, *A.J.T.*, 1998-99, 915, met noot N. PEETERS.

¹⁴⁸ Cass., 4 mei 1990, *Arr. Cass.*, 1989-90, 1138; *Pas.*, 1990, I, 1015; Cass., 29 november 1990, *Arr. Cass.*, 1990-91, 356; *Pas.*, 1991, I, 321; *R.W.*, 1990-91, 1201; Cass., 24 april 1992, *Arr. Cass.*, 1991-90, 901; *Pas.*, 1992, I, 745; *R.W.*, 1992-93, 236; Arbh. Brussel, 12 april 1988, *J.T.T.*, 1988, 359; Kh. Antwerpen, 16 april 1991, *Rechtspr. Antw.*, 1991, 134.

¹⁴⁹ Cass., 24 april 1992, *Arr. Cass.*, 1991-92, 801; *Pas.*, 1992, I, 745; *R.W.*, 1992-93, 236; Cass., 30 juni 1997, *Arr. Cass.*, 1997, 732; *J.T.T.*, 1997, 437, met noot; Arbh. Gent, 12 januari 1988, *R.W.*, 1987-88, 1064; Arbhrb. Bergen, 24 november 1986, *J.L.M.B.*, 1988, 202; Beslagr. Brussel, 17 oktober 1995, *R.W.*, 1996-97, 1238.

¹²⁵ Arbh. Luik, 9 juni 1992, *J.T.T.*, 1993, 179; Arbh. Luik, 23 november 1993, *J.T.T.*, 1994, 409.

¹²⁶ Arbhrb. Brussel, 29 januari 1986, *J.T.T.*, 1987, 23, met noot P.G.

¹²⁷ Cass., 21 januari 1993, *Arr. Cass.*, 1993, 85; *Pas.*, 1993, I, 78; *R.W.*, 1992-93, 1197; *J.L.M.B.*, 1993, 794.

¹²⁸ Cass., 25 oktober 1993, *Arr. Cass.*, 1993, 876; *Pas.*, 1993, I, 857; *R.W.*, 1993-94, 985; *J.T.T.*, 1994, 174; *J.L.M.B.*, 1994, 1094; *Soc. Kron.*, 1994, 138; Arbh. Bergen, 19 februari 1992, *T.S.R.*, 1993, 50.

¹²⁹ Vred. Brussel, 11 juni 1997, *T. Vred.*, 1997, 457; *T. Gez.*, 1997-98, 103.

¹³⁰ Rb. Nijvel, 15 april 1991, *J.T.*, 1991, 543.

¹³¹ Rb. Nijvel, 26 april 1996, *J.T.*, 1997, 219.

¹³² Brussel, 12 mei 1987, *J.L.M.B.*, 1987, 920 (beslag onder derden); Luik, 4 februari 1988, *J.L.M.B.*, 1988, 1379 (bewarend beslag).

¹³³ Beslagr. Charleroi, 11 oktober 1994, *J.L.M.B.*, 1996, 1442, met noot H. MICHEL; *Bull. Bel.*, 1996, 58.

¹³⁴ Brussel, 12 mei 1987, *J.L.M.B.*, 1987, 920.

¹³⁵ Brussel, 7 mei 1987, *J.L.M.B.*, 1987, 1421.

¹³⁶ Cass., 29 oktober 1990, *Arr. Cass.*, 1990-91, 254; *Pas.*, 1991, 226; *R.W.*, 1990-91, 917; *T.S.R.*, 1990, 444.

¹³⁷ Arbh. Gent, 11 september 1990, *Pas.*, 1991, II, 26.

eerste daad van tenuitvoerlegging, strekt zich uit tot het einde van de procedure van tenuitvoerlegging.¹⁵⁰ Als een bevel tot betaling de verjaring van de dwangsom stuit, duren de gevolgen van de stuiting voort tijdens het hele geding dat volgt op een verzet dat tegen dat bevel is ingesteld binnen de door art. 1385octies Ger. W. voorgeschreven termijn van zes maanden.¹⁵¹ Na de stuiting van de verjaring door een door de schuldenaar gedane erkenning van het recht van de schuldeiser, begint de verjaringstermijn in principe opnieuw te lopen de dag na die erkenning.¹⁵²

De stuiting van de verjaring door de van de schuldenaar uitgaande erkenning van het recht van de schuldeiser, heeft niet tot gevolg dat in de plaats van de aldus gestuite verjaring een naar aard en duur verschillende verjaring komt, tenzij die erkenning schuldvernieuwing inhoudt of de oorspronkelijke verjaring op een vermoeden van betaling berust.¹⁵³

IX. DE SCHORSING VAN DE VERJARING

24. De regel dat de verjaring niet loopt tegen minderjarigen en onbekwaamverklaarden, geldt niet voor de zgn. «korte verjaringen» en evenmin «voor de andere bij de wet bepaalde gevallen» (art. 2252 B.W.). De zojuist vermelde tweede categorie van uitzonderingen moet niet noodzakelijk in een uitdrukkelijke wetsbepaling zijn opgenomen; het is voldoende dat de wil van de wetgever om de verjaring te laten lopen tegen minderjarigen voortvloeit uit het voorwerp of het oogmerk van de wet die een bijzondere verjaring instelt.¹⁵⁴ Dit is o.m. het geval met de verjaring van de rechtstreekse vordering van het minderjarige of onbekwaamverklarde slachtoffer van een verkeersongeval tegen de W.A.M.-verzekeraar.¹⁵⁵

De regel dat de verjaring niet loopt tussen echtgenoten (art. 2253 B.W.), is ook van toepassing op de zgn. «korte verjaringen»¹⁵⁶ en geldt eveneens wanneer de echtgenoten feitelijk gescheiden leven, aangezien het huwelijk dan nog voortduurt.¹⁵⁷

De bepaling van art. 2251 B.W. dat de verjaring loopt tegen alle personen, behalve tegen degenen voor wie de wet een uitzondering maakt, wordt door het Hof van Cassatie nog steeds vrij strikt toegepast, in die zin dat de verjaring van een rechtstreekse vordering niet loopt tegen personen die in de onmogelijkheid verkeren te handelen ten gevolge van een uit de wet voortvloeiend beletsel,¹⁵⁸ wat meebrengt dat een zelfs onoverkomelijke rechtsdwaling geen oorzaak van schorsing van de loop van de verjaring is.¹⁵⁹ Het Hof van Beroep te Luik stelde zich terzake soepeler op en nam aan dat de verjaring niet kan lopen tegen een persoon die, om redenen onafhankelijk van zijn wil, in de volstreekte onmogelijkheid is geweest te handelen, en dit zolang die onmogelijkheid duurt, b.v. slachtoffers van een verkeersongeval die, door hun onoverwinnelijke onwetendheid over de omstandigheden van het ongeval, de hun toekomende rechtstreekse vordering niet hebben kunnen instellen.¹⁶⁰

X. ALGEMEEN BESLUIT

25. De Verjaringswet van 10 juni 1998 heeft, onder druk van de rechtspraak van het Arbitragehof, de door de doctrine reeds gevraagde inkorting van de dertigjarige verjaringstermijn doorgevoerd voor de persoonlijke rechtstreekse vorderingen, en dit op een wijze die de vergelijking met buitenlandse rechtsstelsels kan doorstaan. Zoals vaak het geval is met ingrijpende wetwijzigingen, vormt het overgangsrecht, althans voorlopig, nog een moeilijk discussiepunt.

Voor het overige blijft de rechtsregeling inzake de bevrijdende verjaring in het burgerlijk recht een ingewikkeld stuk recht, dat aanleiding geeft tot talrijke betwistingen. De rechtspraak slaagt erin hiervan een vrij consistent geheel te maken, dat standvastig blijft en wordt genuanceerd en bijgestuurd waar het nodig is.

Ten slotte valt het te betreuren dat de wetgever de jongste jaren dit onderdeel van het recht nog ingewikkelder heeft gemaakt door voor diverse beroeps categorieën (advocaten, deskundigen, notarissen, schuldbemiddelaars) specifieke verjaringsregelingen uit te werken, waarbij men voor sommige verjaringstermijnen de vraag kan stellen of ze niet beter op elkaar hadden kunnen worden afgestemd. Het zou de eenheid en de toegankelijkheid van het recht ten goede komen.

A. VAN OEVELEN

Gewoon hoogleraar

Universiteit Antwerpen (UIA en UFSIA)

¹⁵⁰ Luik, 26 juni 1997, *J.L.M.B.*, 1997, 1691.

¹⁵¹ Cass., 7 december 1995, *Arr. Cass.*, 1995, 1096; *Pas.*, 1995, I, 1131, met noot M.P.S.; *R.W.*, 1995-96, 1416, met noot.

¹⁵² Cass., 18 november 1996, *Arr. Cass.*, 1996, 1051; *Pas.*, 1996, I, 1121; *J.T.*, 1997, 173; *J.T.T.*, 1997, 26, met noot; Cass., 25 mei 1998, *Arr. Cass.*, 1998, 599; *J.L.M.B.*, 1998, 1450.

¹⁵³ Cass., 27 mei 1999, *Arr. Cass.*, 1999, 731; *J.T.*, 1999, 697; Luik, 18 november 1993, *J.L.M.B.*, 1994, 1367; Bergen, 27 november 1996, *J.L.M.B.*, 1997, 1334.

¹⁵⁴ Brussel, 31 mei 1990, *R.W.*, 1990-91, 1408; *Pas.*, 1990, II, 234.

¹⁵⁵ Bergen, 15 juni 1994, *R.R.D.*, 1994, 550.

¹⁵⁶ Luik, 3 juni 1985, *J.L.M.B.*, 1987, 561; Gent, 21 november 1994, *R.W.*, 1995-96, 19.

¹⁵⁷ Gent, 21 november 1994, *R.W.*, 1995-96, 19; Beslagr. Luik, 30 januari 1989, *J.L.M.B.*, 1989, 490.

¹⁵⁸ Cass., 13 november 1997, *Arr. Cass.*, 1997, 1125; *R.W.*, 1997-98, 1287; *T.B.H.*, 1998, 103, met noot; *J.D.F.*, 1998, 42. Zie in dezelfde zin: Antwerpen, 16 september 1991, *R.W.*, 1991-92, 543.

¹⁵⁹ Cass., 18 november 1996, *Arr. Cass.*, 1996, 1051; *Pas.*, 1996, I, 1121; *J.T.*, 1997, 173; *J.T.T.*, 1997, 26, met noot; *Verkeersrecht*, 1997, 251.

¹⁶⁰ Luik, 4 januari 1993, *J.L.M.B.*, 1993, 558.

DE BURGERLIJKE RECHTER EN DE PERSVRIJHEID*

Een bespreking van de zaken Brusselmans en het vonnis 'West Waste Treatment', en een pleidooi voor een ruime interpretatie van de Grondwet

INLEIDING

Persvrijheid is niet zonder risico's. In een samenleving waarin iedereen vrij is om informatie of meningen publiek te maken met behulp van de drukpers, bestaat voor individuen steeds het gevaar dat hun privé-leven geschonden wordt of hun eer en goede naam schade oplopen. Daarom is rechtsbescherming tegen de pers een noodzaak. De mate van bescherming die burgers geboden wordt tegen misbruiken van de drukpers, bepaalt voor een groot deel de draagwijdte van de persvrijheid: hoe ruimer de bescherming van derden tegen de pers, des te geringer haar vrijheid.

In de Belgische rechtsorde staat de burgerlijke rechter in voor de rechtsbescherming tegen de pers. Het was nochtans de bedoeling van de grondwetgever om deze taak toe te vertrouwen aan de volksjury van het Hof van Assisen. Omdat drukpersmisdrijven door het openbaar ministerie echter uiterst zelden vervolgd worden, beschikken slachtoffers van de drukpers *de facto* niet meer over de beoogde strafrechtelijke bescherming.¹ Dit betekent voor hen evenwel geen groot verlies. De burgerlijke vordering biedt benadeelden namelijk een betere bescherming dan de in onbruik geraakte procedure voor het Hof van Assisen. De burgerlijk rechter kan immers krachtens art. 584 Ger.W. in spoedeisende gevallen alle maatregelen nemen die hij nodig acht om dreigende schade af te wenden, en is bovendien op grond van art. 1382 B.W. bevoegd om onrechtmatig toegebrachte schade door de veroorzaker ervan te laten vergoeden – zij het in de vorm van een geldsom of in natura. De civiele rechter heeft met andere woorden een door de wet zeer ruim omschreven bevoegdheid om preventief dan wel repressief op te treden tegen (dreigende) schadegevallen.

Wie zich van de drukpers bedient, wordt door de Grondwet en het E.V.R.M. tot op zekere hoogte tegen deze ruime interventiebevoegdheid van de civiele rechter beschermd. Zo ontzegt art. 25 G.W. de rechter de mogelijkheid preventieve maatregelen te nemen die verhinderen dat burgers van de drukpers gebruik maken, en verbiedt art. 10 E.V.R.M. hem de vrije meningsuiting te beperken wanneer dit niet noodzakelijk is in een democratische samenleving. Beide bepalingen strekken er in de eerste plaats toe de pers de vrijheid te verlenen die zij nodig heeft om haar voor ons staatsbestel fundamentele rol van «*watchdog of democracy*» te spelen. De vraag die in deze bijdrage centraal staat, is in welke mate de relevante artikelen in grondwet en E.V.R.M.

de drukpers beschermen tegen maatregelen die van de burgerlijke rechter uitgaan.

In een eerste deel wordt nagegaan of een in kort geding opgelegd publicatie- of verspreidingsverbod al dan niet in strijd is met de vrijheid van drukpers. De delen twee en drie behandelen de vraag onder welke voorwaarden de bodemrechter individuen die de drukpers misbruikt hebben, kan veroordelen op grond van art. 1382 B.W. Elk deel wordt uiteengezet aan de hand van een vonnis of arrest.

I. DE KORTGEDINGRECHTER EN DE PERSVRIJHEID: HET ARREST BRUSSELMANS²

Modeontwerpster Ann Demeulemeester stelde op 28 oktober 1999 bij de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg te Antwerpen een vordering in, waarbij ze de rechter verzocht om bij wijze van dringende om voorlopige maatregel de verspreiding van «Uitgeverij Guggenheimer», de laatste roman van Herman Brusselmans, te verbieden. Grondslag voor deze vordering was het door de grondwet en het E.V.R.M. gewaarborgde grondrecht op eerbiediging van het privé-leven. Ann Demeulemeester voerde meer bepaald aan dat het beledigend karakter van bepaalde passages uit «Uitgeverij Guggenheimer» haar recht op bescherming van de persoonlijke levenssfeer schond.³ Het boek was ander-

² Over het arrest Brusselmans, dat elders in dit nummer is opgenomen, verschenen al enkele interessante, polemische bijdragen. Zie D. VOORHOOF, «Brusselmans en de rechter. Wat na het verspreidingsverbod van Uitgeverij Guggenheimer?», *Samenleving en Politiek*, 2000, nr. 4, p. 36-40, en van dezelfde auteur, «Het Brusselmans arrest is juridisch onverantwoord», *Nieuw Wereldtidschrift* mei 2000 (een speciaal nummer dat volledig rond de Brusselmans zaak en censuur opgebouwd is) en van E. BREWAEYS, «Brusselmans, de nieuwe Salman Rushdie?», *De Juristenkrant* december 1999.

Voor een juridische commentaar zie: D. VOORHOOF, «Uitgeverij Guggenheimer of het verbod door de kortgedingrechter om een boek te verspreiden», *Mediaforum* (Ned.) 2000, 25 – 27.

³ Aangezien beide partijen toegeven dat hetgeen in de roman over Ann Demeulemeester en Herman Brusselmans geschreven is volledig verzonnen is, is er geen sprake van de openbaring van feiten uit het intieme leven van Ann Demeulemeester. Het enige recht dat door de beledigende passages geschonden kan zijn, is het recht van Ann Demeulemeester op *eer en goede naam*. Dit recht wordt niet uitdrukkelijk erkend in art. 8 E.V.R.M. Meestal gaat men er echter van uit – gezien de ruime interpretatie die de Straatsburgse rechters aan het begrip privé-leven hebben gegeven – dat het wel de bescherming geniet van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens (J. VELU, *La Convention Européenne des Droits de l'Homme*, Brussel, Bruylant, 1990, nr. 654 en A. ALEN, *Handboek Staatsrecht*, Kluwer, 1995, nr. 605). Men kan zich bovendien de vraag stellen of de onmogelijk serieus te nemen uitspraken van Herman Brusselmans over Ann Demeulemeester en haar creaties wel van aard zijn om haar eer en goede naam aan te tasten. Het genre van het boek – de satire – lijkt namelijk aan de opmerkingen over Demeulemeester (en over zovele anderen) het beledigend karakter te ontnemen. Zie in dit verband de bijdrage van D. VOORHOOF in het *Nieuw Wereldtidschrift* van mei 2000. Zie ook, voor de vraag in hoeverre de Belgische rechtspraak zich milder opstelt t.a.v. satire, M. ISGOUR, «La Satire: réflexions sur le 'droit à l'humour'», *A&M2000*, 59 e.v.

* Met dank aan Jan Velaers en Sofie Beernaert voor hun hulp en geduld. Ik dank ook L.D.P. en Stefan Sottiaux voor het naleeswerk.

¹ Het laatste persproces voor het Hof van Assisen werd gevoerd in 1994 te Bergen. Daarvoor was het meer dan vijftig jaar gelden dat een drukpersmisdrijf nog aanleiding had gegeven tot een strafvervolgning. Zie Bergen 14 januari 1994, *J.L.M.B.* 1994, 506, noot F. JONGEN.

halve maand eerder op de markt gebracht en de eerste druk was reeds grotendeels verkocht. Demeulemeester was echter van oordeel dat de presentatie van het boek op de Antwerpse boekenbeurs, die drie dagen later opende, het boek nog meer onder de aandacht van het publiek zou brengen. Vandaar Demeulemeesters verzoek het verspreidingsverbod bij hoogdringendheid uit te spreken.

De voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg te Antwerpen wees de eis van Ann Demeulemeester af. Hij oordeelde dat een verbod tot verdere verspreiding van «Uitgeverij Guggenheimer» zou neerkomen op een censuurmaatregel in de zin van art. 25 G.W.⁴ Deze uitspraak werd hervormd door het Hof van Beroep, eenmaal na een eenzijdige procedure en een tweede keer op derdenverzet. Het hof interpreteerde de zaak als een conflict tussen twee door het E.V.R.M. beschermde grondrechten: het recht van Herman Brusselmans op vrije meningsuiting (art. 10 E.V.R.M.) en het recht van Ann Demeulemeester op bescherming van haar recht op een persoonlijke levenssfeer (art. 8 E.V.R.M.). Het hof oordeelde dat de schending van de rechten van Ann Demeulemeester dermate ernstig was, dat een democratische maatschappij deze niet kon dulden, ook niet «onder het mom» van het recht op vrije meningsuiting.⁵ De rechter gaf dus voorrang aan de bescherming van de rechten van Ann Demeulemeester.⁶ Hij beval Herman Brusselmans, de gedaagde uitgeverijen en verdelers, op straffe van een dwangsom, de verspreiding van het boek stop te zetten en de exemplaren waarover zij nog zeggenschap hadden, uit de handel te nemen. Het censuurverbod als bedoeld in art. 25 G.W. werd door de appelrechter restrictief geïnterpreteerd. Het sluit volgens hem om drie verschillende redenen niet uit dat de civiele kortgedingrechter een publicatie zoals «Uitgeverij Guggenheimer» uit de rekken laat halen. Deze drie redenen worden hierna kritisch besproken.

A. Art. 25 G.W. zou censuur van beledigende publicaties toelaten

Het Antwerpse Hof van Beroep gaat er in zijn beschikking in de zaak Brusselmans vanuit dat art. 25 G.W. rechterlijke censuur niet uitsluit.⁷ Het is met name van oordeel dat art. 25 G.W. niet van toepassing is wanneer er sprake is van

«een ongebreidelde belediging van mensen in hun privé-leven en omtrent hun persoon.» Art. 25 G.W. zou dus volgens de betrokken kortgedingrechter alleen degenen die bij het gebruik van de drukpers de rechten van derden ongemoeid laten, tegen censuur vrijwaren.

Deze stelling werd eerder verdedigd door S. Velu. Zij betoogt dat de Belgische overheid zich alleen aan het grondwettelijk censuurverbod hoeft te houden voor zover geen misbruik is gemaakt van de drukpersvrijheid, bijvoorbeeld door schending van de rechten van derden onder art. 1382 B.W.⁸ De beperkte draagwijdte van het censuurverbod leidt zij af uit de *ratio constitutionis*. Het Nationaal Congres zou de bedoeling gehad hebben alleen burgers die van de drukpersvrijheid gebruik maken te beschermen tegen preventief overheidsoptreden. Tegen degenen die de vrijheid *misbruiken*, zou de grondwetgever daarentegen wel preventieve maatregelen mogelijk hebben willen maken.⁹ Velu acht een andere interpretatie van art. 25 G.W. onaanvaardbaar. Wie dreigt benadeeld te worden – met of zonder behulp van de drukpers – moet volgens haar een beroep kunnen doen op preventieve rechtsbescherming door de rechter.¹⁰

De Burgerlijke Rechtbank te Antwerpen die zich ten gronde over de zaak Brusselmans uitsprak (zie verder in III) ging er daarentegen van uit – o.i. terecht – dat het censuurverbod de rechter nooit toestaat zich preventief in te laten met de pers, ook niet ter voorkoming van misbruiken: «in zoverre de vordering van eiseres ertoe strekt aan verweerder verbod te horen opleggen in een nieuwe, toekomstige publicatie een bepaalde, *mogelijk strafbare mening* te uiten over eiseres, is zij een door de Grondwet verboden preventieve maatregel» (eigen cursivering).¹¹ Volgens deze passage uit het vonnis verleent het vermoeden dat een publicatie een strafbaar karakter heeft, de rechter dus geen grond om hier preventief tegen op te treden. Ook degenen die de drukpers misbruiken, zouden dus door art. 25 G.W. tegen preventieve maatregelen beschermd worden.

De interpretatie die de bodemrechter in de zaak Brusselmans aan het censuurverbod toekent, strookt o.i. met de bedoeling van de grondwetgever. Uit de besprekingen van het Nationaal Congres blijkt namelijk zeer duidelijk dat art. 25 G.W. bedoeld was als een *absoluut* verbod van pre-

⁴ Voor een inhoudelijk zeer vergelijkbare uitspraak, zie Rb. Gent (Kort ged.), 30 oktober 1998, *A&M*1999, 101.

⁵ De rechter noemde de gewraakte passages onder andere «zwaar beledigend, kwetsend, vernietigend en totaal denigrerend».

⁶ Voor een vergelijkbare afweging van rechten, met eenzelfde uitkomst zie bijv. Rb. Gent (op eenzijdig verzoekschrift), 27 oktober 1998, *A&M*1999, 100. Drie dagen later hervormde dezelfde rechtbank zijn vonnis na een procedure op tegenspraak. Zie *supra*, voetnoot 4.

⁷ Dit standpunt werd al eerder in de rechtspraak ingenomen, bijvoorbeeld in een bevelschrift van 7 oktober 1991: «Overwegende dat de vrijheid van meningsuiting (art. 19 G.W.) en de persvrijheid (art. 25 G.W.) zich niet verzetten tegen een preventieve maatregel in kort geding ten aanzien van de media.» Zie Brussel (Kort ged.), 7 oktober 1991, *P&B*1993/2, 49, met noot D. VOORHOOF en E. BREWAEYS. De stelling dat de kortgedingrechter preventief kan optreden werd voor het eerst (impliciet) ingenomen in 1975. Zie: Rb. Brussel (Kort ged.), 30 juni 1975, *J.T.* 1975, 534.

⁸ S. VELU, «Le juge des référés et la liberté d'expression», in: *Présences du droit public et droits de l'homme. Mélanges offerts à J. Velu*, Brussel, 1992, t. III, 1771, derde en vierde alinea.

⁹ «Dans la ligne des articles 4 et 11 de la Déclaration française des droits de l'homme et du citoyen, le constituant Belge a entendu protéger la liberté d'expression à l'exclusion des abus de celle-ci» (eigen cursivering). Zie *Ibid.*

¹⁰ Velu citeert Delpérée om dit te onderstrepen: «Prétendre se soustraire à ce type d'injonctions, refuser la condamnation implicite ou expresse qu'elles véhiculent, c'est aussi dégager sa responsabilité et dénier la victime le droit à réparation. Ce raisonnement n'est acceptable de quiconque.» Deze redenering moet worden afgewezen. Een rechter die weigert een partij preventief te beschermen tegen de pers, ontvlucht niet zijn verantwoordelijkheid, integendeel. Hij neemt de verantwoordelijkheid die de grondwet hem oplegt, wat zijn eerste en belangrijkste verantwoordelijkheid is. Zie S. VELU, *o.c.*, 1772.

¹¹ Rb. Antwerpen 21 december 2000, elders in dit nummer opgenomen (zie onder de kop «Herhalingsverbod»).

ventieve maatregelen.¹² De leden van de volksvergadering gingen ervan uit dat er van «echte» vrijheid geen sprake was indien preventief overheidsoptreden geoorloofd was. «(...) la véritable liberté, sans aucune restriction, c'est l'absence de toute mesure préventive».¹³ Absolute persvrijheid, persvrijheid zonder beperkingen, staat dus in de ogen van het Nationaal Congres voor de afwezigheid van elke preventieve overheidsmaatregel.¹⁴ Controle achteraf, nadat van de vrijheid gebruik is gemaakt, werd daarentegen niet als vrij-

¹² Professor De Meyer formuleert het kordaat als volgt: «De regel dat geen preventieve maatregelen genomen mogen worden is absoluut en geldt voor alle staatsoverheden, ook de rechtbanken» (J. DE MEYER, *Staatsrecht*, 1985, 528). Ook Brewaeys en Voorhoof laten geen twijfel bestaan over het absolute karakter van het censuurverbod: «De grondwet verbiedt elke preventieve maatregel die erop gericht is of tot gevolg heeft dat bepaalde opinies omwille van hun inhoud niet kunnen worden verspreid.» (zie E. BREWAEYS en D. VOORHOOF, «Het rechterlijk uitzend verbod van (een deel van) een TV-programma en de pers- en expressievrijheid», *T.B.B.R.* 1991, p. 216. Zie ook A. MAST en J. DUJARDIN, *Belgisch Grondwettelijk Recht*, 1983, nr. 472 en 498 en A. ALEN, *Handboek Staatsrecht*, Kluwer, 1995, nr. 626).

¹³ HUYTTENS, E., *Discussions du Congrès national de Belgique 1830-31*, Brussel, Wahlen 1844, I, 575.

¹⁴ J. VELAERS, *De beperkingen van de vrijheid van meningsuiting*, Antwerpen, Maklu, 1991, nr. 82.

¹⁵ In een beschikking van 16 mei 1995 besliste de Rechtbank van Eerste Aanleg te Antwerpen in kort geding het volgende: «De grondwetgever heeft de vrijheid van meningsuiting zeer belangrijk geacht en met bijzondere waarborgen omringd, zoals het verbod tot censuur, dat ook geldt voor de rechter. *Misbruik ervan geeft slechts aanleiding tot sancties a posteriori*. (...) Het gevraagde spreekverbod is als een vorm van een preventieve maatregel voor de toekomst, in strijd met de Grondwet en kan dus niet worden opgelegd, ook niet ter bescherming of voorkoming van een ernstig nadeel als gevolg van misbruiken van recht op vrije meningsuiting». Voor een bespreking van deze beschikking, zie D. VOORHOOF, «Beperkingen op de expressievrijheid via de kortgedingrechter: een omstreden rechtsmiddel», *A&M* 31996, 168-171.

¹⁶ H. SCHUERMANS, *Code de la Presse ou Commentaire du Décret du 20 juillet 1831 et des lois complémentaires de ce Décret*, Brussel, Larcier, I, 84.

¹⁷ J. VELAERS, «De actuele toepassing van de grondwettelijke waarborgen inzake de vrijheid van de media», *Jaarboek Mensenrechten* 1995-1996, 85.

¹⁸ Het Europese Hof voor de Rechten van de Mens deelt de mening van de Belgische grondwetgever dat preventieve beperkingen van de persvrijheid een uitzonderlijk gevaar voor de democratie inhouden, en daarom met grote achterdocht benaderd moeten worden: «des restrictions préalables présentent de si grands dangers qu'elles appellent de la Cour l'examen le plus scrupuleux. Il en va spécialement ainsi dans le cas de la presse» (E.H.R.M. 26 november 1991, OBSERVER en GUARDIAN, vol. 216, § 60, E.H.R.M., 26 november 1991, SUNDAY TIMES nr. 2, vol. 217. Over het onderscheid preventief/repressief in de rechtspraak van het Europese Hof te Straatsburg, zie D. VOORHOOF, «Art. 10 E.V.R.M. en de vrijheid van de media», in *Jaarboek Mensenrechten*, 1995-1996, 127-128. Al sluit het Hof preventieve maatregelen tegen de pers dus niet volledig uit, uit zijn jurisprudentie blijkt wel dat het deze slechts in zeer uitzonderlijke gevallen als verenigbaar met art. 10 E.V.R.M. beschouwt. Volgens een minderheid van zijn rechters zou het Europese Hof voor de Rechten van de Mens preventieve beperkingen van de vrijheid van meningsuiting zelfs volledig moeten uitsluiten (zie de partly dissenting opinion van DE MEYER, PETITI, RUSSO en BIGI bij E.H.R.M. 26 november 1991, OBSERVER en GUARDIAN, vol. 216).

heidsbeperkend beschouwd. Burgers die zich uiten, moeten volgens de grondwetgever ter verantwoording geroepen kunnen worden, maar alleen nadat zij hun gedachten of gevoelens door middel van de drukpers openbaar hebben gemaakt.¹⁵

Een absolute bescherming van de pers tegen preventief optreden maakt het voor de overheid onmogelijk om ook de meest flagrante misbruiken van de uitingsvrijheid te voorkomen. De grondwetgever was zich hiervan bewust, maar vond dit geen doorslaggevend argument om preventie mogelijk te maken: «Mieux vaut l'abus inévitable de cette liberté que la moindre restriction apportée à celle-ci.»¹⁶ Het Nationaal Congres ging ervan uit dat de risico's van censuur voor een democratische samenleving groter waren dan de risico's van de persvrijheid.¹⁷ Het Europese Hof voor de Rechten van de Mens schat, blijkens haar jurisprudentie, het democratisch risico van zogenaamde *prior restraints* eveneens zeer hoog in.¹⁸

De bescherming van art. 25 G.W. is dus wezenlijk blind en a-select. Zij geldt voor alle publicaties, ongeacht hun inhoud en ongeacht of er al dan niet sprake is van de schending van de rechten van derden. De rechter in de zaak Brusselmans interpreteerde de art. 25 G.W. dus onjuist toen hij beweerde dat deze bepaling beledigende publicaties niet tegen preventieve maatregelen beschermt.

B. Art. 10, tweede lid, E.V.R.M. zou de ruimere bescherming van art. 25 G.W. buiten werking stellen

Niet alleen verzet art. 25 G.W. zich volgens de rechter niet tegen een preventief verbod van «Uitgeverij Guggenheimer», de grondwetsbepaling inzake persvrijheid zou bovendien buiten werking worden gesteld door het hiërarchisch hogere art. 10, tweede lid, E.V.R.M. Dit bepaalt dat beperkingen van de vrijheid van meningsuiting alleen geoorloofd zijn wanneer zij voorzien zijn bij wet en nodig zijn in een democratische samenleving ter bescherming van bepaalde rechtsbelangen –waaronder de goede naam en rechten van anderen. Het verdrag sluit het echter niet uit dat deze beperkingsmaatregelen een preventief karakter hebben.¹⁹

Een rechter die moet oordelen over een verzoek om in kort geding een publicatie uit de handel te nemen, wordt dus geconfronteerd met het absolute censuurverbod uit art. 25 G.W. enerzijds, en met artikel 10. E.V.R.M. dat preventieve maatregelen in uitzonderlijke omstandigheden toestaat anderzijds. Op het eerste gezicht wordt dit normconflict opgelost door het beginsel dat internationaal recht met rechtstreekse werking voorrang heeft op regelen van nationaal recht. De rechter in de Brusselmans zaak beroept zich ook uitdrukkelijk op dit beginsel. Art. 53 E.V.R.M. vereist echter een meer complexe redenering om het ogenschijnlijke wetsconflict op te lossen. Het luidt als volgt: «Geen bepaling van dit Verdrag zal worden uitgelegd als beperkingen op te leggen of inbreuk te maken op rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, welke verzekerd kunnen worden ingevolge de wetten van enige Hoge Verdragsluitende Partij of ingevolge enig ander Verdrag waarbij de Hoge Verdragsluitende Partij partij is».

¹⁹ Zie voetnoot 17.

Een bepaling uit het E.V.R.M. kan dus nooit afbreuk doen aan de bestaande bescherming van fundamentele rechten van intern recht.²⁰ De omstandigheid dat art. 10, tweede lid, E.V.R.M. verdragsstaten wel toelaat preventief op te treden tegen het gebruik van de drukpers (wanneer dit in een democratische samenleving strikt noodzakelijk is), betekent niet dat de rechter het absolute verbod van preventieve maatregelen uit de Belgische Grondwet buiten toepassing mag laten. Integendeel: art. 53 E.V.R.M. verplicht de rechter om de pers te beschermen met de bepaling die de ruimste bescherming biedt. *In casu* is dat artikel 25 G.W.

C. Art. 8 E.V.R.M. zou de rechter gebieden preventief op te treden

Volgens de rechter waren de passages over Ann Demeulemeester in «Uitgeverij Guggenheimer» «zwaar beledigend, kwetsend, vernietigend en totaal denigrerend voor de persoon van de modeontwerpster». Aangezien art. 8 E.V.R.M. verdragsstaten verplicht de privé-sfeer van hun onderdanen te beschermen, ook tegen inbreuken gepleegd door andere onderdanen,²¹ zag de rechter zich verplicht maatregelen te nemen ter bescherming van de privacy van Ann Demeulemeester.²² Dat die maatregelen mogelijk een preventief karakter hadden en dus in strijd konden zijn met art. 25 G.W., vormde volgens de rechter geen bezwaar. Het gebod uit art. 8 E.V.R.M. om de privacy effectief te beschermen, desnoods met behulp van preventieve maatregelen tegen de pers, zou immers voorrang hebben op de regelen uit de nationale Grondwet.

De opvatting dat art. 8 E.V.R.M. België verplicht om censuur mogelijk te maken ter bescherming van privacy-rechten, moet op volgende grond afgewezen worden. Het Europese Hof voor de Rechten van de Mens heeft in de zaak

²⁰ Professor ALEN formuleert het als volgt: «Voorrang moet worden verleend aan de bepalingen waarin de rechten en vrijheden in de meest ruime mate worden beschermd.» (A. ALEN, *Handboek staatsrecht*, Kluwer, 1995, nr. 527). De beschermingssystemen van de Grondwet en het E.V.R.M. worden met andere woorden «cumulatief» toegepast. Een «synthetische interpretatie» van de verschillende instrumenten die de grondrechten waarborgen is vereist (zie J. VELAERS, *De beperkingen van de vrijheid van meningsuiting*, Antwerpen, Maklu, 1991, nr. 7).

²¹ Over de positieve beschermingsverplichting van verdragsstaten onder art. 8 E.V.R.M. zei het Hof in § 23 van het arrest in de zaak X en Y t. Nederland: «La Cour rappelle que si l'article 8 a essentiellement pour objet de prémunir l'individu contre les ingérences arbitraires des pouvoirs publics, il ne se contente pas de commander à l'Etat de s'abstenir de pareilles ingérences: à cet engagement plutôt négatif peuvent s'ajouter des obligations positives inhérentes à un respect effectif de la vie privée ou familiale. Elles peuvent impliquer l'adoption de mesures visant au respect de la vie privée jusque dans les relations des individus entre eux» (zie E.H.R.M., 26 maart 1985, *X en Y*, *Série A*, Vol. 91, noot P. LEMMENS, *R.W.*, 1985-86, 265).

²² Zoals al uiteengezet werd in voetnoot 2, is het twijfelachtig of werkelijk van een schending van de privacy of van het recht op eer en goede naam sprake was. Per hypothese wordt daar echter van uitgegaan.

²³ E.H.R.M., 26 maart 1985, *X en Y*, *Série A*, Vol. 91, noot P. LEMMENS, *R.W.*, 1985-86, 265. Het Hof oordeelde wel in het concrete geval dat art. 8 E.V.R.M. een Staat verplicht een effectieve mogelijkheid tot strafvervolgung te organiseren voor een geestelijk

X en Y tegen Nederland geoordeeld dat de verdragsstaten zelf mogen bepalen op welke wijze zij de privacy van hun onderdanen tegen derden beschermen.²³ Naar Belgisch recht kan degene wiens persoonlijke levenssfeer door de pers geschonden dreigt te worden geen rechtsbescherming krijgen in de vorm van een preventief overheidsoptreden, omdat dit in strijd is met art. 25 G.W. De Belgische grondwetgever koos ervoor alleen rechtsherstel *a posteriori* mogelijk te maken, voor het Hof van Assisen enerzijds (art. 150 G.W. *juncto* art. 443-444 Sw. inzake laster en eerroof), voor de burgerlijke rechter op grond van artikel 1382 B.W. anderzijds.²⁴ De privé-sfeer van burgers is dus naar Belgisch grondwettelijk recht niet onbeschermd tegen schendingen ervan door de pers. Of de bescherming van de privé-sfeer beter gewaarborgd zou zijn indien rechtzoekenden voor de rechter preventieve maatregelen konden vorderen, is nog de vraag. Een rechterlijke censuurmaatregel krijgt immers meestal uitgebreide media-aandacht en heeft daardoor doorgaans een averechts effect op de bescherming van het privé-leven of de eer en goede naam van een benadeelde.²⁵ Aangezien het Europees Hof voor de Rechten van de Mens elke Verdragsstaat in beginsel de vrijheid laat zelf te bepalen op welke wijzen hij de privacy van zijn onderdanen tegen de pers beschermt, en aangezien het onwaarschijnlijk is dat preventieve maatregelen effectiever zijn dan het bestaande stelsel van rechtsherstel, kan geredelijk worden aangenomen dat art. 8 E.V.R.M. niet van België vereist om in strijd met art. 25 G.W. rechterlijke censuurmaatregelen mogelijk te maken.²⁶

D. Het verspreidingsverbod van een gedrukt en verspreid boek zou niet preventief zijn

De verschillende argumenten (zie A. tot en met C hiervoor) die de rechter aanvoerde voor de stelling dat publicaties preventief uit de handel genomen mogen worden,

gehandicapt meisje dat seksueel misbruikt is. Dat het Hof naar analogie zou vereisen dat een Verdragsstaat voorziet in een stelsel van preventieve maatregelen ter bescherming van de privacy tegen de pers, lijkt zeer ver gezocht. In de zaak X en Y betrof het een schending van een fundamenteel aspect van het recht op privé-leven (de fysieke en psychische integriteit van een persoon), en was in het Nederlandse recht geen enkele vorm van effectief rechtsherstel aanwezig: strafrechtelijke vervolging van de dader was uitgesloten ten gevolge van een procedureel probleem, terwijl een civielrechtelijke veroordeling vrijwel onmogelijk was tengevolge van de bewijsproblemen die een burgerlijke zaak voor de eisende partij meebrengt. In de zaak Brusselmans betreft het «slechts» een vermeende schending van de eer en goede naam, en is burgerrechtelijk rechtsherstel wel degelijk mogelijk. Brusselmans werd immers ten gronde veroordeeld tot het betalen van een schadevergoeding van 100.000 frank. Zie ook J. VELAERS, «De actuele toepassing van de grondwettelijke waarborgen inzake de vrijheid van de media», *Jaarboek Mensenrechten*, 1995-1996, p. 95.

²⁴ Zie E. BREWAEYS en D. VOORHOOF, «Het rechterlijk uitzendverbod van (een deel van) een TV-programma en de pers- en expressievrijheid», *T.B.B.R.*, 1991, p. 199.

²⁵ In termen van art. 10, tweede lid, E.V.R.M., is een preventieve beperkingsmaatregel die een averechts effect heeft op de privacy-bescherming niet «nodig in een democratische samenleving ter bescherming van de rechten van anderen». Zie D. VOORHOOF, «Art. 10 E.V.R.M. en de vrijheid van de media», in *Jaarboek Mensenrechten*, 1995-1996, 126-127.

had hij uiteindelijk niet nodig om zijn uitspraak te verantwoorden. Het verbod van «Uitgeverij Guggenheimer» was immers luidens het vonnis «geenszins een preventieve maatregel van censuur» omdat «het boek reeds gedrukt en verspreid was». Kon de rechter uit de vaststelling dat het boek op het ogenblik van de uitspraak reeds gedrukt en verspreid was, afleiden dat zijn optreden niet preventief was? Welk criterium moet gebruikt worden om verboden preventieve maatregelen te onderscheiden van geoorloofde maatregelen *a posteriori*?

Het Hof van Cassatie heeft zich over deze vraag nog niet uitgesproken. Wel besliste het in een recent arrest dat een rechterlijk verbod na *ruime verspreiding* van een publicatie geen preventieve maatregel is.²⁷ Hiermee is niet gezegd dat een rechter een geschrift pas uit de handel mag nemen nadat het ruim onder het publiek verspreid is. Het arrest beslist alleen dat ruime verspreiding een *voldoende voorwaarde* is om een rechterlijk verbod een grondwettig *a posteriori*-karakter te verlenen; over de vraag of ruime verspreiding daartoe ook een *noodzakelijke voorwaarde* is, spreekt het zich niet uit. Vanaf welk ogenblik de rechter in het proces van druk en verspreiding van een boek, krant of tijdschrift mag ingrijpen zonder daarbij in strijd te handelen met art. 25 G.W. kan dus uit dit cassatiearrest niet worden afgeleid.

Zeker lijkt alvast dat de rechter niet mag ingrijpen voordat de verspreiding van een geschrift begonnen is. Een dergelijk «publicatie- of verschijningsverbod» verhindert dat aan drukwerk ook maar de geringste openbaarheid wordt gegeven. Dat is flagrant in strijd met de persvrijheid zoals de grondwetgever deze wilde organiseren. Door het verbod van preventieve maatregelen wensten de opstellers van de Grondwet te waarborgen dat voor publicatie bestemd drukwerk niet voor de publieke opinie verloren kon gaan ten gevolge van een beslissing van een overheid. Zij waren

van oordeel dat het niet aan de Staat toekwam om te bepalen wat burgers mochten schrijven of wat het publiek te lezen kreeg.²⁸

Bijgevolg moet art. 25 G.W. uitgelegd worden als een bepaling die de rechter verplicht elke publicatie een zekere verspreiding te gunnen vooraleer hij hiertegen optreedt. De bodemrechter in de zaak Brusselmans onderschreef deze interpretatie van art. 25 G.W. en beklemtoonde terecht dat «het door de grondwet ingestelde verbod van preventieve maatregelen of censuur impliceert dat publicaties slechts na hun verschijning zullen worden beoordeeld.» De Raad van State oordeelde in een recent arrest dat de grondwettelijke persvrijheid «zonder verspreidingsrecht volstrekt inhoudsloos is».

Rest de vraag welk *niveau* van verspreiding de rechter precies moet afwachten voor hij de pers aan beperkende maatregelen mag onderwerpen. Voor een juridisch bruikbare bepaling van het vereiste verspreidingsniveau kunnen we te rade gaan bij de rechtspraak van het Hof van Cassatie met betrekking tot de constitutieve bestanddelen van het drukpersmisdrijf. Volgens een vaste rechtspraak van het Hof heeft een drukpersmisdrijf zich pas voltrokken wanneer (1) een strafbare mening is geuit (2) in een geschrift (3) dat door middel van de pers werd gedrukt (4) en *verspreid* (4). Aan deze laatste voorwaarde is luidens de jurisprudentie van het Hof pas voldaan wanneer een strafbare publicatie daadwerkelijk in de openbaarheid is gebracht, wanneer hij met andere woorden *reëel verspreid* is onder het lezerspubliek.²⁹ Hiervoor is het niet nodig dat een groot aantal personen werkelijk kennisneemt van een geschrift; het is voldoende dat ze hiertoe de mogelijkheid hadden.³⁰

Een rechterlijk verspreidingsverbod uitgevaardigd *voordat* een publicatie een reëel niveau van verspreiding heeft bereikt, schendt o.i. art. 25 G.W. Wanneer daarentegen een publicatie uit de handel wordt genomen *nadat* het publiek de mogelijkheid heeft gekregen kennis te nemen van de inhoud van de publicatie, kan van een preventieve maatregel geen sprake zijn. De rechter treedt in dit geval *a posteriori* op, nadat de vrijheid zijn kansen gekregen heeft.³¹

Wanneer precies een geschrift een reëel verspreidingsniveau heeft behaald, moet de rechter steeds *in concreto* beoordelen. Hij kan o.i. pas met recht beweren dat een publicatie reëel verspreid is, wanneer het publiek de mogelijkheid heeft gekregen van de inhoud ervan kennis te nemen. Dit impliceert niet dat iedereen die zich het gewraakte geschrift wilde aanschaffen daartoe de kans gekregen moet hebben, wel dat een deel van de verwachte oplage verkocht is en dat de media de mogelijkheid heeft gekregen om de publicatie te bespreken. Wanneer bijvoorbeeld een roman van Herman Brusselmans verboden wordt

²⁶ Art. 22 G.W. – de Belgische bepaling die het recht op privacy beschermt – biedt de rechter evenmin een rechtsgrond voor preventieve maatregelen tegen de pers. De Burgerlijke Rechtbank te Luik oordeelde in dit verband terecht dat «l'article 22 de la Constitution n'organise pas un pouvoir d'ingérence préventif» (Rb. Luik (Kort Ged.), 12 januari 1999, A&M 1999, 287, met noot S-P. DE COSTER). Dat privacybescherming geen preventieve maatregelen rechtvaardigt (in tegenstelling tot maatregelen *a posteriori* – zie verder), betekent nochtans niet dat het recht op persvrijheid een «hoger recht» is dan het recht op de vrijwaring van een persoonlijke levenssfeer. (zie K. RIMANQUE, «Het wankle evenwichtspunt waar de vrijheid van expressie en andere gondrechten elkaar raken», in *Jaarboek Mensenrechten*, 1995-1996, 145-159).

²⁷ Cass. 29 juni 2000, A.J.T. 2000-01, 581. Voor een bespreking van dit arrest zie: S. VAN GARSSE, «Het rechtelijk verpreidingsverbod: een kwestie van timing?», A.J.T. 2000-01, 565-567.

²⁸ Deze opvatting van de grondwetgever heeft nog niets aan relevantie verloren: ook volgens Dworkin is het onaanvaardbaar dat een overheid kan bepalen wat gepubliceerd en gelezen mag worden. Naar zijn mening vereist een rechtvaardige samenleving dat de Staat zijn onderdanen als moreel verantwoordelijke personen bejegt. «Morele verantwoordelijkheid vereist dat een individu zelf kan uitmaken wat goed en slecht is in het leven, en dat hij zijn ideeën hieromtrent kan uiten tegenover andere leden van de gemeenschap waartoe hij behoort. Een gemeenschap die niet toestaat dat haar burgers opinies uiten of aanhoren die gevaarlijk of kwetsend zijn, ontkent de morele verantwoordelijkheid van die burgers» (S. SOTTIAUX in «Het Arbitragehof herontdekt de vrijheid van meningsuiting», *nog te verschijnen*).

²⁹ Voorbeelden van arresten waarin het Hof heeft beslist dat een drukpersmisdrijf zich niet voltrokken heeft wanneer aan een publicatie geen reële verspreiding is gegeven, zijn: Cass. 2 januari 1894, *Pas.*, 1894, I, 88. en Cass 13 april 1988, *Arr. Cass.*, 1987-88, 1018. Het criterium van de reële verspreiding is in de lagere rechtspraak al gebruikt. Zie bijv. Rb. Antwerpen (Kort ged.) 8 februari 1999, A&M 1999, 241, met noot D. VOORHOOF.

³⁰ Zie J. VELAERS, *De beperkingen van de vrijheid van meningsuiting*, Antwerpen, Maklu, nrs. 155, 179 en 208-213.

³¹ Zie bijv. *Ibid.*, nr. 212 en E. BREWAEYS en D. VOORHOOF, «Het rechterlijk uitzend verbod van (een deel van) een TV-programma en de pers- en expressievrijheid», *T.B.B.R.*, 1991, p. 199.

nadat er vijftientig exemplaren van verkocht zijn, lijkt van reële verspreiding geen sprake te zijn, zelfs niet wanneer de betrokken roman uitvoerig in de media is besproken. Wanneer daarentegen een racistische doctoraatsthesis uit de handel gehaald wordt nadat die in vijftientig exemplaren verspreid is en voorwerp geweest is van verwoed publiek debat, is waarschijnlijk wel een reëel verspreidingsniveau bereikt.³²

Van «Uitgeverij Guggenheimer» was op het ogenblik van de uitspraak van het Antwerpse Hof van Beroep de eerste druk grotendeels verkocht. De roman had bovendien in alle Belgische media al ruime belangstelling mogen genieten. «Uitgeverij Guggenheimer» was dus zonder twijfel reëel verspreid, zodat de ertegen genomen maatregelen niet preventief waren. Dit wil echter niet zeggen dat het verbod van Brusselmans' roman rechtmatig was. Art. 10, tweede lid, E.V.R.M., alsook de regelen van het kort geding verlangen immers dat het verbod van «Uitgeverij Guggenheimer» effectief schadevermijdend of rechtsbeschermend werkt. Het is de vraag of een maatregel die wordt genomen nadat een schadeverwekkende publicatie reëel is verspreid, dus nadat de schade al geleden is, aan deze voorwaarde kan voldoen.

E. Een verspreidingsverbod *a posteriori* zou spoedeisend zijn en noodzakelijk in een democratische samenleving

1° Spoedeisendheid

Een van de voorwaarden voor de gegrondheid van een vordering in kort geding is dat deze spoedeisend is. Volgens het Hof van Cassatie is een zaak spoedeisend wanneer «een onmiddellijke beslissing wenselijk is om schade van een bepaalde omvang, dan wel ernstige ongemakken te voorkomen».³³ Wanneer op het ogenblik van het instellen van een vordering in kort geding (of op het ogenblik van de uitspraak) de schade al geleden is, is een vraag om dringende *rechtsbescherming* vanzelfsprekend ongegrond. De toegebrachte schade kan immers door de kortgedingrechter niet meer worden voorkomen, en komt alleen nog in aanmerking voor *rechtsherstel* (in de vorm van een geldelijke schadevergoeding of een maatregel *in natura*) door de bodemrechter.

In de zaak Brusselmans besliste de rechter o.i. ten onrechte dat de vordering van Ann Demeulemeester spoedeisend was. Toen hij uitspraak deed, was een groot deel

³² S. Van Garsse stelt de vraag of een verspreiding van een publicatie naar de verdeelcentra of naar de verkooppunten voldoende is voor een reële verspreiding. Het antwoord is o.i. negatief. Het criterium om te beoordelen of een publicatie reëel is verspreid, is immers of het *publiek* de kans had er kennis van te nemen. Pas nadat de verkoop van een boek, tijdschrift of krant begonnen is, en lezerspubliek en publieke opinie de kans hebben gekregen er kennis van te nemen, kan van een reële verspreiding sprake zijn. Ook na een «verdeling naar de kiosken waar het daadwerkelijk werd aangeboden» is dus niet *per se* sprake van een geoorloofd optreden *a posteriori* (S. VAN GARSSE, «Het rechtelijk verpreidingsverbod: een kwestie van timing?», *A.J.T.* 2000-01, 565-567).

³³ Cass. 11 mei 1990, *R.W.*, 1990-91, 987. Voor de meest recente stand van zaken inzake het spoedeisendheidsvereiste, zie S. BEERNAERT, «Status quaestionis van het kort geding», in *THEMIS Cahiers*, 2000, nrs. 7-10.

van de eerste druk van «Uitgeverij Guggenheimer» al verkocht, en had de inhoud van de beledigende passages in alle Belgische media ruime aandacht gekregen. De rechter betoogde dat zijn optreden toch hoogdringend was om «de bestendiging van de schadeverwekking en/of de vermeerdering van de schade te voorkomen». De rechter gaat er blijkbaar vanuit dat de omvang van de schade evenredig toeneemt met de stijging van de verkoop van de «Uitgeverij Guggenheimer»: elk verkocht boek zou gelijk zijn aan een kwantiteit schade. Deze stelling moet worden afgewezen. Wanneer een publicatie ruim verspreid is, en de inhoud ervan in de media uitgebreid aan het bod is gekomen, is het kwaad geschied en kan een verbod niet meer schadebeperkend werken. Van een dringende maatregel kan in een dergelijk geval al helemaal geen sprake meer zijn.

De rechtbank van eerste aanleg te Gent sloot zich in een beschikking in kort geding van 1999 aan bij de stelling dat het verbieden van een ruim verspreide publicatie niet nuttig is en bijgevolg evenmin spoedeisend. Hij oordeelde dat na ruime verspreiding van een eerroevende publicatie de schade zich «zoniet volledig dan toch voor het overgrote deel voltrokken heeft zodat evenmin nog efficiënte maatregelen genomen kunnen worden».³⁴ De voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg te Antwerpen sprak zich in 1997 in vergelijkbare termen uit toen hem verzocht werd een publicatie te verbieden nadat die ruim verspreid was en brede media-belangstelling genoten had: «het boek is nu een maand geleden in de handel gebracht en heeft veel publiciteit in de media gekend. Het nu nog uit de handel nemen is niet efficiënt meer, omdat het kwaad reeds geschied is.» Ook de vordering om ten minste in een geplande nieuwe uitgave de eerroevende passages te laten schrappen, wees de rechter af, omdat een dergelijke maatregel naar zijn mening geen nuttig effect kon hebben: «een eventueel nieuwe uitgave zal het verder nadeel – mocht het er zijn – niet in grote mate doen toenemen, gelet op de grote publiciteit die de eerste uitgave heeft gekend».³⁵

2° Noodzaak in een democratische samenleving

Volgens de rechtspraak van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens is een beperking van de vrijheid van meningsuiting alleen geoorloofd wanneer deze noodzakelijk is ter bescherming van een van de limitatief in het tweede lid van artikel 10 E.V.R.M. opgesomde doeleinden. Deze noodzakelijkheid is blijkens de rechtspraak van het Hof alleen aanwezig wanneer de maatregel die de vrije meningsuiting beperkt, de minst verregaande effectieve maatregel is.³⁶ Wanneer een rechter beschikt over verscheidene

³⁴ Zie Rb. Gent (Kort ged.) 12 februari 1999, *A&M*1999, 280, met noot.

³⁵ Voorz. Rb. Antwerpen (Kort ged.), 19 september 1997, *A&M*1997, 408 met noot D. VOORHOOF. Voor een zeer vergelijkbare Franstalig vonnis zie: Arlon (Kort ged.), 25 augustus 1997, *A&M*1998, 48, met noot D. VOORHOOF.

³⁶ Het Europese Hof voor de Rechten van de Mens verlangt m.a.w. «une mesure pertinente et proportionnelle.» (zie D. VOORHOOF, «Interdiction de la diffusion d'un livre sur l'affaire Dutroux: censure illicite ou mesure nécessaire?», *A&M*1990, 256 en van dezelfde auteur: «Art. 10 EVRM en de vrijheid van de media», *Jaarboek Mensenrechten*, 1995-1996, 126-127.)

mogelijkheden om een van de legitieme doeleinden uit het tweede lid effectief te beschermen, dient hij dus te kiezen voor de mogelijkheid die de vrije meningsuiting het minst beperkt.

In de zaak Brusselmans betoogde de rechter dat het door hem opgelegde verspreidingsverbod nodig was ter bescherming van de «goede naam en rechten van anderen», een van de legitieme doeleinden uit art. 10, tweede lid. Zoals hierboven beschreven is, kwam het verbod er echter pas nadat «Uitgeverij Guggenheimer» ruimschoots aftrek gevonden had bij het publiek, en na brede media-aandacht voor de passages waarin Ann Demeulemeester beledigd werd. Het kwaad was dus al geschied, en het verspreidingsverbod was – voorspelbarerwijze – niet bij machte de schade van de eiseres te beperken. Integendeel, de door Demeulemeester ingestelde vordering bracht «Uitgeverij Guggenheimer» weer volop in de mediabelangstelling. Daarbij ging de aandacht van journalisten vrijwel uitsluitend uit naar de passages die de eiseres voor het oog van het publiek wilde afschermen. Het verbod was bijgevolg geen effectieve maatregel ter bescherming van «de goede naam en rechten van anderen», laat staan de minst vergaande.³⁷ Het arrest Brusselmans schendt bijgevolg o.i. niet alleen de regelen van het kort geding, maar is evenzeer in strijd met art. 10 E.V.R.M.

F. Conclusie: de kortgedingrechter, een ongeschikte persrechter

Als gevolg van de samengevoegde bescherming van de persvrijheid in art. 25 G.W. en art. 10 E.V.R.M. is de kortgedingrechter niet gerechtigd een publicatie- of verspreidingsverbod uit te spreken: wanneer hij dit doet voordat de inhoud van een boek of artikel bekend is, schendt hij art. 25 G.W.; als hij daarentegen pas *a posteriori* ingrijpt, handelt hij in strijd met de regelen van het kort geding en schendt hij art. 10, tweede lid, E.V.R.M.

Sommige rechters en auteurs vinden het onaanvaardbaar dat wie door de pers benadeeld dreigt te worden geen preventieve rechtsbescherming kan vorderen voor de kortgedingrechter. Zij pleiten er daarom voor art. 25 G.W. restrictief te interpreteren.

O.i. hoeft het echter niet betreurd te worden dat de kortgedingrechter benadeelden niet preventief kan beschermen tegen misbruiken van de drukpers. Het gebrek aan rechtsmacht van de kortgedingrechter is immers het gevolg van een weloverdachte en verdedigbare keuze van de grondwetgever om de pers vergaand te beschermen tegen de overheid. Bovendien is gebleken dat de kortgedingrechter hoe dan ook niet in staat is het privé-leven of de eer en goede naam van burgers effectief te beschermen. Door hem bevolen maatregelen lokken namelijk doorgaans een grote

media-aandacht uit voor de tekst die men voor de openbaarheid wilde afschermen.

Ook is het zeer de vraag of de kortgedingrechter wel geschikt is om te oordelen over een voor de democratie fundamentele aangelegenheid als de toelaatbaarheid van beperkingen van de persvrijheid. Een eerste bezwaar tegen de kortgedingrechter als persrechter is dat hij steeds zeer snel tot een oordeel moet komen. Hij is immers alleen bevoegd voor spoedeisende zaken. Een afweging tussen de belangen van de persvrijheid en de rechtsgoederen die een beperking op die vrijheid kunnen legitimeren, is echter vaak een delicate en tijdrovende aangelegenheid, temeer omdat de rechter bij zijn oordeel rekening moet houden met het journalistieke of literaire genre van de publicatie, alsook met bijvoorbeeld het historische of politieke belang ervan.³⁸ Ten tweede hoeft de kortgedingrechter krachtens de geldende cassatierechtspraak zijn beschikking niet met juridische argumenten te staven. Hij mag kennisnemen van juridische argumenten, maar is hiertoe niet verplicht. Zelfs wanneer de kortgedingrechter wel rekening houdt met de schijn van rechten en alleen tot een vrijheidsbeperkende maatregel overgaat wanneer van een «evidente schending van rechten», sprake is, blijft zijn beoordelingsvrijheid bijzonder groot.³⁹ De persvrijheid is te fundamenteel om haar toe te vertrouwen aan een rechter die onder hoge tijdsdruk moet oordelen, en die zijn beslissing mag gronden op het gewicht dat hij toekent aan feitelijke belangen.

II. VASTSTELLEN VAN PERSAANSPRAKELIJKHEID: GEEN FOUT ZONDER WETSSCHENDING – HET VONNIS WEST WASTE TREATMENT

In de besproken zaak eist het afvalverwerkend bedrijf West Waste Treatment (hierna: WWT) voor de Veurnse rechtbank van eerste aanleg een schadevergoeding van twintig miljoen frank van Michel Martens. Deze laatste was op het ogenblik van de feiten woordvoerder van Agalev Diksmuide. In 1997 had hij via verschillende lokale en nationale media (zowel pers als audiovisuele media) WWT er onder andere van beschuldigd geen gehoor te geven aan de haar opgelegde lozingsvoorwaarden en binnen het controleorgaan «Aminal» een ambtenaar met aandeelhouderschap te vriend te houden. Volgens WWT beging Martens met deze publieke verklaring een fout die voor het bedrijf aanzienlijke schade meebracht. De fout zou bestaan hebben in een schending van de strafrechtelijke regelen inzake laster en eerroof en, subsidiair, in een schending van de zorgvuldigheidsplicht. De rechter oordeelde eerst dat van laster en eerroof geen sprake was en dat de verwerende partij bijgevolg geen wet geschonden had. Daarna betoogde hij dat art. 19 G.W. hem verbood Martens wegens een loutere

³⁸ J. VELAERS, «De actuele toepassing van de grondwettelijke waarborgen inzake de vrijheid van de media», in *Media en Rechten van de Mens*, 92.

³⁹ Zie S. VELU, «Le juge des référés et la liberté d'expression», in *Présences du droit public et droits de l'homme. Mélanges offerts à J. Velu*, Brussel, 1992, III, 1771. Velu citeert op deze pagina Cyr Cambier, die de kortgedingrechter op grond van zijn grote discretionaire bevoegdheid vergelijkt met een bestuur. Deze vergelijking toont aan dat de kortgedingrechter niet zoveel verschilt van de eertijds zo gevreesde censor.

³⁷ De rechter had immers ook kunnen bevelen dat in alle nog te verschijnen edities de gewraakte passages geschrapt moesten worden. Een ander mogelijkheid bestaat erin dat de rechter Brusselmans en zijn uitgever oplegt het veroordelende vonnis, of passages daaruit, op te nemen in de boeken die nog verspreid moeten worden (zie D. VOORHOOF, «Brusselmans en de rechter. Wat na het verspreidingsverbod van Uitgeverij Guggenheimer?», in *Samenleving en Politiek*, 2000, nr. 4, p. 39).

onzorgvuldigheid tot een schadevergoeding te veroordelen.⁴⁰ Art. 19 G.W. zou iemand die zijn mening uit, vrijwaren tegen een veroordeling die zijn oorsprong vindt in de schending van een «jurisprudentiële» norm zoals de zorgvuldigheidsplicht. Alleen de schending van een wettelijke norm zou de aansprakelijkheid van iemand die zich uit, kunnen teweegbrengen.⁴¹ Op die gronden wees de rechter de eis van WWT af.

A. Geen maatregel van strafrechtelijke aard zonder wet

Art. 19 G.W. bepaalt: «...de vrijheid om op elk gebied zijn mening te uiten is gewaarborgd, behoudens de bestraffing van misdrijven die ter gelegenheid van het gebruikmaken van die vrijheid worden gepleegd.» Deze bepaling verbiedt de overheid in beginsel het recht op vrijheid van meningsuiting aan enige beperking te onderwerpen (vooral preventieve maatregelen wilde de grondwetgever uitsluiten),⁴² maar staat wel uitdrukkelijk maatregelen *a posteriori* toe in de vorm van de bestraffing van misdrijven begaan ter gelegenheid van een uiting. Aangezien het bestraffen van menselijk handelen alleen mogelijk is krachtens een wet (zie art. 14 G.W.), waarborgt art. 19 G.W. meteen dat het recht op vrijheid van meningsuiting niet beperkt kan worden zonder wettelijke grondslag. Het Nationaal Congres zag hierin een essentiële garantie voor de bescherming van de vrijheid van meningsuiting.⁴³ Het had een groot vertrouwen in de wetgevende kamers en ging ervan uit dat hun leden het meest geschikt waren om te bepalen waar de vrijheid van meningsuiting eindigde en de strafrechtelijke verantwoordelijkheid begon. Als democratisch verkozen vertegenwoordigers van de bevolking werden zij geacht geen afbreuk te doen aan de grondwettelijke rechten en vrijheden.⁴⁴

De strafrechter, die onder Willem I verantwoordelijk was voor het strenge vervolgingsbeleid tegenover de pers, genoot minder vertrouwen. Zo blijkt uit de besprekingen van het Nationaal Congres dat het gekant was tegen vage strafwetten, omdat die de rechter een te ruime interpretatievrijheid verschaffen.⁴⁵ De leden van de volksvergadering wilden dat de grenzen van de uitingsvrijheid daadwerkelijk door de wetgever bepaald werden door middel van nauwkeurige strafrechtelijke normen, en niet door de jurisprudentiële invulling van vage wetten. Het relatieve wantrouwen van de grondwetgevende vergadering tegenover de onverkozen rechter blijkt ten overvloede uit art. 150 G.W. Deze bepaling

⁴⁰ De Veurnse rechter verwijst in zijn vonnis, dat elders in dit nummer is opgenomen, slechts zijdelings naar art. 19 G.W. en steunt zijn redenering op het decreet van 16 oktober 1830 over de vrijheid van pers, van spreker en van cultus. Aangezien de betekenis van dit decreet overeenstemt met de inhoud van art. 19 G.W., wordt in dit artikel gemakshalve alleen naar de actuele grondwetstekst verwezen.

⁴¹ Deze stelling werd eerder verdedigd door E. Boutmans, die zelfs betoogt dat de aansprakelijkheid wegens een meningsuiting slechts mogelijk is bij schending van een *strafwet* (zie het «*Kunstenaarszakboekje*», editie 2000, p. 43 (zie ook de editie van 1998)).

⁴² A. MAST en J. DUJARDIN, *Belgisch Grondwettelijk Recht*, nr. 472.

⁴³ Zie bijv. A. ALEN, *Handboek Staatsrecht*, nr. 513.

⁴⁴ J. VELAERS, *De beperkingen van de vrijheid van meningsuiting*, Antwerpen, Maklu, 1991, nr. 95.

⁴⁵ *Ibid.*, nr. 97.

onttrekt aan de gewone strafrechter de bevoegdheid om persmisdrijven te beoordelen en kent deze toe aan het Hof van Assisen, waarin een volksjury oordeelt over de schuldvraag. De leden van volksjury vertegenwoordigen de publiek opinie en werden daarom geacht beter te kunnen oordelen over de vraag of de pers de grenzen van het maatschappelijk toelaatbare overschreden had.

B. Geen maatregel van civielrechtelijke aard zonder wet

Het strafrechtelijk beperkingssysteem uit de Grondwet heeft sterk aan belang ingeboet, voornamelijk doordat het openbaar ministerie drukpersmisdrijven om verschillende redenen niet meer vervolgt.⁴⁶ Evenredig met dit verlies aan belang van het grondwettelijk beperkingssysteem, is de opmars van een beperkingssysteem van burgerrechtelijke aard.⁴⁷ Vandaag bepaalt hoofdzakelijk de burgerlijk rechter de grenzen van de vrijheid van meningsuiting, niet alleen door in kort geding schadeverwekkende publicaties uit de handel te nemen (c.i. is een door de kortgedingrechter opgelegd publicatie- of verspreidingsverbod steeds onrechtmatig. Zie hoger onder I), maar ook door toepassing van de regelen inzake civiele aansprakelijkheid. Degenen die verantwoordelijk zijn voor een uiting die een derde benadeelt, worden tot soms hoogoplopende schadevergoedingen veroordeeld. Het ontradend effect dat uitgaat van deze schadevergoedingen, heeft vanzelfsprekend invloed op de grenzen van de uitingsvrijheid.⁴⁸

De rechter kan een partij civielrechtelijk aansprakelijk stellen krachtens art. 1382 B.W., wanneer hij de aanwezigheid van een fout, schade en een oorzakelijk verband tussen beide bewezen acht. De fout kan bestaan in de schending van een wet, of in een schending van de zorgvuldigheidsnorm. De zorgvuldigheidsnorm is *ontwikkeld in de rechtspraak* om ervoor te zorgen dat wie schade lijdt die niet is veroorzaakt door de overtreding van een wet, maar door anderszins laakbaar gedrag, ook rechtens een vergoeding kan vorderen. Bij de toepassing van de zorgvuldigheidsnorm hanteert de rechtspraak het criterium van de normaal zorgvuldige huisvader, geplaatst in dezelfde feitelijke omstandigheden als de veroorzaker van de schade.⁴⁹ Dit criterium – al is het in de jurisprudentie verder gepreciseerd en uitgewerkt – is vaag en laat de rechter een grote vrijheid bij het beoordelen van de vraag of een partij die schade veroorzaakte, al dan niet een fout beging.⁵⁰

Het onverkort toepassen van de algemene regelen inzake civiele aansprakelijkheid leidt ertoe dat een partij die een derde schade toebrengt door een uiting, veroordeeld kan

⁴⁶ Over de «feitelijke straffeloosheid» van persmisdrijven, zie *supra* voetnoot 16.

⁴⁷ Zie S. VELU, «Le juge des référés et la liberté d'expression», *l.c.*, 1760-1762 of J. VELAERS, *De beperkingen van de vrijheid van meningsuiting*, Antwerpen, Maklu, 1991, p. 214, nr. 199.

⁴⁸ Waren schadevergoedingen toegekend aan benadeelden van een uiting vroeger hooguit symbolisch, tegenwoordig dekken rechters er niet voor terug journalisten tot hoge schadeloosstellingen te veroordelen (zie P. DELTOUR, «Justitie houdt lelijk huis onder gerechtsjournalisten» *Juristenkrant* van januari 2000).

⁴⁹ W. VAN GERVEN, *Verbintenissenrecht*, Acco, 1999, 297-300.

⁵⁰ J. VELAERS, *De beperkingen van de vrijheid van meningsuiting*, Antwerpen, Maklu, 1991, nr. 196.

worden tot het betalen van een schadevergoeding wegens een schending van de jurisprudentiële zorgvuldigheidsnorm. Wanneer iemand wegens een schadeverwekkende uiting veroordeeld wordt omdat hij niet handelde als een «normaal zorgvuldig informatieverstrekker geplaast in dezelfde feitelijke omstandigheden», wordt diens vrijheid van meningsuiting (evenals de vrijheid van meningsuiting in het algemeen) beperkt op grond van een norm die niet door de wetgever, maar door rechters is opgelegd.⁵¹ Formeel zal een rechter een vonnis waarbij hij een informatieverstrekker wegens onzorgvuldig handelen veroordeelt tot een schadevergoeding, baseren op het wetsartikel 1382 B.W. Materieel gezien heeft hij echter *rechtersrecht* toegepast. Een dergelijk rechterlijk optreden lijkt moeilijk verzoenbaar te zijn met de hierboven beschreven geest van art. 19 G.W. Die verlangt immers dat niet de onverkozen rechter, maar de democratisch verkozen vertegenwoordigers van het volk de grenzen van de uitingsvrijheid bepalen.

In civiele zaken, waarbij een schadevergoeding gevorderd wordt van een partij die de bescherming geniet van art. 19 G.W., moet het foutbegrip grondwetsconform worden geïnterpreteerd: er is alleen sprake van een fout bij een schending van de wet, en niet bij een loutere schending van de jurisprudentiële zorgvuldigheidsnorm.⁵² De Veurnse rechter ging dus o.i. terecht alleen na of Michel Martens de wet geschonden had door in de media WWT in een kwaad daglicht te stellen. De enige wettelijke bepalingen die voor een schending in aanmerking kwamen, waren de strafrechtelijke regelen inzake laster en eerroof. De rechter stelde

⁵¹ *Ibid.*

⁵² Dit is een toepassing van de techniek van de grondwetsconforme interpretatie die het Hof van Cassatie ontwikkelde in het arrest Waleffe. Volgens de leer van dit arrest moet een wetsbepaling (*in casu* art. 1382 B.W.) waaraan zowel een met de grondwet strijdige als een grondwetsconforme interpretatie gegeven kan worden, grondwetsconform geïnterpreteerd worden (Cass., 20 april 1950, *Pas.*, 1950, I, 560, met conclusie van procureur-generaal CORNIL, L.)

De plicht tot grondwetsconforme interpretatie geldt voor elke rechter, dus ook voor de Veurnse rechtbank. Die gebruikte een andere juridische techniek om art. 1382 B.W. uit te leggen in overeenstemming met het grondwettelijk recht inzake vrije meningsuiting, een techniek die echter op hetzelfde neerkwam als de techniek van de grondwetsconforme interpretatie: de rechter besliste dat art. 1382 B.W. in zijn klassieke betekenis opgeheven was door het decreet van 16 oktober 1830. Dat grondwettelijk decreet bepaalde dat eenieder het recht had vrij zijn mening te uiten. Het bepaalde in zijn tweede lid dat alle bepalingen strijdig met deze nieuwe vrijheid als onbestaande beschouwd moesten worden. Het was, aldus de Veurnse rechter, volgens de opstellers van dit decreet ondenkbaar dat de vrijheid van meningsuiting door de civiele rechter beperkt zou worden aan de hand van de zorgvuldigheidsplicht. Daarom verleende art. 1382 B.W. sinds 16 oktober 1830 de burgerlijke rechter niet langer de rechtsmacht om sprekers tot een schadevergoeding te veroordelen op grond van een schending van een jurisprudentiële norm zoals de zorgvuldigheidsplicht.

⁵³ De voorgenomen toetsing is niet strijdig met het uit art. 144 G.W. afgeleide beginsel dat alleen de strafrechter een schending van de strafwet kan vaststellen. De Veurnse rechter neemt de strafwet immers slechts onrechtstreeks in aanmerking, als criterium voor het vaststellen van een burgerlijke aansprakelijkheid. Hij waagt zich niet aan een uitspraak *erga omnes* over het strafbare karakter van de gedragingen van Martens. Dit laatste komt alleen de strafrechter toe (zie J. VELAERS, *De Grondwet en de Raad van State Afdeling Wetgeving*, Antwerpen, Maklu, 1999, p. 467-468).

vast dat art. 443, 448 en 450 Sw. niet geschonden waren. Bijgevolg heeft partij Martens geen fout gemaakt in de zin van art. 1382 B.W. en kan hij niet aansprakelijk worden gesteld voor zijn publieke verklaringen over WWT.⁵³

C. Het Hof van Cassatie en de grondwetsconforme interpretatie van art. 1382 B.W.

Het Hof van Cassatie heeft in verschillende arresten bepaald dat de grondwettelijke bepalingen inzake de vrijheid van meningsuiting (art. 19 G.W.) en de drukpersvrijheid (art. 25 G.W.) «op het in artikel 1382 B.W. vastgelegde grondbeginsel geen beperking invoert».⁵⁴ Indien wij deze jurisprudentie letterlijk interpreteren, is de hierboven beschreven beperkende uitlegging van art. 1382 B.W. onder invloed van art. 19 G.W. niet «cassatie-proof». Er zijn echter voldoende juridische gronden om aan te nemen dat de interpretatie die de Veurnse rechter geeft aan de civiele aansprakelijkheid van de pers, niet in strijd hoeft te zijn met de rechtspraak van het Hof.

Ten eerste heeft het Hof van Cassatie zich nog niet uitgesproken over de vraag of art. 19 G.W. geschonden is wanneer een rechter een partij veroordeelt tot een schadevergoeding wegens een onzorgvuldige uiting. De ongrondwettigheid van de jurisprudentiële grondslag van een dergelijke veroordeling is nooit als middel tot vernietiging aangevoerd voor het Hof. Zoals bekend, kan het Hof alleen over de wettigheid van eindbeslissingen oordelen, voor zover een bepaalde vernietigingsgrond wordt aangevoerd.⁵⁵ Een uitdrukkelijke verwerping van de grondwetsconforme interpretatie van art. 1382 B.W. is er dus niet.

Ten tweede blijkt uit de rechtspraak van het Hof van Cassatie dat het de doorwerking in het gemene aansprakelijkheidsrecht van grondwettelijke beginselen inzake vrije meningsuiting en persvrijheid niet uitsluit. Zo heeft het beslist dat inzake de civielrechtelijke aansprakelijkheid van persgebruikers het cascadebeginsel uit art. 25, tweede lid, G.W. van toepassing is. De cascade-aansprakelijkheid houdt in dat wanneer de auteur bekend is en een woonplaats in België heeft en dus vervolgd kan worden, de uitgevers, drukkers en verspreiders vrijuit gaan. Het doel van deze getrapte verantwoordelijkheid is te voorkomen dat uitgevers, drukkers en verspreiders uit vrees voor vervolging private censuur uitoefenen. Volgens de letter van de Grondwet beperkt de cascade-aansprakelijkheid zich tot de sfeer van het strafrecht. Als het de bedoeling is van de Grondwet om uit te sluiten dat uitgevers, drukkers en verspreiders privé-censuur toepassen, moeten zij echter eveneens in civiele zaken de voordelen van de getrapte aansprakelijkheid kunnen genieten.⁵⁶ Het Hof heeft deze redenering aanvaard, voor de eerste maal in 1863 en voor een tweede maal in 1996.⁵⁷ Uit deze

⁵⁴ Cass., 24 januari 1863, *Pas.*, 1864, I, 110; Cass., 14 januari 1883, *Pas.* 1883, I, 267 en Cass., 4 december 1952, *Arr. Verbr.*, 1953, 195.

⁵⁵ R. SOETAERT, «Is een cassatiearrest leesbaar?», *R.W.* 1978-79, 2609-2624.

⁵⁶ J. VELAERS, «De actuele toepassing van de grondwettelijke waarborgen inzake de vrijheid van de media», in *Media en Rechten van de Mens*, 104.

⁵⁷ Cass., 24 januari 1863, *Pas.*, 1864, I, 110 en Cass., 31 mei 1996, *A&M* 1996, 362.

rechtspraak van het Hof maakt dat de grondwettelijke regelen inzake vrije meningsuiting wel degelijk een beperking kunnen invoeren op de gemeenschappelijke aansprakelijkheid (meer bepaald op de aansprakelijkheid van de drukkers, uitgevers en verspreiders).

Ten derde kan worden verdedigd dat het Hof van Cassatie met zijn rechtspraak vooral het autonome karakter van de burgerlijke vordering wegens een schadeverwekkende meningsuiting wilde waarborgen. Volgens sommigen verhinderen art. 19 en 25 G.W. immers dat slachtoffers van een uiting een vordering tot schadevergoeding instellen voordat de strafrechter (of in perszaken het Hof van Assisen) vastgesteld heeft dat de grenzen van de uitingsvrijheid overschreden waren. De hoger verdedigde grondwetsconforme interpretatie van art. 1382 B.W. raakt niet aan de autonomie van de civiele vordering. De aansprakelijkheid van de schadeverwekkende partij wordt niet afhankelijk gemaakt van een voorafgaande strafrechtelijke veroordeling. Wel wordt het foutbegrip dat de burgerlijke rechter mag hantieren bij de beoordeling van een partij die beschermd wordt door artikel 19 G.W., verengd. Bijgevolg wordt door de regel dat persaansprakelijkheid niet vastgesteld kan worden op grond van onzorgvuldig handelen geen afbreuk gedaan aan de kern van de besproken cassatierechtspraak.

D. Een toepassing van het beginsel «geen fout zonder wetsschending»: de uitspraak ten gronde in de zaak Brusselmans

Het bodemgeschil in de zaak Brusselmans betrof de vraag of de auteur van «Uitgeverij Guggenheimer» op grond van art. 1382 B.W. aansprakelijk gesteld kon worden. Demeulemeester vorderde voor de rechter een schadevergoeding *in natura* – een verspreidingsverbod – enerzijds, een schadevergoeding in geldvorm anderzijds. Zoals bekend, vereist art. 1382 B.W. de aanwezigheid van een fout, schade en een oorzakelijk verband tussen beide. Om het bestaan van een fout aan te tonen, had de Antwerpse rechter ermee kunnen volstaan een schending van de zorgvuldigheidsnorm aan te tonen. Hij ging echter nauwgezet na of Brusselmans de strafwet – meer bepaald art. 448 S.w. inzake strafbare beledigingen – geschonden had. Dat hij deze moeite genomen heeft, kan er op duiden dat hij, evenals de Veurnse rechter, van oordeel is dat het de rechter niet toekomt de grenzen van de persvrijheid te bepalen op basis van de jurisprudentiële zorgvuldigheidsnorm.

III. SANCTIES TEGEN DE PERS KRACHTENS ART. 1382 B.W.: DE BODEMUITSPRAAK IN DE ZAAK BRUSSELMANS

De kortgedingrechter in de zaak Brusselmans had Ann Demeulemeester opgedragen om ook ten gronde een verspreidingsverbod te vorderen.⁵⁸ De modeontwerpster gaf gehoor aan dit bevel en verzocht de rechtbank van eerste

⁵⁸ Wanneer de rechter in kort geding een delicate afweging van conflicterende grondrechten moet maken, is het verkiesbaar dat hij de partijen verplicht om hun geschil ook aan het oordeel van de bodemrechter te onderwerpen (zie D. LINDEMANS, «Verval van voorlopige maatregelen wegens niet tijdig adieren van de bodemrechter», noot onder Antwerpen, 10 maart 1997, *A.J.T.* 1997-98, 517).

aanleg te Antwerpen op 18 november 1999 om «Uitgeverij Guggenheimer» definitief uit de handel te nemen (het verbod uitgesproken voor de kortgedingrechter was slechts een voorlopige maatregel). Ook eiste zij van de rechter dat hij Brusselmans zou verbieden haar in de toekomst publiekelijk te beledigen, en vorderde zij een vergoeding voor morele schade ter waarde van 100.000 frank. De grondslag voor deze drie vorderingen was telkens art. 1382 B.W.

Op 22 december 2000 deed de rechtbank uitspraak en wees daarbij de twee eerste vorderingen af. Het gevorderde verspreidingsverbod weigerde hij toe te kennen omdat de cascade-regel hem ervan weerhield de uitgevers (die als enige de verspreidingsrechten bezaten) te veroordelen. Een verbod om in de toekomst beledigingen te publiceren, achtte hij een maatregel van censuur in strijd met art. 25 G.W. De gevorderde schadevergoeding kende hij daarentegen integraal toe.

A. Het publicatie- en verspreidingsverbod ten gronde

1° Het publicatie- en verspreidingsverbod ten gronde en art. 25 G.W. (censuurverbod en cascadebeginsel)

De Antwerpse rechter weigerde in te gaan op Demeulemeesters verzoek om aan Brusselmans een verbod op te leggen haar in latere publicaties nogmaals te beledigen: «In zoverre de vordering van eiseres ertoe strekt aan verweerder verbod te horen opleggen in een nieuwe, toekomstige publicatie een bepaalde, mogelijk strafbare, mening te uiten over eiseres, is zij een door de Grondwet verboden preventieve maatregel. Het door de Grondwet ingestelde verbod van preventieve maatregelen of censuur impliceert dat publicaties slechts na hun verschijning zullen worden beoordeeld.» De rechter weigerde met andere woorden om Brusselmans te veroordelen tot een publicatieverbod. Hierboven werd al betoogd dat publicatieverboden altijd preventief zijn en in strijd met art. 25 G.W. (zie *supra*, I., D.).

Het door Demeulemeester gevorderde verbod om «Uitgeverij Guggenheimer» verder te verspreiden, beschouwde de rechter daarentegen als een geoorloofde maatregel *a posteriori*: «Wanneer een (...) verspreidingsverbod wordt opgelegd betreffende een publicatie die reeds een zekere verspreiding heeft gekend, is er geen sprake van een door de Grondwet verboden preventieve maatregel.»⁵⁹ «Een zekere verspreiding», het criterium dat de Antwerpse rechter hanteerde, is o.i. te vaag. Een rechterlijk verspreidingsverbod is pas grondwettig nadat de publicatie waartegen het zich richt op zo'n wijze verspreid dat het publiek de kans had hiervan kennis te nemen. Een publicatie moet anders gezegd een «reële verspreiding» hebben gekend voor hij uit de handel kan worden genomen.⁶⁰ Dit was bij «Uitgeverij Guggenheimer» zeker het geval, aangezien – nog vóór de kortgedingrechter het boek uit de handel liet nemen – de

⁵⁹ Met deze rechtsoverweging sluit de Antwerpse Rechtbank van Eerste Aanleg zich aan bij hetgeen het Hof van Cassatie over het censuurverbod had beslist in zijn arrest van 29 juni 2000, met die nuance dat het Hof oordeelde dat een rechter zich niet aan censuur bezondigt wanneer hij een publicatie verbiedt «qui avait déjà reçu une large diffusion» (zie *supra*, voetnoot 26).

⁶⁰ Zie *supra* I. D.

eerste druk vrijwel volledig verkocht was en het boek in de media ruime aandacht had gekregen.⁶¹

Aangezien art. 25 G.W., eerste lid, niet in de weg staat aan een verbod van «Uitgeverij Guggenheimer», lijkt het voldoende dat de rechter aantoonde dat Brusselmans, zijn uitgevers en verspreiders foutief (morele) schade hebben berekend aan Demeulemeester. In dat geval kan hij hen immers wegens het plegen van een onrechtmatige daad veroordelen tot een schadeloosstelling in natura, *in casu* een verbod tot verdere verspreiding van «Uitgeverij Guggenheimer». Hoewel de rechter alle elementen voor een onrechtmatige daad aanwezig achtte, was hij van oordeel dat hij auteur Brussemans, noch Prometheus, Libridis, Standaard Uitgeverij en Standaard Boekhandel tot een verspreidingsverbod kon veroordelen.

Auteur Brusselmans kon volgens de Antwerpse rechtbank niet «met nuttig effect» bevolen worden om «Uitgeverij Guggenheimer» uit de handel te nemen, omdat hij de verspreidingsrechten van de roman integraal had afgestaan aan zijn uitgevers en verdelers. Die laatste – die dezelfde «fout» (een schending van art. 448 Sw.) begaan hadden als Brusselmans – konden echter wegens het in art. 25 G.W., tweede lid, geformuleerde cascadebeginsel evenmin veroordeeld worden tot een verspreidingsverbod. De cascaderegel bepaalt namelijk dat, «indien de auteur bekend is en zijn woonplaats in België heeft, de uitgevers, drukkers en verspreiders niet vervolgd kunnen worden». Aangezien de auteur van «Uitgeverij Guggenheimer» bekend was en in België woonde, liet art. 25 G.W. volgens de rechter niet toe dat Libridis, Standaard Uitgeverij of Standaard Boekhandel in zijn plaats veroordeeld werden.

Aangezien auteurs de verspreidingsrechten meestal afstaan aan hun uitgevers en verdelers, wordt het volgens de uitleg die de Antwerpse rechter aan art. 25, tweede lid, gaf vrijwel onmogelijk om publicaties ten gronde te verbieden. Toch verdient deze toepassing van het grondwettelijk cascadebeginsel navolging. Het Hof van Cassatie heeft immers in een arrest van 1996 duidelijk gemaakt dat dit beginsel niet alleen in strafzaken, maar ook in burgerlijke geschillen ten volle toepassing moet krijgen.⁶² Uitgevers, drukkers of verspreiders veroordelen tot een verspreidingsverbod omdat de bekende en in België woonachtige auteur de verspreidingsrechten aan hen heeft afgestaan, is vanuit het oogpunt van de Grondwet onaanvaardbaar. Wanneer uitgevers, drukkers en verspreiders weten dat zij niet langer de bescherming van de cascade-regeling genieten, zullen zij immers

geneigd zijn de teksten te censureren vóór de publicatie en verdeling ervan, zijnde precies datgene wat de grondwetgever met art. 25, tweede lid, G.W. wilde uitsluiten.⁶³

2° Het verspreidingsverbod ten gronde en art. 10, tweede lid, E.V.R.M.

Wanneer de auteur de verspreidingsrechten van zijn roman niet had afgestaan, was het volgens de rechter nog steeds twijfelachtig geweest of een verspreidingsverbod wel met art. 10 E.V.R.M. verenigbaar was. De rechter vraagt zich met name af of met een verbod wel «toekomstige schade zou worden vermeden». De schade aan de eer en goede naam van Demeulemeester had immers al zijn beslag gekregen, voornamelijk doordat de beledigende passages in «Uitgeverij Guggenheimer» zeer grote media-aandacht te beurt was gevallen tijdens en na het proces in kort geding. Zoals hierboven al uiteengezet werd, laat art. 10, tweede lid, E.V.R.M. beperkingen van de vrijheid van meningsuiting alleen toe wanneer zij een van de opgesomde legitieme doeleinden effectief beschermen. Een verspreidingsverbod ten gronde zou de al geschonden eer en goede naam van Demeulemeester geen effectieve bescherming geboden hebben en zou daarom in strijd zijn geweest met art. 10, tweede lid, E.V.R.M. (zie dezelfde redenering inzake het verspreidingsverbod opgelegd in kort geding onder I.D. in fine).

3° De procedure ten gronde als feitelijk beroep tegen een verspreidingsverbod in kort geding

Doordat de bodemrechter Demeulemeesters vordering om de verspreiding van «Uitgeverij Guggenheimer» te verbieden, afwees, werd het eerder door de kortgedingrechter opgelegde verbod *de facto* hervormd. Het in kort geding opgelegde verspreidingsverbod verloor als voorlopige maatregel zijn rechtskracht op het ogenblik van de uitspraak ten gronde. Sinds de dag van de bodemuitspraak wordt «Uitgeverij Guggenheimer» dan ook opnieuw te koop aangeboden.

De bodemrechter deed dus dienst als een *feitelijke* appelrechter (*juridisch* daarentegen zijn kortgeding en bodemgeschied volstrekt autonoom) ten aanzien van de kortgedingrechter. Een dergelijk «feitelijk beroep» is vanuit het oogpunt van het recht op persvrijheid een goede zaak: in een geschil ten gronde heeft de rechter immers *wel* de nodige tijd om een publicatie grondig te lezen en om deze te plaatsen in zijn literaire, historische en politieke context. Hij kan kortom – in tegenstelling tot de kortgedingrechter – de persvrijheid de grondige aandacht schenken die haar toekomt. De verplichting die de Antwerpse kortgedingrechter oplegde aan Demeulemeester om haar geschil met Brusselmans ook aan de bodemrechter voor te leggen, verdient daarom bijval.⁶⁴

B. Schadevergoeding en persvrijheid

De rechter die ten gronde over de zaak Brusselmans oordeelde, kende Demeulemeester de door haar gevorderde som

⁶¹ Als een publicatie reeds door de kortgedingrechter uit de handel werd gehaald, mag de bodemrechter er niet blindelings op vertrouwen dat die publicatie al reëel verspreid was onder het publiek. Het is immers mogelijk dat de kortgedingrechter – in strijd met de Grondwet – een geschrift uit de handel liet nemen voordat het publiek de mogelijkheid had er kennis te nemen. Zulke ongrondwettige beschikkingen zijn niet denkbeeldig: de kortgedingrechter staat immers moet onder grote tijdsdruk en loopt dus een groter risico onzorgvuldig te oordelen. Bovendien aanvaarden niet alle kortgedingrechters dat zij de reële verspreiding van een geschrift moeten afwachten vooraleer art. 25 G.W. een verbod toelaat.

⁶² Cass., 31 mei 1996, *J.T.* 1997, 597 en *A&M* 1996, 362.

⁶³ We spreken in dit geval van «private censuur» (zie J. VELAERS, «De actuele toepassing van de grondwettelijke waarborgen inzake de vrijheid van de media», in *Media en Rechten van de Mens*, 103-104).

⁶⁴ Het is overigens zo dat dit «feitelijk beroep» voor de bodemrechter alleen zinvol is in het geval van in kort geding verboden boeken. Kranten of tijdschriften die in kort geding werden verboden, hebben niets aan de opheffing van dit verbod door de bodemrechter maanden of zelfs jaren na *dato*.

van 100.000 frank toe als vergoeding voor geleden morele schade. De Antwerpse rechtbank kwam zo tot een evenwichtige uitspraak: de geëiste verboden werden afgewezen, de voor de persvrijheid minder belastende schadevergoeding werd daarentegen toegekend. Toch stelt het grondwettelijk persrecht ook aan beperkingen van de persvrijheid in de vorm van een schadeloosstelling bepaalde eisen.

In de eerste plaats vereist art. 10, tweede lid, E.V.R.M. dat de door de eiser geleden morele schade tot op zekere hoogte objectief en aanwijsbaar zijn. Een beperking van de vrijheid van meningsuiting die louter gesteund is op een subjectief schadegevoel van de eisende partij, zonder dat er voor dit gevoel een redelijke, objectieve grondslag bestaat, lijkt onverenigbaar met art. 10, tweede lid, E.V.R.M. Deze bepaling laat beperkingen van de vrijheid immers alleen toe wanneer deze in een democratie noodzakelijk zijn ter bescherming van bepaalde «objectieve» rechtsgoederen, zoals de goede naam en rechten van anderen. *In casu* kon de rechter aantonen dat de geleden morele schade niet louter subjectief van aard was door te verwijzen naar de door Brusselmans gehanteerde taal en de door hem geuite intentie om Demeulemeester te kwetsen: «De gebruikte bewoordingen waren uiterst grievend en zijn volgens eigen verklaringen van Brusselmans gebruikt met het opzet echt pijn te doen en eiseres te beledigen, zodat aangenomen kan worden dat eiseres een belangrijke morele schade heeft geleden.»

Ten tweede is de hoogte van de toegekende schadevergoeding van groot belang voor de rechtmatigheid ervan. Het moet alvast gaan om een werkelijke vergoeding, niet om een verdoken strafmaatregel. Zogenaamde «*punitive damages*» zijn in de Belgische rechtsorde immers niet geoorloofd.⁶⁵ Bovendien mag de toegekende schadevergoeding niet verder gaan dan nodig is voor het herstel van het geschonden rechtsgoed. De beperking van de vrijheid van meningsuiting moet met andere woorden de proportionaliteitstoets onder art. 10, tweede lid, E.V.R.M. kunnen doorstaan. De in de zaak Brusselmans toegekende schadevergoeding lijkt op het eerste gezicht niet buitensporig hoog te zijn. Wanneer echter in rekening wordt genomen dat het tot voor kort de gewoonte was morele schade te vergoeden met een symbolisch geldbedrag van 1 frank, dat Demeulemeester haar vordering uitdrukkelijk tot 100.000 frank beperkt had – en dus waarschijnlijk ook een hoger bedrag gekregen zou hebben – en dat in beginsel de vele in «Uitgeverij Guggenheimer» met naam en toenaam beledigde personen eenzelfde vergoeding zouden kunnen vorderen, blijkt de toegekende schadevergoeding eerder aan de hoge dan aan de lage kant te zijn.

V. BESLUIT

Art. 19 en 25 G.W. en art. 10 E.V.R.M. inzake persvrijheid en vrijheid van meningsuiting, bepalen de grenzen van de overheidsmacht ten aanzien van de pers. Wanneer de burgerlijke rechter verzocht wordt om een verspreidingsverbod op te leggen of om een auteur, drukker of verspreider te veroordelen op grond van art. 1382 B.W., moet

hij deze grenzen (de grenzen van zijn rechtsmacht) in acht nemen. Waar, krachtens de relevante bepalingen in de Grondwet en het E.V.R.M., precies de persvrijheid eindigt en de rechtsmacht van de civiele rechter begint, is de vraag die in deze bijdrage centraal stond.

De conclusie die getrokken werd, is dat de burgerlijke rechter door het samenspel van art. 25 G.W. (verbod van censuur en cascaderegel) en art. 10 E.V.R.M. geen verspreidingsverbod kan opleggen, niet in kortgeding, noch ten gronde. Wie schade heeft geleden ten gevolge van de publicatie van een boek, krant of tijdschrift, moet de reële verspreiding ervan afwachten, en daarna voor de bodemrechter een vordering tot schadeloosstelling instellen. Voor een veroordeling krachtens art. 1382 B.W. volstaat een loutere overtreding van de jurisprudentiele zorgvuldigheidsnorm niet. Art. 19 G.W. vereist namelijk dat de vrijheid van meningsuiting alleen beperkt wordt bij de schending van een formele wet. De door de rechter opgelegde schadevergoeding mag bovendien krachtens art. 10 E.V.R.M. niet hoger zijn dan in een democratische samenleving nodig is ter bescherming van de goede naam en de rechten van anderen.

Art. 25 en 19 G.W. werden in deze bijdrage ruim geïnterpreteerd, in het licht van hun *ratio constitutionis*. Volgens sommigen leidt deze wijze van uitlegging tot een onaanvaardbare beperking van de rechten van slachtoffers van de drukpers. Om de rechtsmacht van de rechter ten aanzien van de pers te vergroten, en zo de rechtsbescherming van benadeelden te verbeteren, pleiten zij voor een restrictieve interpretatie van art. 25 en 19 G.W. Preventief rechterlijk optreden tegen misbruiken van de drukpers zou volgens deze interpretatie wel mogelijk zijn, veroordelingen gesteund op een schending van de zorgvuldigheidsplicht eveneens. *De facto* zou de pers alleen de bescherming van het E.V.R.M. genieten.

Rechters die het Belgisch grondwettelijk persrecht restrictief uitleggen, respecteren de door de grondwetgever gemaakte keuze om de pers zo ruim mogelijk te beschermen niet. Deze keuze om aan een vrije pers meer belang te hechten dan aan andere behartenswaardige belangen, zoals de bescherming van privacy, eer en goede naam van burgers, is nochtans even verdedigbaar als ten tijde van het ontstaan van de Belgische Grondwet. Nog steeds is het voor een vrije samenleving fundamenteel dat de overheid geen greep kan krijgen op wat door burgers geschreven en gelezen wordt. Alleen in dat geval kan de pers haar cruciale rol spelen als waakhond van de democratie en als forum voor een pluralistisch debat.⁶⁶

De omstandigheid dat het Europees Hof voor de Rechten van de Mens er al nauwlettend op toeziet dat de pers haar voor ons staatsbestel fundamentele taken kan vervullen, impliceert niet dat de bijkomende bescherming die de Belgische Grondwet de persvrijheid biedt, overbodige luxe is: «*the press ought to be overprotected in order not to be underprotected.*» Art. 53 E.V.R.M. dat voorziet in een verplichte samenvoeging van de Belgische en verdragsrechtelijke bescherming van de persvrijheid, is een positief-rechtelijke toepassing van dit adagium.

Dajo DE PRINS

Assistent UFSIA en K.U.Brussel

⁶⁵ J. RONSE zei in dit verband dat «geheel de schade en niets dan de schade» dient te wordenvergoed (zie J. RONSE, L. DEWILDE, A. CLAEYS en I. MALLEMS, *Schade en schadeloosstelling*, in A.P.R., Gent, Story-Scientia, 1984, p. 173, nr. 230).

⁶⁶ Voor een theoretische uiteenzetting over het waarom van de persvrijheid zie bijvoorbeeld J. Lichtenberg, E. Barendt.

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER – 2 OKTOBER 2000

Voorzitter-rapporteur: de h. Boes

Openbaar ministerie: mevr. De Raeve

Advocaten: mrs. Houtekier en Bützler

1. en 2. Arbeidsovereenkomst werklieden – Einde – Overmacht – Blijvende arbeidsongeschiktheid – Algemeen Reglement voor de Arbeidsbescherming – Werkgever – Verplichtingen – Gevolg

1. Ingevolge art. 32, aanhef en 5°, gelezen in verband met art. 26, eerste lid, en 31, § 1, van de Arbeidsovereenkomstenwet, neemt de arbeidsovereenkomst een einde wanneer de onmogelijkheid van de werknemer om «zijn werk» te verrichten ten gevolge van ziekte of ongeval definitief is. Onder «zijn werk» moet worden verstaan de in de overeenkomst bedongen taak, essentieel element van de arbeidsovereenkomst, met inbegrip van de overeengekomen arbeidstijd.

2. Art. 146bis, § 2, en 146ter, §§ 3 en 4, van het Algemeen Reglement voor de Arbeidsbescherming leggen aan de werkgever en aan de arbeidsgeneesheer verplichtingen op met het oog op de tewerkstelling van de werknemer die blijvend arbeidsongeschikt wordt verklaard met betrekking tot de overeengekomen arbeid, in een andere aangepaste functie en met het oog op diens sociale en professionele wederaanpassing.

De werkgever is ingevolge deze bepalingen ertoe verplicht de werknemer indien mogelijk een nieuwe arbeidsovereenkomst met aangepast werk aan te bieden tegen eventuele andere loonvoorwaarden, waarop de werknemer kan ingaan. Deze verplichtingen beletten niet vast te stellen dat er overmacht aanwezig is ingevolge de blijvende arbeidsongeschiktheid om de bedongen arbeid uit te voeren.

Van D. t/ N.V. P.G.C.

Gelet op het bestreden arrest, op 2 november 1999 gewezen door het Arbeidshof te Brussel;

...

Wat het tweede, het derde en het vierde onderdeel betreft:

Overwegende dat ingevolge art. 32, aanhef en 5°, gelezen in verband met art. 26, eerste lid, en 31, § 1, van de Arbeidsovereenkomstenwet, de arbeidsovereenkomst een einde neemt wanneer de onmogelijkheid van de werknemer om «zijn werk» te verrichten ten gevolge van ziekte of ongeval definitief is; dat onder «zijn werk» moet worden verstaan de in de overeenkomst bedongen taak, essentieel element van de arbeidsovereenkomst, met inbegrip van de overeengekomen arbeidstijd;

Overwegende dat art. 146bis, § 2, en 146ter, §§ 3 en 4, van het Algemeen Reglement voor de Arbeidsbescherming aan de werkgever en de arbeidsgeneesheer verplichtingen opleggen met het oog op de tewerkstelling van de werknemer

die blijvend arbeidsongeschikt wordt verklaard met betrekking tot de overeengekomen arbeid, in een andere aangepaste functie en met het oog op diens sociale en professionele wederaanpassing;

Dat de werkgever ingevolge deze bepalingen ertoe verplicht is de werknemer indien mogelijk een nieuwe arbeidsovereenkomst met een aangepast werk aan te bieden tegen eventuele andere loonvoorwaarden, waarop de werknemer kan ingaan; dat die overeenkomst van de oorspronkelijke arbeidsovereenkomst onderscheiden is;

Dat deze verplichtingen niet beletten vast te stellen dat er overmacht is ingevolge de blijvende arbeidsongeschiktheid om de bedongen arbeid uit te voeren;

Overwegende dat de onderdelen, die ervan uitgaan dat de vaststelling van overmacht wegens blijvende arbeidsongeschiktheid van de werknemer, waardoor het hem definitief onmogelijk is de bedongen arbeid verder te zetten, afhankelijk is van de naleving van de bepalingen van art. 146bis en 146ter van het Algemeen Reglement voor de Arbeidsbescherming, falen naar recht.

NOOT – Art. 146bis en 146ter van het Algemeen Reglement voor de Arbeidsbescherming behouden o.i. wel hun betekenis ingeval de werknemer (of de werkgever) geen beroep heeft gedaan op definitieve overmacht. Zo'n beroep is noodzakelijk om de arbeidsovereenkomst te doen eindigen (zie W. Rauws, *Civielrechtelijke beëindigingswijzen van de arbeidsovereenkomst: nietigheid, ontbinding en overmacht*, Reeks Sociaal Recht, nr. 30, Antwerpen, Kluwer, 1987, 654-655 en 703-707).

W.R.

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

1e KAMER – 4 NOVEMBER 1999

Voorzitter: de h. Snelders

Raadsheren: mevr. Vanstraelen en de h. Wouters

Advocaten: mrs. Van der Mussele, Beeusaert, Van Overloop, Vercraeye en De Ridder

1. Kort geding – Bevoegdheid – Spoedeisendheid – Reeds veroorzaakte schade – Maatregelen om bestending van de schadeveroorzaking en/of vermeerdering van de omvang van de schade te voorkomen – 2. Rechten van de mens – Recht op vrijheid van meningsuiting – Beperkingen – Bescherming van de eer en de goede naam van anderen – Belediging van personen in hun privé-leven – Verbod boek te verspreiden, tentoon te stellen of te koop aan te bieden met de gewraakte passage – Geen verboden censuur

1. Het enkele feit dat er reeds schade is veroorzaakt, belet geenszins dat er toch nog spoedeisendheid bestaat om onmiddellijke maatregelen te nemen teneinde de bestending

van de schadeveroorzaking en/of de vermeerdering van de schade te voorkomen.

2. *Het recht op vrije meningsuiting, gewaarborgd in art. 25 Grondwet en in art. 10, eerste lid, E.V.R.M., is niet absoluut en kan onderworpen zijn aan bepaalde voorwaarden en beperkingen die in een democratische samenleving nodig zijn, o.m. ter bescherming van de goede naam of de rechten van anderen. Een ongebreidelde belediging van mensen in hun privé-leven en omtrent hun persoon kadert niet in art. 25 Grondwet en dient in een democratische samenleving niet te worden getolereerd.*

Het door de rechter uitgesproken verbod om een boek met de gewraakte, beledigende passage te verspreiden, tentoon te stellen of te koop aan te bieden, is geen door art. 25 Grondwet verboden preventieve maatregel van censuur, omdat het kwestieuze boek al gedrukt en verspreid is en het verbod zich niet uitstrekt tot de reeds verkochte exemplaren van dit boek. Het gaat om een louter conservatoire maatregel, bedoeld om verdere verergering van de schade te voorkomen.

B. en N.V. Uitgeverij P. t/ D. en N.V. B.

De bevoegdheid

Overwegende dat krachtens art. 584 Ger. W. de kortgedingrechter in alle gevallen die hij spoedeisend acht bevoegd is om voorlopige maatregelen te nemen;

Overwegende dat de gevraagde voorlopige maatregelen te dezen kaderen in die bevoegdheid en geenszins afbreuk doen aan de rechten van partijen ten gronde;

Overwegende dat de kortgedingrechter immers de nodige maatregelen kan nemen om een einde te maken aan schadeverwekkende feitelijkheden teneinde de schending van een ernstig bedreigd recht te voorkomen;

Spoedeisendheid

Overwegende dat spoedeisendheid aanwezig is telkens als een onmiddellijke beslissing wenselijk is om schade van een bepaalde omvang dan wel ernstige ongemakken te voorkomen;

Overwegende dat eisers op derdenverzet tevergeefs een gebrek aan spoedeisendheid willen doen afleiden uit het feit dat het boek (...) reeds sedert 17 september 1999 op de markt zou zijn;

Dat het redelijk en aannemelijk voorkomt dat partij slechts korte tijd voor het instellen van de procedure op eenzijdig verzoekschrift kennis kreeg van de inhoud van het boek en meer bepaald van de gewraakte passages;

De met het oog op de ongetwijfeld bijzondere publiciteit van het boek op de nakende boekenbeurs en verdere verkoop en verspreiding, zij zo vlug mogelijk de haar noodzakelijk geachte procedure heeft ingesteld en haar geen stilzitten en/of lijdzaam toezien kan worden verweten;

Dat het enkele feit dat er reeds schade is veroorzaakt, geenszins belet dat er toch nog spoedeisendheid bestaat om onmiddellijke maatregelen te nemen teneinde de bestending van de schadeverwekking en/of de vermeerdering van de omvang van de schade te voorkomen;

Dat immers uit de lijst van afnames door boekhandels en andere verdelers niet kan worden afgeleid dat al die boeken reeds aan de lezer verkocht zouden zijn;

Dat juist de bedoeling van de boekenbeurs er onder meer in bestaat de lezer door publiciteit rond het boek (o.a. handtekeningssessies, interviews met de auteurs, publiciteit via media) tot aankoop ervan aan te zetten;

Dat verdere schade derhalve niet uitgesloten is en spoedeisendheid bestond en nog steeds bestaat;

Volstrekte noodzakelijkheid

Overwegende dat de gevolgde procedure op eenzijdig verzoekschrift in de huidige concrete omstandigheden, zoals reeds geschetst, op het ogenblik van de rechtsingang volstrekt noodzakelijk kan worden geacht om grotere verspreiding van het boek ingevolge de bekendmaking en publiciteit op of naar aanleiding van de boekenbeurs en derhalve grotere schade te voorkomen, wat met een contradictoire procedure onmogelijk kon worden bereikt;

Dat de huidige, achteraf ontstane commotie en publiciteit rond deze zaak, niet aan partij D. kan worden toegeschreven;

Dat een contradictoire procedure ongetwijfeld ook grote mediabelangstelling had veroorzaakt, met als onmiddellijk gevolg een grotere verkoop van het boek, waarbij op dat ogenblik nog geen beschermingsmaatregelen aanwezig konden zijn, waardoor de schade in grote mate zou zijn toegenomen;

Overwegende dat de gevraagde maatregelen geenszins reeds nutteloos zouden zijn geworden;

Belang en hoedanigheid

Overwegende dat het Hof in het raam van een kortgedingprocedure slechts een marginaal toetsingsrecht heeft wat het belang en de hoedanigheid van de partijen betreft;

Overwegende dat een persoonlijk moreel belang van partij D. afdoende aangetoond is en volstaat;

Overwegende dat, aangezien partij D. met naam en toenaam en volledig gesitueerd in haar beroepsleven in het boek wordt geciteerd, zij alleszins een persoonlijk belang en hoedanigheid heeft om de huidige procedure in te stellen;

Overwegende dat de omstandigheid dat ook andere bestaande personen («BV's») in het boek geheld zouden zijn geworden, die dan niet of op een andere wijze zouden hebben gereageerd dan partij D., niet relevant is;

Onontvankelijkheid ten aanzien van uitgever, verspreider en verkoper

Overwegende dat huidige procedure niet ten gronde is, maar enkel strekt tot het nemen van voorlopige maatregelen; dat slechts *prima facie* kennis genomen wordt van de grond van de zaak, zonder daaraan afbreuk te kunnen doen;

Overwegende dat de vraag naar de individuele successieve verantwoordelijkheid van de eisers op verzet op dit ogenblik niet aan de orde is;

Dat het aannemelijk is dat de vordering niet gericht kon worden tegen elke individuele boekhandel, maar dat daaruit geen onontvankelijkheid ten aanzien van de inzake zijnde partijen kan worden afgeleid;

Beoordeling van de gevraagde maatregelen

Overwegende dat, zoals reeds gezegd, de kortgeding-rechter slechts *prima facie* kennisneemt van de grond van de zaak, zonder zich ten gronde uit te spreken of de bodem-rechter te binden;

Overwegende dat partij D. ontegensprekelijk recht heeft op de bescherming van haar persoonlijke levenssfeer, ge-waarborgd door art. 22 G.W. in samenhang met art. 8 E.V.R.M.;

Overwegende dat het recht op vrije meningsuiting, ge-waarborgd in art. 25 G.W. en 10, eerste lid, E.V.R.M., niet absoluut is en onderworpen kan zijn aan bepaalde forma-liteiten, voorwaarden, beperkingen of sancties die in een democratische samenleving nodig zijn, o.m. ter bescherming van de goede naam of de rechten van anderen;

Overwegende dat derhalve de rechter, wanneer hem ge-vraagd wordt sancties te nemen tegen een bepaald misbruik van de vrijheid van meningsuiting begaan ten aanzien van anderen, naar een rechtvaardig evenwicht moet streven tussen het belang van de expressievrijheid en de daarop van toepassing zijnde besprekingsgronden, vermeld in art. 10, tweede lid, E.V.R.M.;

Overwegende dat een *prima facie* ongebreidelde beledi-ging van mensen in hun privé-leven en omtrent hun persoon niet kadert in art. 25 G.W. en niet dient getolereerd te worden;

Dat de literaire vorm waaronder het boek geproduceerd wordt irrelevant is, aangezien partij D. geen fictief per-sonage is, maar een bestaande persoon met volledige iden-titeit in haar beroepswereld vernoemd;

Dat de auteur B. trouwens toegeeft ter gelegenheid van interviews dat al hetgeen hij geschreven heeft, over partij D., waar is;

Dat *prima facie* oordelend, hetgeen terzake in de ge-wraakte passages over partij D. wordt geschreven als zwaar beledigend, kwetsend, vernietigend en totaal denigrerend tegenover de persoon van partij D. beschouwd kan worden;

Dat de vraag gesteld kan worden of een auteur onder het mom van vrije meningsuiting recht heeft de persoonlijke integriteit en de persoonlijke levenssfeer van een individu op een dergelijke wijze onnodig publiek te krenken en door het slijk te trekken;

Dat *prima facie* te dezen de grens van het maatschappelijk toelaatbare overschreden lijkt en in een democratische sa-menleving niet kan worden geduld;

Overwegende dat derhalve het recht op vrije meningsui-ting van de auteur in dit geval moet wijken voor de be-scherming van het privé-leven van partij D. en dat derhalve de publicatie van vermelde gewraakte passages een misbruik van het recht op vrije meningsuiting zou uitmaken;

Overwegende dat ter vrijwaring van de grondrechten van partij D. dan ook moet voorzien worden in louter be-warende voorlopige maatregelen, in afwachting van een uitspraak ten gronde;

Dat deze voorlopige maatregelen geenszins het karakter hebben van een verboden censuur in de zin van art. 25 G.W., omdat de regelen van art. 8 en 10.2. E.V.R.M. rechtstreekse werking hebben en voorrang hebben op de interne rechtsregels;

Dat het geenszins een preventieve maatregel van censuur uitmaakt, omdat het boek reeds gedrukt en verspreid was en

de maatregelen zich niet uitstrekken tot de reeds verkochte exemplaren, maar slechts louter conservatoir bedoeld zijn om verdere verergering van de schade te voorkomen;

Dat derhalve de hierna bepaalde maatregelen moeten worden genomen;

Overwegende dat partij D. terecht betoogt dat in principe de gevraagde maatregelen tegen alle verzetdoende partijen zouden moeten worden uitgesproken als meest efficiënte maatregel tegen verdere verspreiding;

Overwegende evenwel dat uit de stukken 2a, 3 en 3a van het dossier van eisers op derdenverzet B. en N.V. Uitgeverij P., niet tegengesproken door partij D., zou kunnen worden afgeleid dat reeds een groot aantal boeken verdeeld en verkocht zijn aan individuele boekenwinkels en grootdistributeurs;

Dat te dezen niet in zake betrokken zijn noch dat maat-regelen tegen hen gevraagd zijn;

Dat uit vermelde stukken blijkt dat de huidige ver-zetdoende partijen mogelijk geen zeggenschap meer kunnen uitoefenen op die verkochte boeken;

Dat evenmin kan worden geraakt aan de boeken die reeds verkocht zijn aan de individuele lezers;

Dat het bevel tot terugtrekking van alle reeds in de handel zijnde boeken dan ook dient te worden beperkt tot die aangetoonde gevallen waarin de eisers op verzet, behoudens de auteur zelf, zeggenschap over de boeken behouden heb-ben (b.v. loutere terbeschikkingstelling met het oog op verdere verkoop met recht op terugname); dat zeker voor N.V. S. dit het geval moet zijn voor haar eigen boeken-winkels;

Dat aannemelijk is dat de auteur geen zeggenschap heeft op de verspreiding en verdeling van zijn boeken en de ge-vorderde maatregel tot terugtrekking dan ook niet voor hem kan gelden;

Dat voor gebeurlijke terugtrekking aan de eisers op verzet een redelijke termijn dient te worden gegeven; dat binnen twaalf uur na de betekening van dit arrest, zoals gevraagd door partij D., evenwel niet realistisch is en deze termijn dient te worden bepaald op veertien dagen vanaf de be-tekening;

Dat het bedrag van de respectieve dwangsommen in alle redelijkheid dient behouden te blijven op 10.000 fr.;

Dat de weergave van de gewraakte passages in welke publicatie dan ook, enkel verboden wordt aan de eisers in derdenverzet, voor zover zij daartoe zelf rechtstreeks aanzet hebben gegeven en/of verantwoordelijk gesteld kunnen worden;

Dat de tentoonstelling of het te koop aanbieden op welke plaats ook niet door de eisers in derdenverzet kan worden verhinderd, behoudens op de plaatsen waarover zij zeggen-schap hebben (b.v. hun eigen stand op de boekenbeurs, in de boekenwinkels van N.V. S., hun depots, magazijnen, bu-reaus ...);

...

NOOT – Zie het vonnis ten gronde in deze zaak van Rb. Antwerpen, 21 december 2000, elders in dit nummer opgenomen. Zie en vergelijk: Rb. Veurne, 18 februari 2000, ook elders in dit nummer opgenomen. Zie over deze uitspraken de eveneens in dit nummer opgenomen bijdrage van D. De Prins, «De burgerlijke rechter en de persvrij-heid».

BURGERLIJKE RECHTBANK TE ANTWERPEN

5e KAMER – 21 DECEMBER 2000

Voorzitter: de h. Schoeters

Rechters: de hh. Verschuere en Bullynck

Openbaar ministerie: de h. Festraets

Advocaten: mrs. Beeusaert, Van Overloop, Van der Mussele, Van Elsen loco Glas, Schöller loco De Ridder en Vercraege

1. Rechten van de mens – Recht op vrijheid van meningsuiting – a) Beperkingen – Proportionaliteit met het wettig nagestreefde doel – Bescherming van de rechten van anderen – Belediging in literair geschrift – b) Getrapte aansprakelijkheidsregeling – Uitgever, drukker en verspreider – Persoonlijke fout – Reële verantwoordelijkheid voor de inhoud van de publicatie – c) Sanctie – Verbod van preventieve maatregelen – Verbod een bepaalde mening te uiten – Publicatieverbod – Grondslag – Onrechtmatige daad – Schade en schadeloosstelling – Herstel in natura – Nuttig effect – 2. Belediging en aantijging – Begrip – Bijzonder opzet – Openbaarheidsvereiste

1. a) Beperkingen van de vrijheid van meningsuiting kunnen enkel worden gelegitimeerd in zoverre zij steun vinden in de limitatief opgesomde gronden van art. 10.2. E.V.R.M., bij de wet zijn bepaald en strikt noodzakelijk zijn in een democratische samenleving, d.w.z. indien daar een dwingende sociale behoefte voor is en in zoverre de beperking proportioneel is met het nagestreefde doel. Dit is o.m. het geval als het gaat om de bescherming van de goede naam en de rechten van anderen.

Het recht op de vrijheid van meningsuiting en een literair genre, zoals scheldproza of satire, zijn geen vrijgeleide voor het plegen van een misdrijf van beledigingen in de voorwaarden van art. 444 Sw.

b) Art. 25, tweede lid, G.W. verleent aan de uitgevers, drukkers en verspreiders het voorrecht zich aan elke, zowel strafrechtelijke als burgerrechtelijke, aansprakelijkheid te onttrekken wanneer de schrijver bekend is en zijn woonplaats in België heeft. Zij kunnen voor hun persoonlijke fout slechts aansprakelijk worden gesteld als zij enige reële verantwoordelijkheid dragen voor de inhoud van de publicatie.

c) In zoverre een vordering ertoe strekt een verbod te horen opleggen in een nieuwe, toekomstige publicatie een bepaalde, mogelijk strafbare, mening te uiten, is zij een door de Grondwet verboden preventieve maatregel.

Wanneer een publicatie- of verspreidingsverbod wordt opgelegd betreffende een publicatie die reeds een zekere verspreiding heeft gekend, is er geen sprake van een door de Grondwet verboden preventieve maatregel.

Een publicatieverbod kan slechts worden toegestaan indien een Belgische wet dit toestaat. Art. 1382 B.W. kan hiervoor als grondslag dienen, maar dan enkel als een vorm van herstel van de schade in natura. Dit impliceert dat een publicatieverbod slechts kan worden opgelegd aan degene die op burgerlijk vlak aansprakelijk wordt gesteld voor het persmisdrijf, indien zo'n verbod ook een nuttig effect heeft.

2. Een belediging in de zin van art. 448 Sw. is een aantijging waarbij over de beledigde een beoordeling wordt uitgesproken, zonder dat hem een bepaald feit ten laste wordt gelegd in een van de omstandigheden bepaald in art. 444 Sw.

Een belediging door o.m. geschriften valt onder art. 448, eerste lid, Sw. indien de dader heeft gehandeld met het bijzonder opzet te beledigen in de voorwaarden van openbaarheid omschreven in art. 444 Sw., en indien de beledigingen rechtstreeks of onrechtstreeks zijn gericht tegen een fysieke persoon of een rechtspersoon.

D. t/ B. e.a.

A. De vordering van eiseres:

De vordering van eiseres, zoals geformuleerd in haar aanvullende conclusies, neergelegd ter griffie dezer rechtbank op 31 augustus 2000, strekt ertoe:

1° Primair:

– verweerders verbod te horen opleggen om het boek (...), met vermelding van de passages: (...), minstens met vermelding van voornaam en familienaam van eiseres, (...), of enige verwijzing naar haar persoon, uit te geven, te verspreiden, tentoon te stellen, te koop te stellen of er enige publiciteit aan te geven, alsmede elke weergave van voormelde passages in welke publicatie dan ook en dit onder verbeurte van een dwangsom van 20.000 fr. per tentoongesteld of verkocht boek op welke plaats het boek ook tentoongesteld of te koop aangeboden wordt, vermeerderd met de kosten van elke vaststelling met onmiddellijke ingang vanaf het ogenblik van de betekening;

– verweerders te bevelen alle reeds in de handel zijnde exemplaren van dit boek terug te trekken binnen 12 uur na de betekening van het tussen te komen bevelschrift onder verbeurte van een dwangsom van 20.000 fr. per nog aangevraagd exemplaar van het boek, op welke plaats ook en in wiens handen ook;

– verweerders elk afzonderlijk aan te stellen als bewaarder van de bij hem/haar aangetroffen exemplaren van het boek, met het verbod enig exemplaar uit handen te geven onder verbeurte van een dwangsom van 20.000 fr. per uit handen gegeven exemplaar van het boek;

– verweerders het verbod op te leggen van herhaling van het vastgesteld misbruik van de persvrijheid door het aantasten van de goede naam, eer, integriteit en het privé-leven van verzoekster, in welke vorm dan ook waarbij door derden kennis genomen kan worden van deze schending, eveneens onder verbeurte van een dwangsom van 20.000 fr. per overtreding.

– verweerders sub 1 tot en met 4 hoofdelijk, *in solidum*, minstens de ene bij gebreke aan de andere te veroordelen tot vergoeding van de schade *ex aequo et bono* begroot op 100.000 fr., vermeerderd met de vergoedende en de gerechtelijke intresten, onder voorbehoud van vermeerdering in de loop van het geding;

– verweerders sub 1 tot en met 5 zich tevens hoofdelijk minstens *in solidum* te zien en te horen veroordelen tot de kosten van het geding;

II. Subsidiar:

– verweerders sub 1 tot en met 5 het verbod te horen opleggen om het boek (...), met vermelding van de hierbovenvermelde passages, minstens met vermelding van

voornaam en familienaam van eiseres, of enige verwijzing naar haar persoon, uit te geven, te verspreiden, tentoon te stellen, te koop te stellen of er enige publiciteit aan te geven, alsmede elke weergave van voormelde passages in welke publicatie dan ook en dit onder verbeurte van een dwangsom van 20.000 fr. per tentoongesteld of verkocht boek op welke plaats het boek ook tentoongesteld of te koop aangeboden wordt en waarover zij zeggenschap hebben, vermeerderd met de kosten van elke vaststelling met onmiddellijke ingang vanaf het ogenblik van de betekening;

– verweerders sub 1 tot en met 5 te bevelen alle reeds in de handel zijnde exemplaren van dit boek terug te trekken binnen 12 uur na de betekening van het tussen te komen bevelschrift, onder verbeurte van een dwangsom van 20.000 fr. per nog aangetroffen exemplaar van het boek, op welke plaats ook en in wiens handen ook en waarover zij zeggenschap hebben;

– verweerders sub 1 tot en met 5 elk afzonderlijk aan te stellen als bewaarder van de bij hem/haar aangetroffen exemplaren van het boek, met het verbod enig exemplaar uit handen te geven, onder verbeurte van een dwangsom van 20.000 fr. per uit handen gegeven exemplaar van het boek;

– verweerders sub 1 tot en met 5 verbod op te leggen van herhaling van het vastgestelde misbruik van de persvrijheid door het aantasten van de goede naam, eer, integriteit en het privé-leven van verzoekster in welke vorm dan ook, waarbij door derden kennis genomen kan worden van deze schending, onder verbeurte van een dwangsom van 20.000 fr. per overtreding;

– verweerders sub 1 tot en met 4 te veroordelen tot vergoeding van de schade *ex aequo et bono* begroot op 100.000 fr., vermeerderd met de vergoedende en gerechtelijke Interessen, onder voorbehoud van vermeerdering in de loop van het geding;

...

B. De feiten

Eerste verweerder is de auteur van het boek (...). Tweede verweerder is de uitgever van het boek.

Eiseres is gegriefd door de inhoud van de (...), opgenomen in het boek (...) op bladzijden (...).

Eiseres stelt dat haar goede naam en eer op grove en lasterlijke wijze wordt beklad.

C. Met betrekking tot de toelaatbaarheid van de vordering van eiseres

Eiseres wordt met naam en toenaam en volledig gesitueerd in haar beroepsleven geciteerd in het boek, en er wordt een beoordeling over haar uitgesproken, (...) waarvan eiseres stelt dat deze haar goede naam en eer op grove en lasterlijke wijze beklad.

Eerste verweerder is de auteur van het boek en tweede verweerder de uitgever.

Derde verweerder zorgt voor de fysieke verdeling van de boeken in België en voor de levering van de boeken aan de boekhandels. Vierde verweerder zorgt voor de promotie van de te verspreiden uitgaven.

Vijfde verweerder is één van de boekhandels die het boek te koop aanbiedt.

Eiseres beschikt derhalve over de eerste hoedanigheid en belang in de zin van art. 17 Ger. W. om de huidige vordering in te stellen tegen alle verweerders.

D. Ten gronde

1° Met betrekking tot de gevorderde schadevergoeding

Eiseres legt de nadruk op het recht op eerbiediging van het privé-leven, de eer en de goede naam en verwijst naar art. 8 E.V.R.M., art. 17 BUPO en art. 22 G.W.

Verweerders beklemtonen daartegenover het recht op vrije meningsuiting en verwijzen naar art. 10 E.V.R.M., art. 19 en 25 G.W. en art. 19 Universele Verklaring van de Rechten van de Mens.

Art. 10 E.V.R.M. reflecteert verschillende waarden die onderling in competitie kunnen zijn: het beklemtoont de individuele zelfexpressie en de vrije uiting van meningen, maar het onderlijnt tegelijk ook andere rechten en vrijheden en het wijst op de verplichting van diegenen die een mening verspreiden (Vandenbergh, H., «Over persaansprakelijkheid», *T.P.R.*, 1993, 853).

Art. 10.2 E.V.R.M. somt, evenals art. 19.3 BUPO, de rechtswaarden op die beperkingen aan de vrijheid van meningsuiting mogen aanbrengen. Het betreft zowel collectieve waarden (zoals de nationale veiligheid, de bescherming van de openbare orde, de goede zeden, het voorkomen van misdrijven) als persoonlijke waarden (zoals de rechten van anderen en de bescherming van de goede naam).

Een beperking van de vrijheid van meningsuiting in het raam van art. 10.2 E.V.R.M. kan mede beoordeeld worden in het licht van art. 8 E.V.R.M. (E.C.R.M., 20 februari 1995, *Neves t/ Portugal*, Appl. 20683/92, onuitg.).

Ook in *casu* is het recht op vrije meningsuiting van eerste verweerder niet onbeperkt.

Krachtens art. 10.2 E.V.R.M. kunnen beperkingen of restricties van het recht op de vrijheid van meningsuiting enkel gelegitimeerd worden in zoverre deze «voorzien zijn bij wet» en strikt noodzakelijk zijn in een democratische samenleving, d.w.z. indien daar een dwingende sociale behoefte voor is en in zoverre de beperking proportioneel is met het wettig nagestreefde doel. Bovendien moeten de restricties een steunpunt kunnen vinden in de limitatief opgesomde beperkingsgronden van art. 10.2 E.V.R.M. (post-universitaire cyclus Willy Delva 1996/97, *Publiekrecht – De doorwerking van het publiekrecht in het privaatrecht*, Mys & Breesch, 1997, XII, «De doorwerking van publiekrechtelijke beginselen in de civielrechtelijke aansprakelijkheid voor informatie via (multi-)media», D. Voorhoof, p. 485-523).

In art. 10.2 E.V.R.M. worden de bescherming van de goede naam en de rechten van anderen zelf genoemd als een geoorloofd doel van de beperkingen of sancties van het recht op de vrijheid van meningsuiting. Met het oog op het nastreven van dit rechtmatig doel, waren in het Belgisch Strafwetboek reeds een aantal strafbepalingen opgenomen die het verbod opleggen tot aantasting van de eer en goede naam van personen, welke strafbepalingen een beperking inhouden op de vrijheid van expressie en de vrijheid van drukpers (namelijk art. 443 laster, eerroof, belediging, kwaadwillige ruchtbarmaking).

Middels de publicatie van de gewraakte passages, waarin eiseres wordt beledigd, werd door B. een inbreuk gepleegd

op de strafbepaling van art. 448, eerste lid, Sw., dat als volgt luidt: «Hij die hetzij door daden, hetzij door geschriften, prenten of zinnebeelden iemand beledigt in een van de omstandigheden in artikel 444 bepaald, wordt gestraft met gevangenisstraf van acht dagen tot twee maanden en met een geldboete van 26 frank tot 500 frank, of met een van die straffen alleen».

Een belediging is een aantijging waarbij over de beledigde een beoordeling wordt uitgesproken, zonder dat hem een bepaald feit ten laste wordt gelegd (art. 448 Sw.) in één van de omstandigheden bepaald in art. 444 Sw. (Gent, 24 oktober 1977, *R.W.*, 1997-80, 1389, noot Vandeplas, A.).

De beledigingen door daden, geschriften, prenten of zinnebeelden vallen onder art. 448, eerste lid, Sw. wanneer de dader heeft gehandeld met het bijzonder opzet te beledigen in de voorwaarden van openbaarheid omschreven in art. 444 Sw. en de beledigingen rechtstreeks of onrechtstreeks gericht zijn tegen een fysieke persoon of rechtspersoon.

In casu is alleszins aan de voorwaarde van openbaarheid, omschreven in art. 444 Sw., voldaan, omdat de gewraakte passages inhoudende de beledigende aantijgingen over eiseres, werden gepubliceerd en verspreid.

Ook de andere constitutionele elementen van het misdrijf, strafbaar gesteld door art. 448 Sw., zijn *in casu* vervuld:

1) Het materieel bestanddeel ontkent niet dat de aantijgingen waarbij hij middels zijn personage G. een beoordeling uit over eiseres, deze laatste diep kwetsen en beledigen. B. erkent uitdrukkelijk het beledigende karakter van zijn aantijgingen, wat blijkt uit volgende uitspraken van B. zelf: (...)

Bovendien dient terzake te worden opgemerkt dat de beledigende aantijgingen *in casu* niet werden geuit in het raam van een of ander maatschappelijk debat of discussie van publieke of commerciële belangen, maar dat het *in casu* louter private belangen betreft, waarbij geen enkele noodzaak wordt aangetoond voor het gebruik van de diep grievende aantijgingen.

2) Het zedelijk bestanddeel:

Het bijzonder opzet van B. om eiseres te beledigen blijkt uit volgende uitspraak van B. zelf tijdens het interview van 4 januari 2000 aan «Programma Spiegels Radio 5 Nederland» over het geschil met eiseres: (...).

Ook in een artikel van Humo van 25 april 2000, waarin over het geschil met eiseres wordt gesproken, bevestigt B. dat hij graag mensen beledigt in zijn boeken en dat het zijn intentie is om te kwetsen, om pijn te doen: (...).

Terzake dient te worden beklemtoond dat het recht op de vrijheid van meningsuiting en een literair genre, zoals scheldproza of satire, geen vrijgeleide zijn voor het plegen van het misdrijf «beledigingen in de voorwaarden van art. 444 Sw.», strafbaar gesteld bij art. 448 Sw.

De fout van eerste verweerder staat vast.

Tweede, derde en vierde verweerders beroepen zich op art. 25, tweede lid, G.W. en stellen dat zij, ingevolge de in die bepaling vervatte getrapte aansprakelijkheidsregeling, niet gehouden zijn tot enige schadevergoeding.

Art. 25, tweede lid, G.W. bepaalt dat, wanneer de schrijver bekend is en zijn woonplaats in België heeft, de uitgever, de drukker of de verspreider niet vervolgd kunnen worden. Het was de bedoeling van de grondwetgever indirecte censuur op de schrijver, door de uitgever, de drukker of de verspreider, uit te sluiten.

Art. 25, tweede lid, G.W. verleent aldus aan de uitgevers, drukkers en verspreiders het voorrecht zich aan elke, zowel strafrechtelijke als burgerrechtelijke, aansprakelijkheid te onttrekken wanneer de schrijver bekend is en zijn woonplaats in België heeft. In die mate beperkt het de mogelijke toepassing van art. 448 Sw. en art. 1382 B.W. (Cass. 31 mei 1996, *R.W.*, 1996-97, 565).

Eerste verweerder is de schrijver van het kwestieuze boek; hij heeft zijn woonplaats in België. Hieruit volgt dat tweede, derde, vierde en vijfde verweerders als uitgever en verspreiders niet op grond van art. 448 Sw. en art. 1382 B.W. kunnen worden aangesproken.

Eiseres doet voorts tevergeefs gelden dat tweede, derde, vierde en vijfde verweerders een gebrek aan controle en toezicht op de inhoud van het boek kunnen worden verweten.

Het is weliswaar mogelijk dat de uitgever of de verspreider zo'n intens toezicht op de schrijver uitoefent, dat hij zelf mede voor de inhoud aansprakelijkheid draagt, en zelfs als medeauteur is te beschouwen. In dat geval zou kunnen worden aangenomen dat hij zich niet meer kan beroepen op zijn hoedanigheid van uitgever of verspreider en op de getrapte aansprakelijkheid vervat in art. 25, tweede lid, G.W. (Brussel, 30 september 1998, *R.W.*, 2000-01, 93).

Deze persoonlijke fout kan echter niet bestaan in het loutere uitgeven, drukken of verspreiden. Dit aanvaarden, zou de negatie zelf betekenen van art. 25, tweede lid, G.W., welke tekst precies de uitgever, drukker en verspreider wil beschermen tegen aansprakelijkheidsvorderingen, wegens de inhoud van wat zij uitgeven, drukken of verspreiden. Zij kunnen dan ook slechts aansprakelijk worden gesteld indien zij enige reële verantwoordelijkheid dragen voor de inhoud van de publicatie (Velaers, J., «De actuele toepassing van de grondwettelijke waarborgen inzake de vrijheid van media», in *Mensenrechten, Jaarboek 1995-96*, het Interuniversitair Centrum Mensenrechten, 107-108).

Concreet toegepast is het geenszins gebruikelijk of vereist dat een uitgever een roman inhoudelijk onderzoekt teneinde na te gaan of hij geen drukpersmisdrijf omvat. Dit geldt des te meer voor een invoerder of verspreider. Dat tweede, derde, vierde en vijfde verweerders geen inhoudelijke toetsing hebben verricht geeft derhalve geen aanleiding tot enige aansprakelijkheid te hunner opzichte.

Het besluit dient dan ook te zijn dat alleen eerste verweerder, die de strafbare feiten omschreven in art. 448 Sw. heeft gepleegd, kan worden veroordeeld tot schadevergoeding op grond van art. 1382 B.W. Het *ex aequo et bono* gevorderde bedrag van 100.000 fr. komt gepast voor.

De gebruikte bewoordingen zijn uiterst grievend en, volgens de eigen verklaring van eerste verweerder, gebruikt met het opzet echt pijn te doen en eiseres te beledigen, zodat aangenomen kan worden dat eiseres een belangrijke morele schade heeft geleden.

Eiseres vordert tevens vergoedende interesten, zonder een begindatum te bepalen. Inzake buitencontractuele aansprakelijkheid lopen de interesten zonder ingebrekestelling vanaf de onrechtmatige daad, die zich alleszins situeert in de tweede helft van 1999. De rechtbank bepaalt de datum vanaf wanneer de interesten lopen, op de dag van de neerlegging van het eenzijdig verzoekschrift bij de heer voorzitter van deze rechtbank, zijnde 28 oktober 1999.

Herhalingsverbod:

In zoverre de vordering van eiseres ertoe strekt verweerders het verbod te horen opleggen van herhaling van het vastgestelde misbruik van de persvrijheid door het aantasten van de goede naam, eer, integriteit en het privé-leven van eiseres, in welke vorm dan ook, waarbij door derden kennis genomen kan worden van deze schending onder verbeurte van een dwangsom, betrekking heeft op de verdere verspreiding van het boek (...), valt zij samen met het gevorderde verspreidingsverbod, dat hierna zal worden besproken.

In zoverre dezelfde vordering ertoe strekt aan verweerders verbod te horen opleggen in een nieuwe, toekomstige publicatie een bepaalde, mogelijk strafbare, mening te uiten over eiseres, is zij een door de Grondwet verboden preventieve maatregel. Het door de Grondwet ingestelde verbod van preventieve maatregelen of censuur impliceert dat publicaties slechts na hun verschijning zullen worden beoordeeld. Dat een dergelijke preventieve maatregel in overeenstemming zou zijn met art. 10.2 E.V.R.M., zoals eiseres stelt, volstaat niet. Er moet ook een Belgische wet zijn die een dergelijke preventieve maatregel toestaat. Gelet op de duidelijke bepaling van de Grondwet is een dergelijke Belgische wetsbepaling niet voorhanden.

Publicatieverbod – Terugtrekking van boeken uit de handel:

Het door het Hof van Beroep in zijn arrest van 4 november 1999 opgelegde verbod is gebaseerd op art. 584 Ger. W., dat de rechter in kort geding machtigt alle maatregelen tot behoud van recht te nemen. Deze bepaling kan dan ook niet dienen als grondslag voor een door de rechter ten gronde op te leggen publicatieverbod. Om dezelfde reden is de verwijzing door eiseres naar rechtspraak in kort geding hier niet terzake dienend.

Wanneer een publicatie- of verspreidingsverbod wordt opgelegd betreffende een publicatie die reeds een zekere verspreiding heeft gekend, is er geen sprake van door de Grondwet verboden preventieve maatregelen (Cass. 29 juni 2000, *J.L.M.B.*, 2000, 1589; Velaers, J. *De beperkingen van de vrijheid van meningsuiting*, nr. 212).

Een publicatieverbod zou evenwel slechts kunnen worden opgelegd indien is voldaan aan art. 10.2 E.V.R.M. Er dient dus een Belgische wet te bestaan die dit toestaat.

Een expliciete en specifieke Belgische wetsbepaling die de rechtbank machtigt een publicatieverbod op te leggen is te dezen niet voorhanden. Art. 448 Sw. is immers een strafbepaling die feiten van belediging in welbepaalde omstandigheden zoals *in casu*, strafbaar stelt met gevangenisstraf en/of een geldboete, maar deze strafbepaling staat niet uitdrukkelijk toe dat de burgerlijke rechtbank een maatregel neemt om verdere strafbare uitingen van de beledigingen door middel van verdere verspreiding van hetzelfde boek, te verbieden.

Het bestaan van een dergelijke expliciete en specifieke Belgische wetsbepaling als grondslag voor het opleggen van een publicatieverbod is evenwel niet vereist.

Art. 1382 B.W. kan immers als grondslag dienen voor het opleggen van een publicatieverbod, maar dan slechts als een vorm van herstel van de schade *in natura*. Inzake buitencontractuele aansprakelijkheid kan het herstel van de schade immers zowel gebeuren bij equivalent, door het toekennen van een schadevergoeding, als *in natura*, bijvoorbeeld door

het opleggen van een bevel of verbod. Daarbij oordeelt de rechter soeverein welke de meest aangepaste vorm van schadeloosstelling is (Ronse, J., *Schade en schadeloosstelling*, in *A.P.R.*, 1984, nr. 302; Van Oevelen, A., «Schade en schadeloosstelling bij de schending van grondrechten door private personen», in *De toepasselijkheid van de grondrechten in private verhoudingen*, p. 437, nr. 18; Velaers, J., *De beperkingen van de vrijheid van meningsuiting*, nr. 212).

Enerzijds impliceert dit dat een publicatieverbod slechts kan worden opgelegd aan degene die op burgerlijk vlak aansprakelijk wordt gesteld voor het persmisdrijf. *In casu* is dit, ingevolge de toepassing van art. 25, tweede lid, G.W., alleen eerste verweerder.

Anderzijds kan een verbod slechts worden opgelegd indien het een nuttig effect heeft. Bij gebreke aan nuttig effect, strekt het verbod immers niet meer tot vergoeding of voorkoming van schade en kan het niet meer steunen op art. 1382 B.W. Bij gebreke aan wettelijke grondslag zou een publicatieverbod dan art. 10.2 E.V.R.M. schenden.

Gelet op de concrete gegevens van het dossier meent de rechtbank dat *in casu* geen publicatieverbod kan worden opgelegd en dus ook geen bevel tot terugtrekking uit de handel.

Eerste verweerder wijst erop dat hij geen enkele inspraak heeft inzake de verdere verspreiding van het boek, omdat hij zijn rechten op verspreiding reeds integraal heeft afgestaan. Een publicatieverbod zou evenwel, zoals hierboven uiteengezet, alleen aan eerste verweerder kunnen worden opgelegd. Bij gebreke aan nuttig effect, los van de vraag of toekomstige schade zou worden vermeden indien een verbod wel nuttig effect zou hebben, kan derhalve geen publicatieverbod worden opgelegd, omdat bij gebreke aan nuttig effect evenmin eventuele toekomstige schade kan worden voorkomen.

Mede gelet op dit gegeven oordeelt de rechtbank dat de in voorliggende zaak de meest aangepaste vorm van schadeloosstelling de toekenning van een geldelijke schadevergoeding is.

Bij gebreke aan publicatieverbod en bevel tot terugtrekking uit de handel dienen de gevorderde dwangsommen niet nader te worden onderzocht.

NOOT – Zie in dezelfde zaak: Hof Antwerpen, 4 november 1999, elders in dit nummer opgenomen. Zie en vergelijk: Rb. Veurne, 18 februari, eveneens in dit nummer opgenomen. Zie over deze uitspraken de eveneens in dit nummer opgenomen bijdrage van D. De Prins, «De burgerlijke rechter en de persvrijheid».

BURGERLIJKE RECHTBANK TE VEURNE

6e KAMER – 18 FEBRUARI 2000

Rechter: de h. Daenen

Advocaten: mrs. Soete, Ampe en Pollet

Rechten van de mens – Recht op vrijheid van meningsuiting – Beperkingen – Onrechtmatige daad – Zorgvuldigheidsnorm – Beperking tot strafbare feiten

Het recht op vrijheid van meningsuiting kan, via de toetsing van de zorgvuldigheidsnorm van art. 1382-1383 B.W., enkel

worden beperkt of opgeheven indien het om strafbare feiten gaat.

N.V. W.W.T. t/ M.

De feiten

De vordering door eiseres ingeleid strekt ertoe verweerder te zien en te horen veroordelen in betaling van een bedrag van 20.000.000 fr. als schadevergoeding, meer de inlassing van het vonnis in dagbladen en weekbladen, en de kosten van het geding.

Eiseres is een afvalverwerkend bedrijf dat instaat voor de verwerking van allerlei industriële afvalstoffen.

Verweerder is leraar en sinds kort verkozen mandataris van Agalev.

Volgens eiseres startte verweerder sinds december 1997 een campagne tegen haar en eiste hij uitleg over het onderzoek i.v.m. de uitbating en de vergunning. Eiseres zegt dat verweerder spreekt van een vuil juridisch spelletje in verband met de lozingsvoorwaarden.

Verweerder, die zich niet kan vinden in het verder ongecontroleerd toelaten van illegale lozingen, gaf een persnota uit.

...

Ten slotte beweert eiseres dat het optreden van gedaagde de integriteit van N.V. W.W.T. in het gedrang brengt, doordat er beschuldigingen gebeuren van delictuele handelingen, niettegenstaande door haar zo correct wordt gehandeld als maar kan, en dat het zowel lasterlijk als eerrovend is te beweren dat de N.V. W.W.T. enkel maar kan functioneren met een juridisch spelletje met lozingsvoorwaarden en het spelen van vuile juridische spelletjes.

...

Verweerder wijst erop dat het water uit het IJzerbekken wordt gebruikt met eindbestemming drinkwater, terwijl eiseres stelt dat de lozing gebeurt stroomafwaarts de captatie van water door V.M.W. Hij wijst erop dat het bedrijf volgens de eerste vergunning zelf diende in te staan voor de zuivering van de externe afvalstroom tot afvalwater met de norm voor lozing in oppervlaktewater.

Volgens de eerste vergunning mocht niet geloosd worden op de riolering van W., maar moest geloosd worden op de oppervlaktewateren. Hierdoor worden de risico's beperkt.

Verweerder wijst op klachten, die wij zopas reeds terugvonden in het dossier van eiseres. Tevens stelt hij dat er meerdere malen dode vissen werden aangetroffen rond de lozingspijp van het bedrijf, wat door eiseres wordt ontkend.

Verweerder stelt vast dat hij geleid werd door de feiten die eiseres zelf had verwekt door familieleden van een ambtenaar van Aminal op te nemen als aandeelhouders. Hij ontkent niet klacht te hebben neergelegd, maar zegt dat die klacht tezamen met de afschaffing van het Hoog Comité van toezicht, dezelfde consequenties heeft gehad.

Daar waar verweerder gedurende jaren beschikte over een impliciete lozingsvergunning, blijft verweerder beweren dat eiseres gedurende jaren tot lozing was overgegaan zonder de noodzakelijke vergunning te hebben. Hetgeen verweerder hier doet is een juridische denkfout begaan: de Minister – als enige bevoegde overheid terzake – heeft geoordeeld dat er impliciet een lozingsvergunning bestond, omdat er lozingsvoorwaarden werden opgelegd.

In zijn conclusies betoogt verweerder dat hij het zijn plicht vond, de malafide praktijken van eiseres in de openbaarheid te brengen, publiekelijk aan de kaak te stellen en een openlijk debat dienaangaande mogelijk te maken, en hij bekent hieromtrent in die zin dan ook de door eiseres overgelegde verklaringen in de pers te hebben afgelegd.

Overwegende dat de tegen verweerder aangevoerde feiten derhalve omschreven zijn, omdat ook eiseres in later genomen conclusies geen aanbod doet tot het leveren van het getuigenbewijs boven de stukken die zij neerlegt en die verweerder als zodanig aanvaardt.

Ten slotte stelt eiseres dat verweerder een aantal geïsoleerde voorvallen neemt om vervolgens daar van alles aan te verbinden in het raam van een doemscenario.

De rechtbank kan die mening niet delen, omdat de uitbating van een hinderlijk bedrijf een continu gegeven is. De in het strafdossier aangevoerde vuiligheid en slordigheid op het terrein van eiseres was niet eenmalig. De geurhinder sloeg op een bepaalde periode.

Verweerder geeft geen blijk van onmacht om beelden en informatie in een breder kader te plaatsen. Verweerder en de beweging achter hem hebben meer dan ééndimensionale emoties: zij hebben meer dan één lineair symbolisch vermogen, of nog, zij hebben meer dan de beperking onder een symbool slechts een bredere betekenis te zien.

De voorstelling van eiseres dat verweerder telkens opnieuw vervalt in een apocriefe denkwereld, is dan ook verkeerd.

...

Samengevat op feitelijk vlak is de eis gebaseerd op laster en eerroof, maar ook op de quasi-delictuele aansprakelijkheid omdat eiseres beweert dat verweerder een vertekend beeld poogt te geven, om derden te misleiden.

De beoordeling

Over de eis gesteund op de (quasi)-delictuele aansprakelijkheid

...

1) Bij het totstandkomen van het Belgisch Koninkrijk heeft het Voorlopig Bewind afgerekend met de periode van onvrijheid op het vlak van de meningsuiting, gedurende het Hollands Bewind.

Het recht op een vrije meningsuiting is de basis van de democratie. Er bestaat geen noodzakelijk pluralisme zonder een vrije meningsuiting. Door de vrije meningsuiting kon de burger deelnemen aan het publiek debat.

De eerste zin die Jan Velaers gebruikt in zijn handboek «*De beperkingen van de vrijheid van meningsuiting*», is de volgende: «Het recht op vrije meningsuiting is een uitermate beschermenswaardig recht». Iedereen zal het daarover wel eens zijn, maar door al onze juridische gedachten en de denkwijze moet ervoor gezorgd worden dat wij het huis van onvrijheid niet door de voordeur verlaten, om nadien langs de achterdeur terug binnen te komen.

Uit het onderzoek van Jan Velaers is gebleken dat het beperkingssysteem van de Belgische Grondwet in grote mate krachteloos is geworden. Niet de wetgever formuleert de grenzen van de vrijheid van meningsuiting, maar de burgerlijke rechten door de jurisprudentiële invulling van de zorgvuldigheidsplicht. Hij dient de criteria daartoe te vinden in het E.V.R.M.

Art. 60 E.V.R.M. impliceert evenwel dat een beperking slechts rechtmatig zal zijn, indien zij beantwoordt niet alleen aan de voorwaarden bepaald in het E.V.R.M., maar ook aan de gecumuleerde strengere beperkingsvoorwaarden in de nationale wetgeving en de overige internationale verdragen van het land.

Wij zitten in een schizofrene schemerfase: de rechter mag de wetten niet toetsen aan de Grondwet, maar hij mag de wetten wel toetsen aan de verdragsregels. Jan Velaers zet aan om nu reeds en in beginsel ten volle en zeker met meer doortastendheid dan tot nu toe is gebeurd, de nationale beperkingen te toetsen aan het E.V.R.M.

2) De eerste Besluiten van het Voorlopig Bewind getuigen van een revolutionair enthousiasme, na het geestelijk despotisme van Koning Willem I.

Op 16 oktober 1830 werd het Besluit over de vrijheid van pers, van spreker en van cultus genomen.

Het Nationaal Congres vaardigde nog vóór de Grondwet het decreet op de drukpers uit op 20 juli 1831. Dit decreet is nog steeds, zij het gedeeltelijk, van kracht.

... Het decreet van 16 oktober 1830 geeft aan iedere burger het recht om zijn mening vrij te uiten, naar goeddunken, en te verspreiden door alle mogelijke middelen van overreding.

3) In art. 2 van het decreet van 16 oktober 1830 wordt elke wet opgeheven «qui gêne la libre manifestation des opinions et la propagation des doctrines» (sic). Dit is geen dode letter.

In *illo tempore* was het ondenkbaar dat men via de toetsing aan de zorgvuldigheidsnorm (cfr. art. 1382-1383 B.W.) het «heilige» principe van de vrije meningsuiting zou hebben aangetast, behoudens indien het om strafbare feiten ging, die bij wet aldus zijn bepaald.

Het ligt voor de hand dat wetten immers niet aan de Grondwet worden getoetst, maar hier gaat het over een wet van 1804, dus van het vorige regime, die getoetst dient te worden aan het decreet van 16 oktober 1830 en die toetsing niet doorstaat. Dit is niet hetzelfde als het toetsen van wetten aan de Grondwet. Alleen is er een probleem, en dat is het feit dat art. 1382-1383 een soort van «passe-partout» bepaling is.

Wij hebben die principiële wet nodig in ons rechtsverkeer. De oplossing is nochtans eenvoudig. Deze artikelen 1382-1383 B.W. hebben niet de betekenis dat zij als norm kunnen worden gehanteerd om het principe van de vrije meningsuiting op te heffen, behalve inzake misdrijven, en dit is sinds 16 oktober 1830 zo. De toetsing van het zorgvuldigheidsprincipe buiten het geval dat er strafbare feiten zijn gepleegd, is niet houdbaar. Die betekenis die men nu geeft aan art. 1382-1383 B.W. bestond niet in 1830 en werd zelfs impliciet afgeschaft en nooit bij wet sindsdien heringevoerd.

Wil men dat veranderd zien, dan is wetgevend werk nodig, dat op zijn beurt omkaderd is door hetgeen in het E.V.R.M. is bepaald en dit is niet de taak van deze rechtbank om dit in te vullen *contra legem*.

4) Op burgerlijk gebied kan dus alleen de principiële, zorgvuldigheidsnorm (cfr. art. 1382 B.W.) worden gehanteerd indien er een misdrijf is gepleegd.

De wetgever zit niet stil op dat vlak en recentelijk is er nieuwe wetgeving die opiniedelicten creëert, spijs dit door de grondwetgever van 1830 voor de toekomst niet werd voorzien, integendeel, maar dit is geschiedenis.

Door art. 14 van de Grondwet heeft, volgens mast, de grondwetgever de vrijheid om zich te uiten op elk gebied zonder voorbehoud bevestigd. Deze vrijheid is volgens Mast niet onbeperkt, want de vrijheid wordt beperkt door de behoeften van het maatschappelijk leven, de op iedere burger rustende verplichting andermans eer en rechten te eerbiedigen, hetgeen trouwens in art. 14 van Grondwet zelf ligt besloten: «behoudens bestraffing van de misdrijven die ter gelegenheid van het gebruik maken van die vrijheden worden gepleegd».

Die repressieve beperkingen kunnen alleen ontstaan uit de wetten die bepaalde meningsuitingen als misdrijven beschouwen».

Indien er een schending is van de strafwet, komt art. 1382 B.W. evidentierwijze in aanmerking om alsdan toegepast te worden.

5) Er rest de rechtbank niets anders dan de feiten te toetsen aan de strafwet.

Art. 443 Sw. definieert laster en eerroof. Telkens dient het te gaan over een precies feit. In feite is slechts stuk 1 van de hand van verweerder. Voor de weergave van de interviews op radio of TV en in de geschreven pers, is niet verweerder de redacteur.

In stuk 1 stelt verweerder de problematiek van belangenvermenging aan de orde. Het is eiseres die aan de basis ligt van de schijn die zij verwekte doordat, klaarblijkelijk met haar akkoord, familieleden van een ambtenaar aandelen hebben verworven van de vennootschap.

... Laster en eerroof kan wat stuk 1 betreft omtrent de beweerdde belangenvermenging niet in aanmerking worden genomen. Er is bovendien geen lasterlijke aangifte bewezen en er is zelfs geen sprake van beledigingen in de zin van de strafwet (art. 448 Sw.).

Overigens vereisen bovenstaande artikelen, hoofdzakelijk een klacht, die tot dusver ontbreekt. Meteen vervalt de eis op dat vlak (toepassing art. 450 Sw.), ook wat betreft het beweerdde vuile spelletje.

Mutadis mutandis komen de stukken 2 tot en met 5 en 6 ook niet in aanmerking. De beweringen hierboven (onder *De feiten*) kunnen om dezelfde redenen niet in aanmerking worden genomen voor laster en eerroof.

... 7) De ingeroepen kwade trouw – die op zichzelf niet wordt vermoed – is in dezen niet bewezen. De kwade trouw kadert evenzeer in de zorgvuldigheidsleer, die hier buiten delict niet toepasselijk wordt verklaard.

8) Trouwens art. 1382 B.W. spreekt niet van zware fouten, maar van de lichtste fout *in abstracto* (die *culpa livissima in abstracto*). Dit gaat zeer ver. Artikel 1383 B.W. gaat terzake nog verder; het gewoon onthouden van iets dat men weet, zelfs bij verstrooidheid, zou in aanmerking kunnen komen voor de toepassing van dit artikel indien niemand *in abstracto* dit zou doen. De rechtsleer en ook de rechtspraak beperken de uitwerking van art. 1382 en 1383 B.W. door de toetsing ervan aan het E.V.R.M. Maar het blijft natuurlijk werken in de vaagheid van de normen; zowel de interne zorgvuldigheidsnorm als de verdragsrechterlijke norm blijven vaag en moeten steeds nader worden omschreven.

En, wat meer is, de rechtsleer voelt zich gesteund door de wisselwerking van beide artikelen, maar hierbij wordt art. 60 E.V.R.M. volkomen over het hoofd gezien. Wij blijven

derhalve bij ons eerder genomen besluit dat de zorgvuldighedsnorm alleen van toepassing is indien er strafrechtelijke implicaties zijn, ook wegens strafbare feiten die later als zodanig zijn omschreven door de wetgever, terwijl de Grondwetgever anno 1830 het ondenkbaar vond dat opinies ooit zouden worden gepenaliseerd. Voor hem was er van opiniedelicten gewoon geen sprake, de toekomst heeft het anders gewild. Maar aan de rechter is geen toetsingsrecht verleend noch controle over de Grondwettigheid van wetten (sinds 1830), spijts hij die wetten mag/moet toetsen aan het E.V.R.M., en hier zijn wij teruggekomen in de schizofrene zone waarin de rechter zich bevindt. In elk geval is de beoordeling van het zorgvuldigheidsbeginsel buiten delict, het terrein van de wetgever, die in de plenaire vergadering na een ruim maatschappelijk debat de norm dient te bepalen. Dit is maatschappelijk verkieslijk boven de appreciatie van feiten door de burgerlijke rechter, die alleen tijdens de deliberatie in zijn bureau over dergelijke belangrijke kwesties zou moeten oordelen.

De rechtbank weigert dus aan artikel 1382 B.W. een betekenis te geven die dit artikel sinds 16 oktober 1830 nooit heeft gehad. De hoofdeis is derhalve niet gegrond.

NOOT – Zie en vergelijk: Hof Antwerpen, 4 november 1999 en Rb. Antwerpen, 21 december 2000, elders in dit nummer opgenomen. Zie over deze uitspraken de eveneens in dit nummer opgenomen bijdrage van D. De Prins, «De burgerlijke rechter en de persvrijheid».

WETGEVING IN KORT BESTEK

Onder de zorg van de Faculteit van de Rechtsgeleerdheid van de V.U.B. (coördinatie: Prof. Dr. M. van Damme)

Dit overzicht betreft de wetgeving bekendgemaakt in het Belgisch Staatsblad van de maanden november en december 2000 en kwam tot stand met medewerking van K. Bodard, N. De Camps, E. Janssens, M. Maus en R. Pascariello.

Private arbeidsbemiddeling

In het *Belgisch Staatsblad* van 11 november 2000 werd het besluit van de Vlaamse regering van 8 juni 2000 bekendgemaakt tot uitvoering van het decreet van 13 april 1999 met betrekking tot de private arbeidsbemiddeling in het Vlaamse Gewest. Het besluit heeft, zoals het voornoemde decreet, uitwerking met ingang van 1 september 2000.

In het besluit worden o.m. geregeld de procedure van erkenning van de diverse vormen van private arbeidsbemiddeling, de voorwaarden van professionele deskundigheid waaraan voor het uitoefenen van de private arbeidsbemiddeling moet worden voldaan, de klachtenprocedure die kan worden ingesteld bij de afdeling Migratie en Arbeidsmarktbeleid van de administratie Werkgelegenheid en het jaarlijks activiteitenverslag dat het arbeidsbemiddelingsbureau aan de bevoegde Minister moet meedelen en waarin opgave wordt gedaan van alle door het bureau uitgevoerde bemiddelingsopdrachten in het voorgaande kalenderjaar.

Als bijlage bij het besluit zijn een aantal door de arbeidsbemiddelingsbureaus na te leven gedragscodes opgenomen. Bovendien een algemene gedragscode gaat het om gedragscodes voor welbepaalde activiteiten, zoals outplacement en uitzendarbeid.

M.V.D.

Hoge Raad voor de Justitie – Huishoudelijk reglement

Ter uitvoering van art. 259bis-6, § 3, Ger.W. werd een huishoudelijk reglement opgesteld dat de werking regelt van de Hoge Raad voor de Justitie en dat toepassing vindt voor zover die werking niet uitdrukkelijk door de wetgever is geregeld. Het huishoudelijk reglement werd door de algemene vergadering van de Hoge Raad goedgekeurd op 4 oktober 2000. Het is bekendgemaakt in het *Belgisch Staatsblad* van 25 november 2000 (tweede editie).

In de aanhef van het huishoudelijk reglement wordt vermeld dat «met het oog op een duidelijke en objectieve voorlichting van het publiek over het optreden van de Hoge Raad voor de Justitie (...) een documentatie met een beschrijving van haar bevoegdheden en interne organisatie ter beschikking (wordt) gesteld van eenieder die erom vraagt».

M.V.D.

Telecommunicatie – Diverse bepalingen

In het *Belgisch Staatsblad* van 28 november 2000 werd het K.B. van 27 oktober 2000 bekendgemaakt, waarin wijzigingen worden aangebracht in een aantal K.B.'s betreffende de telecommunicatie, teneinde deze met de Europese regelgeving in overeenstemming te brengen (inwerkingtreding op 28 november 2000).

Zo wordt o.m. het K.B. van 22 juni 1998 tot vaststelling van het bestek van toepassing op de spraaktelefoon dienst en de procedure inzake de toekenning van individuele vergunningen gewijzigd en wordt o.a. in een verkorting van de termijnen bij het verlenen van die vergunningen voorzien. Ook de wijzigingen die worden aangebracht in een ander K.B. van 22 juni 1998 betreffende de voorwaarden inzake aanleg en exploitatie van openbare telecommunicatienetwerken, hebben betrekking op de procedure inzake het verlenen van individuele vergunningen.

K.B.

Verkeersbelasting – Vrijstelling voor vrachtwagens

Bij de wet van 25 januari 1999 werd de regeling inzake de vrijstelling van de verkeersbelasting grondig hervormd. Die hervorming was gebaseerd op richtlijn 93/89/EEG van de Raad van 25 oktober 1993 betreffende de toepassing door de lidstaten van de belastingen op sommige voor het goederenvervoer over de weg gebruikte voertuigen en van de voor het gebruik van sommige infrastructuurvoorzieningen geheven tolgelden en gebruiksrechten.

Met toepassing van de voornoemde wet van 25 januari 1999 werden de voertuigen met een maximum toegelaten massa van minstens 12 ton van de verkeersbelasting vrijgesteld.

Het aldus ingevoerde onderscheid op grond van de massa van het voertuig werd spoedig ervaren als onlogisch en discriminerend. Vandaar dat de wet van 7 november 2000 (*B.S.*, 29 november 2000) tot wijziging van art. 5 van het Wetboek van de met de inkomstenbelasting gelijkgestelde belastingen, een einde maakt aan het zo-even genoemde onderscheid, zodat ook voertuigen met een maximum toegelaten massa van minder dan 12 ton voor de vrijstelling van de verkeersbelasting in aanmerking kunnen komen.

De wet van 7 november 2000 heeft met ingang van 1 januari 2000 uitwerking gekregen.

M.M.

Werkloosheidsreglementering – Artiesten

Het K.B. van 23 november 2000 (*B.S.*, 30 november 2000) wijzigt het K.B. van 25 november 1991 houdende de werkloosheidsreglementering, teneinde de moeilijkheden te verhelpen die werklozen ervaren indien zij tijdens hun werkloosheid een artistieke activiteit uitoefenen of dat wensen te doen.

Het K.B. biedt aan volledig werklozen de mogelijkheid om een bijkomende artistieke activiteit aan te vatten of voort te zetten tijdens de werkloosheid, en om dat te kunnen doen tussen 18 uur en 7 uur (het verbod terzake wordt ongedaan gemaakt). De werkloosheidsuitkeringen kunnen integraal behouden blijven gedurende de periode waarin de artistieke activiteit wordt uitgeoefend, op voorwaarde evenwel dat die activiteit geen netto belastbaar inkomen verschaft dat een bepaald maximumbedrag overschrijdt. Indien dat het geval is, worden de uitkeringen naar verhouding verlaagd.

Voor een verdere bespreking van de draagwijdte van de diverse bepalingen van het K.B. van 23 november 2000 raadplege men het verslag aan de Koning dat aan het besluit voorafgaat (*B.S.*, 30 november 2000).

In aansluiting op het K.B. van 23 november 2000 is m.b.t. de werkloosheidsreglementering van toepassing op artiesten in hetzelfde *Belgisch Staatsblad* een M.B. van dezelfde datum bekendgemaakt.

De beide besluiten zijn op 1 januari 2001 in werking getreden.

M.V.D.

Politierechtbank – Verstekvonnis – Rechtsmiddelen

Art. 150, tweede lid, Sv., bepaalt dat de vrijwillige betaling door de bij verstek veroordeelde van de aan de Staat verschuldigde kosten, afstand meebrengt van elk rechtsmiddel tegen het vonnis van de politierechter. Deze bepaling werd in strijd bevonden met de rechten van verdediging en in het bijzonder met het algemeen erkend rechtsbeginsel volgens welk noch het openbaar ministerie noch de beklagde afstand kunnen doen van rechtsmiddelen of kunnen berusten in een strafrechtelijke beslissing.

Ermeë rekening houdende dat de politierechter niet enkel meer overtredingen te beoordelen heeft, maar dat hij ook bevoegd is om over belangrijke geschillen uitspraak te doen waarbij hij veel zwaardere straffen kan opleggen, wordt bij de wet van 31 mei 2000 het voornoemde art. 150, tweede lid,

Sv., opgeheven (*B.S.*, 2 december 2000; geen specifieke datum van inwerkingtreding vermeld).

N.D.C.

Strafvervolgning – Overschrijden redelijke termijn

De wet van 30 juni 2000 (*B.S.*, 2 december 2000; geen specifieke datum van inwerkingtreding vermeld) voegt een nieuw art. 21ter in de Voorafgaande Titel van het Wetboek van Strafvordering in.

Luidens de nieuwe bepaling kan, indien de duur van de strafvervolgning de redelijke termijn overschrijdt, de rechter de veroordeling bij eenvoudige schuldigverklaring uitspreken of kan hij een straf uitspreken die lager kan zijn dan de wettelijke minimumstraf. Tevens bepaalt het nieuwe art. 21ter dat, wanneer de veroordeling bij eenvoudige schuldigverklaring wordt uitgesproken, de verdachte wordt veroordeeld in de kosten en, zo daartoe aanleiding bestaat, tot teruggave. Ook wordt bepaald dat de bijzondere verbeurdverklaring wordt uitgesproken.

Met de wet van 30 juni 2000 wordt het wettelijke kader totstandgebracht voor de sancties die sinds het cassatiearrest van 9 december 1997 volgens de rechtspraak aan de overschrijding van de redelijke termijn kunnen worden verbonden (Cass., 9 december 1997, *R.W.*, 1998-99, 14; zie o.m. ook de n.a.v. dat arrest gepubliceerde bijdrage van J. Rozie, «Schuldigverklaring bij overschrijding van de redelijke termijn», *R.W.*, 1998-99, 2-6).

N.D.C.

Ontwikkelingssamenwerking – Rechten van het kind

Met de wet van 7 februari 1994 is men ertoe willen komen dat het Belgische beleid inzake ontwikkelingssamenwerking wordt getoetst aan de eerbiediging van de rechten van de mens en dat de beide concepten aan elkaar worden gekoppeld. Daartoe is de regering o.m. de verplichting opgelegd om een jaarlijks, aan het parlement mee te delen verslag op te stellen inzake de eerbiediging van de rechten van de mens in elk land waarmee België een algemene overeenkomst inzake ontwikkelingssamenwerking heeft gesloten.

In de wet van 7 februari 1994 worden de elementen opgesomd die het jaarverslag dient te omvatten. De wet van 17 september 2000 (*B.S.*, 16 december 2000; geen specifieke datum van inwerkingtreding vermeld) voegt aan die opsomming een nieuw element toe, namelijk een evaluatie van de ontwikkeling van de toestand van de werkende kinderen, meer bepaald in het licht van Conventie nr. 182 van de Internationale Arbeidsorganisatie over de ergste vormen van kinderarbeid.

De wet van 17 september 2000 vult de voornoemde wet van 7 februari 1994 daarenboven aan met een principiële bepaling naar luid waarvan de regering in de ontwikkelingssamenwerking van België met de andere staten toeziet op de eerbiediging van de rechten van het kind als gedefinieerd in het Verdrag van New York van 20 november 1989 inzake de rechten van het kind, en dat ze bepaalt welke maatregelen moeten worden genomen in geval van schending van die rechten.

R.P.

Onderwijs XII – Ensor

In het *Belgisch Staatsblad* van 16 december 2000 werd het decreet van 20 oktober 2000 «betreffende het onderwijs XII – Ensor» bekendgemaakt. Met het decreet ligt reeds het twaalfde verzameldecreet voor waarin, zoals het voorbije decennium traditie is geworden, in een tekst uiteenlopende – veelal technische – aangelegenheden m.b.t. diverse onderwijsniveau's worden geregeld.

Uit de parlementaire voorbereiding blijkt dat aan het decreet een opschrift is gegeven dat «handig» is bij latere verwijzingen (*Parl.St.*, VI.P., 1999-2000, nr. 367/3, 12). Wat dat betreft is het – naar de toekomst toe – wellicht nuttig in herinnering te brengen dat een opschrift in de mate van het mogelijke ernaar moet streven de bestemming van de norm te informeren omtrent het onderwerp van de regeling of om die regeling kort te omschrijven. Dit is de zogeheten «interne identificatiefunctie» van het opschrift.

Vraag is of die functie niet totaal dreigt te verwateren wanneer men in opschriften referenties – zoals «Ensor» – gaat inschrijven, waarvan het verband met de geregelde aangelegenheid niet op het eerste gezicht duidelijk is, laat staan direct af te leiden valt uit de parlementaire voorbereiding. Afgezien daarvan blijft James Ensor, zoals zovele andere Vlaamse schilders, uiteraard een groot kunstenaar, zoals er in Vlaanderen ook nog grote auteurs zijn, om nog maar te zwijgen van oude sportglorieën, e.d.

Wat de inhoud van het decreet van 20 oktober 2000 betreft: het is in de context van deze kroniek niet doenbaar en evenmin wenselijk de draagwijdte van de ongeveer negentig artikelen van het decreet zelfs maar beknopt weer te geven. Beperken we ons daarom tot het vermelden van enkele aangelegenheden die op diverse onderwijsniveaus worden geregeld.

Wat het *basisonderwijs* betreft, wordt de procedure inzake schoolverandering vereenvoudigd en wordt de regeling m.b.t. de tellingsmomenten voor het vaststellen van het leerlingenaantal in de basisschool gewijzigd. Op het vlak van de procedure van afwijking van de programmatie- en rationalisatienormen wordt aangesloten op het Hibernia-arrest van het Arbitragehof van 2 februari 2000.

Inzake *secundair onderwijs* wordt o.m. de regeling omtrent de doorstroming van de leerlingen in de derde graad gewijzigd en worden ook aanpassingen aangebracht in de reglementering betreffende de afwijking van programmatie- en rationalisatienormen en aan de bijhorende adviesprocedures. Het decreet bevat tevens een tiental bepalingen inzake tijdelijke projecten in het secundair onderwijs.

De wijzigingen inzake het *onderwijs voor sociale promotie* zijn beperkt en betreffen o.m. de categorieën van cursisten die een vrijstelling van het inschrijvingsgeld kunnen aanvragen.

In het *hogescholenonderwijs* wordt de benoemingsvoorwaarde inzake artistieke bekendheid opgegeven (dan toch een link met Ensor?). Geoordeeld wordt dat een centraal ingerichte commissie niet op een voldoende gemotiveerde en algemene wijze de artistieke bekendheid kan vaststellen. Voortaan wordt het aan de hogescholen overgelaten om autonoom en volgens het pedagogisch project te beslissen wie over voldoende kwalificaties beschikt.

Benevens een reeks van bepalingen inzake het individueel aangepast jaarsysteem, hebben andere wijzigingen m.b.t. het *tertiair onderwijs* te maken met de externe kwaliteitsbewaking en wordt een uniforme regelgeving uitgebouwd

voor de visitatiecommissies in de hogescholen en de universiteiten.

Op het vlak van de rechtspositie van het personeel in het gemeenschaps- en gesubsidieerd onderwijs voorziet het decreet in een uitstel van het mandaatsysteem voor de directeur in het secundair onderwijs en in het onderwijs voor sociale promotie en worden sommige bepalingen gewijzigd inzake de tijdelijke aanstelling van doorlopende duur.

Het decreet van 18 mei 1999 betreffende het onderwijs XI wordt gewijzigd teneinde er geen onduidelijkheid over te laten bestaan dat de Vlaamse regering bevoegd is voor het bepalen van de rechtspositieregeling van de administratieve diensten van de ARGO.

Het decreet van 20 oktober 2000 brengt, tot slot, het wettelijke kader tot stand dat het voor de Vlaamse Gemeenschap mogelijk moet maken om door middel van regionale expertisenetwerken bij te dragen tot de nascholing van het onderwijzend personeel op het terrein van de informatie- en communicatietechnologie.

M.V.D.

Gerechtelijke procedure – Tussenkost openbaar ministerie – Rechten van verdediging

In het *Belgisch Staatsblad* van 19 december 2000 werd de wet van 14 november 2000 bekendgemaakt tot wijziging van het Gerechtelijk Wetboek inzake de tussenkost van het openbaar ministerie in de procedure voor het Hof van Cassatie en, in burgerlijke zaken, voor de feitenrechters en tot wijziging van de artikelen 420bis en 420ter van het Wetboek van strafvordering (geen specifieke datum van inwerkingtreding vermeld).

Het Europese Hof voor de Rechten van de Mens heeft ons land al een aantal keren veroordeeld omdat de partijen voor het Hof van Cassatie niet de mogelijkheid werd geboden om te antwoorden op de conclusies van het openbaar ministerie en het openbaar ministerie met raadgevende stem kan deelnemen aan de beraadslaging van het Hof. Een en ander werd moeilijk verenigbaar geacht met de rechten van verdediging en de wapengelijkheid.

De wet van 14 november 2000 past de procedureregeling voor het Hof van Cassatie aan in het licht van de bedoelde rechtspraak van het Europese Hof, in die zin dat de partijen voortaan het Hof van Cassatie kunnen verzoeken dat de zaak zou worden verdaagd teneinde hun de mogelijkheid te bieden mondeling, dan wel met een noot, te antwoorden op de schriftelijke of mondelinge conclusie van het openbaar ministerie.

Aangezien met toepassing van art. 420ter Sv. de rechtspleging voor het Hof van Cassatie in strafzaken op dezelfde wijze verloopt als de rechtspleging in burgerlijke zaken, kunnen de partijen bij het Hof van Cassatie in strafzaken voortaan ook antwoorden op de conclusies van het openbaar ministerie. Daartoe wordt de redactie van art. 420bis Sv. aangepast.

Voorts worden het tweede en het derde lid van art. 420ter Sv. opgeheven, waardoor de advocaat zich niet telkens ter griffie hoeft te begeven om op de hoogte te raken van de vastgestelde rechtsdag.

Ook de rechtspleging in burgerlijke zaken voor de feitenrechters wordt gewijzigd. Het advies uitgebracht door het

openbaar ministerie deed immers een vergelijkbare problematiek rijzen naar de rechten van verdediging toe. Aan de partijen wordt de mogelijkheid gegeven om te repliceren op de conclusies van het openbaar ministerie.

Als het openbaar ministerie schriftelijk adviseert, worden de partijen daarvan in kennis gesteld door de griffier. Zij beschikken dan over de mogelijkheid om – uitsluitend bij wege van antwoord op het advies van het openbaar ministerie en binnen een bepaalde termijn – een conclusie neer te leggen waarin evenwel geen nieuwe middelen mogen worden aangebracht. Adviseert het openbaar ministerie mondeling ter zitting, dan worden de partijen onmiddellijk gehoord over hun opmerkingen over dat advies. De feitenrechter in burgerlijke zaken kan de partijen echter toestemming verlenen om hun conclusie over het advies ter griffie neer te leggen.

N.D.C.

Landbouwproducten met gebreken – Aansprakelijkheid

De wet van 12 december 2000 (*B.S.*, 19 december 2000; inwerkingtreding op 4 december 2000) heft art. 2, derde lid, van de wet van 25 februari 1991 betreffende de aansprakelijkheid voor producten met gebreken op. Als gevolg van die opheffing worden de producten van de landbouw, de veehouderij, de jacht en de visserij binnen de toepassingsfeer van de wet van 25 februari 1991 gebracht (vóór de wetswijziging was dat uitsluitend het geval voor dergelijke producten in zoverre deze een eerste bewerking of verwerking hadden ondergaan).

Met de opheffing van art. 2, derde lid, van de wet van 25 februari 1991 wordt aangesloten op de richtlijn 1999/34/EG van het Europese Parlement en de Raad van 10 mei 1999 tot wijziging van de richtlijn 85/374/EEG van de Raad betreffende de onderlinge aanpassing van de wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen der lidstaten inzake de aansprakelijkheid voor producten met gebreken. De richtlijn 1999/34/EG moet worden gesitueerd tegen de achtergrond van de voedselcrisissen die zich de laatste jaren hebben voorgedaan.

De wet van 12 december 2000 is enkel van toepassing op de vergoeding van schade die werd veroorzaakt door gebrekkige producten die na haar inwerkingtreding op 4 december 2000 in het verkeer zijn gebracht.

E.J.

Regionale omroepen

In het *Belgisch Staatsblad* van 20 december 2000 werd het decreet van 1 december 2000 bekendgemaakt houdende wijziging van sommige bepalingen inzake de regionale omroepen in de decreten betreffende de radio-omroep en de televisie, gecoördineerd op 25 januari 1995 (geen specifieke datum van inwerkingtreding vermeld).

Het decreet strekt ertoe de uitoefening van de taak van de regionale omroepen te vergemakkelijken met behoud van hun primordiale opdracht. Er is immers gebleken dat een aantal bepalingen die de bescherming van de nationale omroep tot doel hadden, onnodig zijn. In het decreet wordt verduidelijkt wat de taak van een regionale omroep is – de nadruk op het complementaire karakter vervalt – en wat

onder regionale informatie moet worden begrepen. De arbitrair opgelegde beperking tot 300 uur uitzenden per jaar wordt ongedaan gemaakt en de 20%-barrière voor reclamatieblokken per dag uitzendtijd wordt veranderd in maximum 15% reclametijd, bepaald rekening houdende met de jaarlijkse zendtijd met een maximum van 600 uur.

K.B.

Sociale inschakelingsinitiatieven

In het *Belgisch Staatsblad* van 21 december 2000 werden twee K.B.'s van 24 november 2000 en een M.B. van 14 december 2000 bekendgemaakt i.v.m. de sociale inschakelingsinitiatieven.

De betrokken besluiten geven uitvoering aan het regeerakkoord waarbij de tewerkstelling van gerechtigden op het bestaansminimum en gerechtigden op financiële maatschappelijke hulp wordt bevorderd door middel van het geven van een fiscale stimulans in geval van aanwerving van moeilijk bemiddelbare werklozen binnen het raam van een sociaal inschakelingsinitiatief of door een uitzendbureau.

Teneinde te voorkomen dat de O.C.M.W.'s de financiële last zouden moeten dragen van de uitbetaling van het bedrag van het geactiveerde bestaansminimum aan het uitzendkantoor of de geactiveerde financiële maatschappelijke hulp aan de werkgever, kunnen zij een voorschot op de staatstoelage aanvragen. Deze aanvraag moet steeds vergezeld zijn van een kopie van hetzij de overeenkomst gesloten tussen het O.C.M.W. en het uitzendbureau, hetzij de arbeidsovereenkomst gesloten in het raam van een sociaal inschakelingsinitiatief. De aanvraag dient rechtstreeks te worden ingediend bij de leidende ambtenaar van het Bestuur van Maatschappelijke Integratie van het Ministerie van Sociale Zaken, Volksgezondheid en Leefmilieu.

Het voorschot is gelijk aan het bedrag van het geactiveerde bestaansminimum of de geactiveerde maatschappelijke hulp en wordt maandelijks gestort. Het is niet meer verschuldigd wanneer de arbeidsovereenkomst van de aangeworven persoon in het raam van een sociaal inschakelingsinitiatief wordt beëindigd of wanneer de overeenkomst gesloten tussen het O.C.M.W. en het uitzendbureau wordt beëindigd.

R.P.

Gerechtelijke procedure – Elektronische handtekening – Gebruik van fax en e-mail

1. In het *Belgisch Staatsblad* van 22 december 2000 werd de wet van 20 oktober 2000 bekendgemaakt tot invoering van het gebruik van telecommunicatiemiddelen en van de elektronische handtekening in de gerechtelijke en de buitengerechtelijke procedure.

De wet wijzigt zowel het Burgerlijk Wetboek als het Gerechtelijk Wetboek.

2. Art. 1322 B.W., dat de bewijskracht van onderhandse akten betreft, wordt aangevuld met een nieuw tweede lid waarin wordt bepaald dat, voor de toepassing van dat artikel, voldoet aan het vereiste van een handtekening, «een geheel van elektronische gegevens dat aan een bepaalde persoon kan worden toegerekend en het behoud van de integriteit van de inhoud van de akte aantoont». Deze bepa-

ling houdt in dat de elektronische handtekening aan een onderhandse akte voortaan dezelfde bewijskracht kan geven als de handgeschreven handtekening.

In Boek III van het B.W. wordt onder een nieuwe titel XXI («Kennisgeving») het reeds bij de wet van 15 december 1949 opgeheven art. 2281 opnieuw opgenomen. In het opnieuw ingevoegde art. 2281 B.W. wordt o.m. bepaald dat, wanneer een kennisgeving schriftelijk dient te gebeuren om door de kennisgever te kunnen worden aangevoerd, ook een kennisgeving per telegram, telex, telefax, elektronische post of enig ander telecommunicatiemiddel dat resulteert in een schriftelijk stuk aan de zijde van de geadresseerde, als een schriftelijke kennisgeving wordt beschouwd. Fax en e-mail krijgen m.a.w. dezelfde waarde als een geschrift.

Wat de wijzigingen betreft die in het Burgerlijk Wetboek worden aangebracht, vermeldt de wet van 20 oktober 2000 geen specifieke datum van inwerkingtreding.

3. Onder de wijzigingen die in het Gerechtelijk Wetboek worden aangebracht valt o.m. de aanvulling van art. 32 Ger.W. te vermelden. Onder «kennisgeving», in de zin van het Gerechtelijk Wetboek, wordt voortaan verstaan de toezending van een akte van rechtspleging in origineel of in afschrift, die gebeurt «langs de post, per fax of per elektronische post» of, in de gevallen die de wet bepaalt, in de vormen die deze voorschrijft.

Voorts wordt bepaald dat een mededeling, kennisgeving of neerlegging die per gewone brief kan gebeuren, eveneens geldig kan geschieden per fax of per elektronische post, voor zover de geadresseerde een faxnummer of elektronisch adres opgeeft, dan wel regelmatig gebruikt. Een mededeling, kennisgeving of neerlegging, die bij een ter post aangekende brief dient te gebeuren, kan eveneens geldig per fax of elektronische post geschieden, mits dit een ontvangstbewijs van de geadresseerde oplevert. De nieuwe communicatiemiddelen kunnen m.a.w. voortaan ook voor de contacten met de gerechtelijke overheden worden aangewend.

Benevens een aanpassing aan het gebruik van de nieuwe communicatiemiddelen van art. 52 Ger.W., inzake de wijze van berekening van de termijn voor het verrichten van proceshandelingen, wordt ook nog art. 863, Ger.W., dat bij de wet van 3 augustus 1992 werd opgeheven, opnieuw ingevoegd. In het opnieuw ingevoegde artikel wordt o.m. bepaald dat het vereiste van de ondertekening voor de geldigheid van een proceshandeling er niet aan in de weg staat dat de handeling ook geldig per fax of per elektronische post kan worden verricht, zij het dat de rechter, op verzoek van een partij die daar belang bij heeft, de auteur van de handeling kan bevelen de ondertekening te bevestigen.

Wat de wijzigingen van het Gerechtelijk Wetboek betreft, wordt de Koning opgedragen de datum van de inwerkingtreding van de desbetreffende wijzigingsbepalingen vast te stellen.

K.B.

Werkloosheidsreglementering – Controle gezinssituatie

Art. 23 van de wet van 14 februari 1961 voor economische expansie, sociale vooruitgang en financieel herstel vormt de grondslag voor de controle op de gezinstoestand van de werklozen en meer bepaald voor de huisbezoeken die bij de werklozen kunnen worden afgelegd. Het artikel regelt de

procedure die moet worden doorlopen door de ambtenaren van de R.V.A. wanneer zij de gezinstoestand van de werklozen willen nagaan en wanneer zij willen controleren of de gegevens die zijn meegedeeld op de aangifte bij het verzoek om werkloosheidsuitkering, overeenstemmen met de werkelijkheid. Zo kon de R.V.A. van de voorzitter van de arbeidsrechtbank de toelating krijgen om een huisbezoek af te leggen bij een werkloze die daarmee niet had ingestemd.

De wet van 6 december 2000 (B.S., 22 december 2000; inwerkingtreding op 22 december 2000) vervangt het voornoemde art. 23 van de wet van 14 februari 1961 door een nieuwe tekst waarin naar een groter evenwicht is gestreefd tussen, eensdeels, de bescherming van de privacy van de werkloze en, anderdeels, de efficiëntie van de controle op de naleving van de werkloosheidsreglementering.

De voornaamste wijzigingen die het nieuwe art. 23 vertoont t.a.v. het vroegere regime zijn de volgende:

- de rechten van verdediging van de werkloze worden versterkt: hij dient ervan in kennis te worden gesteld dat hij een huisbezoek kan weigeren en dat hij zich tijdens dat bezoek kan laten bijstaan door een advocaat of een afgevaardigde van een erkende werknemersorganisatie, indien hij met het bezoek instemt;
- indien de werkloze zich niet op de hoorzitting aanbiedt, waarvoor hij is uitgenodigd door het bevoegde werkloosheidsbureau van de R.V.A. teneinde zijn gezinssituatie te laten controleren, en hij evenmin toestemming verleent voor een huisbezoek, staat het aan de directeur van het bureau om uitspraak te doen op basis van de elementen waarover hij beschikt;
- het gedwongen huisbezoek wordt afgeschaft wegens te weinig efficiënt en veelal onnodig, omdat de RVA toch reeds over voldoende gegevens beschikt;
- de werkloze wordt ingelicht over de mogelijkheid om een klacht in te dienen bij de bevoegde federale ombudsman aangaande het optreden van de RVA inzake de controle van de gezinstoestand.

M.V.D.

Aandelenleningen – Fiscale regeling

Bij de wet van 10 maart 1999 werd het wetgevende kader tot stand gebracht voor de fiscale regeling van de zogeheten aandelenleningen. Hierbij werd bepaald dat de vergoeding die door de lener aan de uitlener wordt betaald als interest moet worden gekwalificeerd waarop, tenzij een uitzonderingsbepaling kan worden ingeroepen, roerende voorheffing moet worden betaald.

De wet van 10 maart 1999 heeft tevens voorzien in de oprichting van een gecentraliseerd systeem voor het lenen en het uitlenen van aandelen met als doelstelling de vereffening van orders tot overdracht van effecten te vergemakkelijken. Het K.B. van 29 november 2000 (B.S., 23 december 2000; inwerkingtreding op 28 november 2000) stelt de erkenningsvoorwaarden vast waaraan het gecentraliseerde systeem moet voldoen. Ondertussen werd bij M.B. van 6 december 2000 reeds een eerste erkenning verleend aan het gecentraliseerde systeem voor het lenen en het uitlenen van aandelen opgericht binnen Euronext Brussels N.V.

Nog in het *Belgisch Staatsblad* van 23 december 2000 werd het K.B. van 4 december 2000 bekendgemaakt tot

wijziging van het K.B./W.I.B. 92 betreffende de roerende voorheffing op de inkomsten van leningen van aandelen. Dat K.B. past de bestaande regelen voor de afstand van de inning van de roerende voorheffing aan, rekening houdend met de bijzonderheden van de verrichtingen inzake lening van aandelen. Tevens schrijft dat besluit in de artikelen 106, §§ 10 en 11, 117, §§ 16 en 17, K.B./W.I.B. 92, een aantal vrijstellingsbepalingen in voor die bijzondere vorm van lening. Het K.B. van 4 december 2000 is van toepassing op inkomsten verleend of toegekend vanaf 28 november 2000.

M.M.

Vast Wervingssecretariaat – Wijziging van benaming

De wet van 14 december 2000 (*B.S.*, 28 december 2000; geen specifieke datum van inwerkingtreding vermeld) wijzigt de benaming «Vast Wervingssecretariaat» in «SELOR – Selectiebureau van de Federale Overheid». Deze laatste benaming sluit immers beter aan op de hoofdpdracht van het vroegere Vast Wervingssecretariaat, die bestaat uit de selectie en de oriëntatie van kandidaten voor een ambt bij de (federale) overheid.

De wet bepaalt dat de leidende ambtenaar van SELOR de titel voert van «afgevaardigd bestuurder van het Selectiebureau van de Federale Overheid».

De Koning wordt ermee belast de terminologie in de van kracht zijnde wettelijke bepalingen in overeenstemming te brengen met de nieuwe wettelijke benaming van SELOR.

M.V.D.

Geïntegreerde politie – Gerechtelijke controle – Tijdelijke wet

De wet van 22 december 2000 (*B.S.*, 29 december 2000; inwerkingtreding op 1 januari 2001) beoogt de gerechtelijke controle op de geïntegreerde politie op voorlopige wijze te regelen, in afwachting dat de parlementaire behandeling van het wetsvoorstel inzake het federale parket – tot wiens opdrachten de voornoemde gerechtelijke controle behoort – is beëindigd en het federale parket effectief is geïnstalleerd.

In afwachting wordt de betrokken controlebevoegdheid uitgeoefend door magistraten die daartoe worden aangewezen bij ministerieel besluit dat wordt vastgesteld na overleg in de Ministerraad. Alleen magistraten die, al naargelang het geval, voldoen aan de voorwaarden om als federale procureur of federale magistraat te worden benoemd, komen voor de tijdelijke uitoefening van de betrokken controlebevoegdheid in aanmerking.

M.V.D.

SIS-kaart en verzekeraarbaarheid – Verband

Met het K.B. van 14 december 2000 (*B.S.*, 29 december 2000; inwerkingtreding op 1 januari 2001) wordt het vermoeden ingevoerd volgens welk de periodes van verzekeraarbaarheid die gecodeerd op de sociale identiteitskaart (SIS-kaart) kunnen voorkomen, in principe overeenkomen met de geldigheidsduur van de kaart zelf.

Op die wijze kan worden afgezien van de systematische jaarlijkse bijwerking van de kaart voor alle sociaal ver-

zekerden. Enkel de kaarten van sociaal verzekerden waarvan de omvang van het recht wordt gewijzigd, moeten nog door de verzekeringsinstellingen worden aangepast. In het verslag aan de Koning, dat aan de tekst van het K.B. voorafgaat, wordt in dat verband beklemtoond dat het besluit «onmiskenbaar een vooruitgang (vormt) voor alle sociaal verzekerden omdat hierdoor kan worden vermeden dat ze elk jaar systematisch naar de loketten van hun ziekenfonds moeten gaan om hun kaart te laten bijwerken en (dat) het (besluit) dus in de lijn (ligt) van de administratieve vereenvoudiging» (voor het verslag aan de Koning, waarin wordt uitgeweid over het (negatief) advies van de Raad van State, afdeling wetgeving, over het (ontwerp)besluit, zie *B.S.*, 29 december 2000, 43303).

M.V.D.

Openbare telecommunicatienetwerken

In het *Belgisch Staatsblad* van 29 december 2000 werd het K.B. van 12 december 2000 bekendgemaakt tot wijziging van het K.B. van 22 juni 1998 betreffende de voorwaarden inzake aanleg en exploitatie van openbare telecommunicatienetwerken (inwerkingtreding op 29 december 2000).

Het K.B. bevat de regelen die een ontbundelde toegang tot het aansluitnet mogelijk maken, en moet worden begrepen tegen de achtergrond van het beleid dat terzake wordt voorgestaan op Europees niveau, zoals dat laatst nog werd onderschreven tijdens de top in Lissabon (23 en 24 maart 2000) en tijdens de vergadering van de Europese Raad in Feira op 20 juni 2000. Binnen de Europese Unie schept de Internet economie immers hoge verwachtingen op het vlak van de groei en de werkgelegenheid. Te dien einde wordt ervan uitgegaan dat zowel het bedrijfsleven als de burgers toegang moeten krijgen tot een goedkope communicatie-infrastructuur en een uitgebreid gamma van diensten. Om dat te bereiken dienden de lidstaten vóór het einde van 2000 in meer concurrentie te voorzien op het gebied van lokale toegangsnetten en diende het aansluitnet te worden opgesplitst.

K.B.

Tuchtrecht magistratuur – Inwerkingtreding nieuwe regeling

Bij de wet van 7 mei 1999 werd het tuchtrecht van de leden van de rechterlijke orde gewijzigd. Bij dezelfde wet werden de bepalingen die het tuchtstatuut van o.m. het personeel van de griffies en parketten regelen, opgeheven. Aangezien de voornoemde wet uiterlijk op 1 januari 2001 in werking zou zijn getreden, maar nog geen nieuw tuchtstatuut voor het bedoelde personeel is aangenomen en de leden van de bij de wet opgerichte nationale tuchtraad nog niet zijn benoemd, heeft de wet van 22 december 2000 (*B.S.*, 30 december 2000; inwerkingtreding op 31 december 2000) de inwerkingtreding van de wet van 7 mei 1999 uitgesteld.

Daartoe wordt art. 20 van de wet van 7 mei 1999 gewijzigd. Luidens de nieuwe bepaling kan de Koning voor elk artikel van die wet de datum bepalen waarop het in werking treedt, maar dat dient uiterlijk op 1 januari 2002 te zijn.

M.V.D.

MEDEDELINGEN

Voorzorgskas voor Advocaten en Gerechtsdeurwaarders

De Raad van Bestuur van de Voorzorgskas voor Advocaten en Gerechtsdeurwaarders nodigt u uit tot het bijwonen van de 2de Buitengewone Algemene Vergadering die zal gehouden worden op vrijdag 22 juni 2001 om 14u30 in het Huis van de voorzorgskas, Gulden Vlieslaan 64, 1060 Brussel.

Dagorde van de 2de Buitengewone Algemene Vergadering

1. Wijziging van Artikel 36 van de Statuten.

Belangrijke herinnering

De leden van de vereniging die verhinderd zouden zijn de vergadering bij te wonen en die wensen zich te laten vertegenwoordigen, kunnen daartoe een volmacht verlenen aan een ander lid. Deze volmacht moet geen bijzondere vorm hebben en kan afgegeven worden bij het bureau van de vergadering.

Het aantal stemmen waarover een mandataris kan beschikken is beperkt tot tien (Art. 31 van de Statuten).

Voor de Raad van Bestuur
De Voorzitter

Marie-Berthe Bertrand

Gespecialiseerde opleiding «Ondernemingsrecht»

Het Departement rechten van de Universitaire Instelling Antwerpen organiseert voortgezet gespecialiseerd academisch onderwijs over «Ondernemingsrecht».

Het programma is gesteund op een gevallenstudie. De casus wordt steeds benaderd vanuit de relevante rechtstakken: vennootschapsrecht, economisch met inbegrip van publiek recht en milieu- en ruimtelijk orderingsrecht, fiscaal recht, sociaal recht, verbintenissenrecht.

Het programma richt zich tot juristen die zich willen bijscholen, bv. in het licht van het heroriënteren of het kwalitatief verdiepen van hun carrière of praktijk.

Ondernemingsrecht is een opleiding van één jaar en omvat drie blokken: oprichting, werking en beëindiging van de onderneming. Dit komt overeen met drie trimesters. Ieder blok omvat 100 collegeuren, waarvan 20 voorbehouden voor de gevallenstudie. De colleges lopen van eind september tot half juni. Ze vinden plaats op dinsdagavond van 18.15 tot 21.15 u en op zaterdagvoormiddag vanaf 9 uur.

De gespecialiseerde opleiding leidt tot het behalen van de academische graad van «Gediplomeerde in de gespecialiseerde studies van het ondernemingsrecht» (equivalentie: «Master in Business Law»).

Deze opleiding levert 32 punten op voor de permanente vorming van advocaten.

Inlichtingen: Ondernemingsrecht, p/a Prof. Dr. H. Braeckmans, Departement Rechten UIA, Universiteitsplein 1, 2610 Wilrijk of telefonisch: mevrouw Karen Moser (tel. 03/820.29.02) of secretariaat (tel. 03/820.29.42), e-mail: vvantong@uia.ua.ac.be.

Gespecialiseerde Studie «Fiscaal Recht»

De voortgezette academische opleiding in het fiscaal recht heeft als doel specialisten in het fiscaal recht te vormen. Deze opleiding richt zich tot juristen en bedrijfseconomen.

De opleiding wil een diepgaande kennis en onderzoeksvaardigheid verschaffen in de diverse deelgebieden van het fiscaal recht. Gelet op de vaak onduidelijke en snel wijzigende belastingwetteksten, wordt bij de opleiding de nadruk gelegd op het bij-

brengen van vaardigheden om zelfstandig, creatief en synthesegericht de belastingwetgeving te bestuderen. In dit licht wordt uiteraard aandacht besteed aan de wisselwerking tussen enerzijds het belastingrecht en anderzijds de andere rechtstakken en de economische disciplines.

De opleiding leidt tot de graad van «Gediplomeerde in de gespecialiseerde studie van het fiscaal recht» (equivalentie: «Master in Tax Law»).

Deze opleiding levert 32 punten op voor de permanente vorming van advocaten.

Inlichtingen: GGS Fiscaal Recht, p/a Prof. Dr. B. Peeters, Departement Rechten UIA, Universiteitsplein 1, 2610 Wilrijk of telefonisch: mevrouw Karen Moser (tel. 03/820.29.02) of secretariaat (tel. 03/820.29.42), e-mail: vvantong@uia.ua.ac.be.

Ius Commune Prize

Het bestuur van de Onderzoeksschool Ius Commune heeft besloten tot het instellen van een Ius commune Prize voor een wetenschappelijk artikel van uitzonderlijke kwaliteit van de hand van een promovendus of jonge onderzoeker die niet meer dan twee jaar geleden is gepromoveerd. De Prize bestaat uit een geldbedrag van 1200 Euro.

Deelnemingsvoorwaarden en inlichtingen: Ms. P. Vranken, Ius Commune Prize, Maastricht University, METRO, P.O. Box 616, 6200 MD Maastricht (NL), Tel.: +31 43 3883230, Fax.: +31 43 3259091, e-mail: petra.vranken@facburfdr.unimaas.nl, URL: <http://www.rechten.unimaas.nl/ozic>.

Symposium: Collectieve rechtsbescherming

Op 31 mei 2001 organiseert het Molengraaff instituut voor privaatrecht van de Universiteit Utrecht in samenwerking met de onderzoeksschool Ius Commune te Utrecht een symposium over collectieve rechtshandhaving.

Aanknopingspunt vormen Richtlijn 98/27/EG van het Europees Parlement en de Raad van 19 mei 1998 betreffende het doen staken van inbreuken in het raam van de bescherming van de consumentenbelangen alsmede de Wet van 25 april 2000 tot aanpassing van de Boeken 3 en 6 van het Burgerlijk Wetboek aan die richtlijn (Stb. 2000, 178). Laatstgenoemde wet is op 1 januari 2001 inwerking getreden.

Inlichtingen en inschrijvingen: Mevr. J.P. Borlée, Molengraaff instituut voor privaatrecht, Nobelstraat 2a, 3512 EN Utrecht, e-mail: j.borlee@law.uu.nl.

Internationaal congres: Rechtstreekse werking

Op 1 juni 2001 organiseert de Universiteit van Amsterdam te Amsterdam een internationale conferentie rond een van de meest centrale leerstukken van het Europees recht: de rechtstreekse werking. De conferentie is bedoeld om dit leerstuk te doordenken, zowel vanuit recente ontwikkelingen in EG-recht, als vanuit het perspectief van vergelijkend staatsrecht en internationaal publiekrecht.

Voor inlichtingen en inschrijvingen: Mr. Jolande Prinssen, (prinssen@jur.uva.nl) of de Amsterdam Law School (als@jur.uva.nl), Postbus 1030, 1000 BA Amsterdam, tel. +31 20 5253359 en fax +31 20 5253360, www.jur.uva.nl/acil/Direct_effect.htm.

Studieavond: Contractualisering van het overheidsoptreden

Op 7 juni 2001 van 19 tot 21 uur wordt door de Vakgroep Economisch Recht van de Vrije Universiteit te Brussel een studieavond «Contractualisering van het overheidsoptreden» georganiseerd.

De spreker is Prof. Kaat Leus, hoofddocent V.U.B. en advocaat te Brussel.

Bijkomende inlichtingen: mevr. Shirley Demeue (tel. 02/629.26.38, fax 02/629.36.98, sdemeue@vub.ac.be) of mevr. Elke Janssens (tel. 02/663.50.74, elke.janssens@nautadutlih.com).

Er beweegt wat in de wereld van de electriciteit ! De opening van de markt brengt heel wat nieuwe uitdagingen met zich, niet in het minst voor het beheer van het hoogspanningsnet. Een netbeheerder regelt de toegang tot het hoogspanningsnet en leidt het elektriciteitsverkeer in goede banen. Hij vervult een centrale rol in de elektriciteitsmarkt en werkt zowel in een internationaal als een nationaal kader. CPTE en Electrabel Planificatie & Transport nemen in België de taak van netbeheerder (TNB) waar.

Wij zoeken dan ook dynamische en performante teamspelers die zich thuisvoelen in een evolutieve en marktgerichte omgeving.

Momenteel hebben wij een vacature voor een **Junior Jurist**

Functie omschrijving

Als Junior Jurist, zal je het hoofd van de juridische dienst TNB bijstaan, in de volgende verantwoordelijkheden:

- opvolgen van geschillen
- beheer van juridische aspecten i.v.m. alle overeenkomsten tussen gebruikers van het net en TNB enerzijds en tussen de TNB's onderling anderzijds
- geschillen beheren tussen operatoren en TNB
- behandeling van de juridische aspecten betreffende het behoud en de ontwikkeling van het bestaande netwerk (schadegevallen, onteigeningen, verplaatsingen)

Profiel

- Je bent Licentiaat in de Rechten en beschikt over 2 à 3 jaar ervaring in het beheer van geschillen aan de balie, en dit voornamelijk m.b.t. administratief recht (stedebouw, milieu, overheidsopdrachten...) of eventueel een algemene ervaring met diverse rechtstakken
- Je bent Nederlandstalig en hebt een goede operationele kennis van het Frans
- Je bent sterk praktijkgericht en analytisch ingesteld
- Je bent een goed onderhandelaar, durft risico's nemen en jezelf in vraag stellen
- Je kan werken in een omgeving in volle ontwikkeling

Geïnteresseerd in deze functie?

Stuur dan je kandidatuur naar

candi.hqe@electrabel.com, t.a.v.

Valérie Boucquey (☎ 02/519.29.15,

☎ 02/518.64.04) met vermelding van de referentie

501.750.10/RW.

Een en al energie voor u.

Onteigeningen 2000

MET BIJDRAGE VAN:

DHR. R. PALMANS - MR. J. GHIJSELS - MR. P. FLAMEY - DHR. M. BOSMANS -
DHR. A. DE BRUYNE - DHR. P. PHILIPPAERTS - PROF. A. VASTERSAVENTS - MR. M. DENYS

2001; ISBN 90-5095-156-2; 282 BLZ.; 2.450 BEF; 135 NLG

De overheid maakt steeds vaker gebruik van onteigeningen, niet alleen voor de SST of Doel, maar ook voor de aanleg van fietspaden, sociale woonwijken, de realisatie van structuurplannen enzovoort. Allemaal redenen voor bijvoorbeeld de Staat, het Vlaamse Gewest, gemeenten, OCMW's en sociale bouwmaatschappijen om tot onteigening over te gaan.

Art. 16 G.W. bepaalt dat de onteigeningsvergoeding billijk moet zijn. Rechtbanken doen voor het bepalen van die billijke vergoeding meestal beroep op deskundigen, die als opdracht krijgen "de" onteigeningsvergoeding te bepalen. Dit is meestal geen sinecure. Rechtbanken, advocaten, overheid, onteigenden én deskundigen durven omtrent de juiste vergoeding wel eens grondig van mening verschillen. Over de vergoeding op zich werd de laatste decennia weinig gepubliceerd, terwijl het bepalen van een juiste vergoeding een steeds complexer probleem wordt.

Vaak balanceert men op de zeer dunne koord tussen het juridische en technische aspect bij het bepalen van de vergoeding. Wat is het uitgangspunt voor het bepalen van de vergoeding? Moet een voorliggende tuin tegen bouwgrondprijs vergoed worden, of niet? Beïnvloedt de milieureglementering de vergoeding? Hoeveel bedraagt de wederbeleggingsvergoeding? Zijn wachttintersten nog van deze tijd? En waaraan moet het deskundig verslag inzake onteigeningen nu eigenlijk voldoen? Op al deze vragen biedt dit boek een antwoord. Bovendien treedt ook het Aankoopcomité in dit boek voor het eerst met duidelijke standpunten naar buiten.

Uit de inhoud:

- Inleidende beschouwingen
- De onteigeningsvergoeding in het algemeen en de invloed van het milieurecht op de onteigeningsvergoeding in het bijzonder
- Invloed van artikel 29 van het decreet van 22 oktober 1996 betreffende de ruimtelijke ordening bij het bepalen van de onteigeningsvergoeding
- De relatie tussen de vergelijkingspunten en de vergoeding
- Aangelegenhedenwaarde, affectiewaarde en minderwaarde restant
- Wederbeleggingsvergoeding en wachttintersten
- Onteigeningsvergoeding voor publiekrechtelijke zones non aedificandi
- Onteigeningsvergoeding voor het overblijvende gedeelte wegens toekomstige hinder veroorzaakt op het onteigende gedeelte
- Wat moet een deskundigenverslag over onteigeningsvergoeding bevatten?

Wordt u ook geconfronteerd met onteigeningsdossiers?

- Dan bent u voortaan precies op de hoogte van de juridische en technische verhoudingen bij het bepalen van een onteigeningsvergoeding.
- Dan kent u vanaf nu alle regelingen betreffende wederbeleggingsvergoedingen, milieureglementeringen, wachttintersten, zones non aedificandi, enz.
- Dan weet u nu precies wat het standpunt van het kadaster inzake de bepaling van de onteigeningsvergoeding is.
- Als deskundige stelt u zonder problemen een duidelijk en volledig verslag op, volgens de regels.

Bestel nu!

bel

03/680 15 50

fax

03/658 71 21

mail@intersentia.be

stuur onderstaande coupon in een voldoende gefrankeerde envelop naar Intersentia uitgevers Churchillaan 108 - 2900 Schoten

Antwoordcoupon

- ☐ Ja, ik bestel ... ex. van het boek *Onteigeningen 2000* (ISBN 90-5095-156-2) aan de prijs van 2.450 BEF per exemplaar.
Ik betaal pas na ontvangst van de factuur, die mij samen met mijn bestelling bezorgd wordt.

Uw persoonsgegevens worden opgeslagen in de databank van Intersentia uitgevers en uitsluitend door Intersentia uitgevers gebruikt voor eigen commerciële doeleinden. Ze worden niet doorgegeven aan derden. Conform de wet op de persoonsgegevens van 8/12/90 hebt u recht op inzage en correctie van deze gegevens.

Dhr./Mevr. (schrappen wat niet past)

Naam, voornaam

Firma

BTW-nr.

Functie

Straat + nr.

Postcode + Gemeente

Tel.

Fax

E-mailadres

Datum

Handtekening